

2010
10

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TEKE ANDRÁS: A határbiztonsági és határrendészeti tevékenység stratégiai szemléletű rendszerillesztési aspektusai integrált rendészeti környezetben

KÁNTÁS PÉTER: A rendőrségre vonatkozó panaszok a kisebbségi biztos gyakorlatának tükrében

ORELL FERENC JÁNOS: Civil szemmel a romák megismeréséről, illetve ügyfélkezelésük tapasztalatairól és más kérdésekről

FÁZSI LÁSZLÓ: Házaló bűnözők büntetése

IBOLYA TIBOR: A hűtlen kezelés bizonyítása

MURAI ANDRÁS: A Piffl Csaba sérelmére elkövetett emberölés

58.
évfolyam

TARTALOM

2010/10.

SUMMARY (3)

TEKE ANDRÁS

A határbiztonsági és határrendészeti tevékenység stratégiai szemléletű rendszerillesztési aspektusai integrált rendészeti környezetben (5)

KÁNTÁS PÉTER

A rendőrségre vonatkozó panaszok a kisebbségi biztos gyakorlatának tükrében (43)

ORELL FERENC JÁNOS

Civil szemmel a romák megismeréséről, illetve ügyfélkezelésük tapasztalatairól és más kérdésekről (67)

FÁZSI LÁSZLÓ

Házaló bűnözők büntetése (77)

IBOLYA TIBOR

A hűtlen kezelés bizonyítása (82)

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

MURAI ANDRÁS

A Pflif Csaba sérelmére elkövetett emberölés (95)

SZIKINGER ISTVÁN

A yorkshire-i hasfelmetsző (118)

A koblenzi bankrablás (131)

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén (136)

SZERZŐK

2010/10.

DR. ASZTALOS ERIKA

tanácsos,
Európai Együttműködési Főosztály

DR. FÁZSI LÁSZLÓ

tanácselnök,
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság

DR. IBOLYA TIBOR

vezető ügyész,
Budapesti IV. és XV. Kerületi Ügyészség

KÁNTÁS PÉTER

vezető főtanácsos,
Országgyűlési Biztosok Hivatala

MURAI ANDRÁS

rendőr alezredes, kiemelt főnyomozó,
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály

DR. ORELL FERENC JÁNOS

ny. főügyészégi tanácsos

DR. SZABÓ ANDRIENN

tanácsos,
Európai Együttműködési Főosztály osztályvezető,
BM EU Együttműködési Főosztály

DR. SZIKINGER ISTVÁN

ügyvéd,
Bólyai János Ügyvédi Iroda

DR. TEKE ANDRÁS PHD

nyugalmozott határőr ezredes

SUMMARY

Teke, András

Strategic questions on border security and border policing in an integrated policing environment [5–42]

After the integration of the Police and the Borderguards, border security and border policing/border management is carried out in an integrated environment. Among the strategic documents determining this environment, policing strategy has to play a pivotal role, where the future and the “strategic positioning” of border policing activities need to be set forth. Following a system- and process-based approach, the article analyses the current questions, the main issues, and possible solutions in the strategic positioning of questions, main issues and possible solutions in the strategic positioning of border security and border policing.

Kántás, Péter

Complaints against the Police

in Practice of the Ombudsman for Ethnic and National Minorities’ Rights [43–66]

The paper focuses on complaints against police officers submitted by Romani petitioners to the Ombudsman (Parliamentary Commissioner) for Ethnic and National Minorities’ Rights. Approximately 10 percent of the complaints involve police officers and 99 percent of the complaints are submitted by Romani. The article points to the difficulties of successfully examining these cases. The author argues that despite the independence, professionalism and moral authority of the ombuds institution, a severe difficulty arises in dealing with complaints against law enforcement authorities: ombuds-proceedings, being document-based, lack the authority for interrogation of the parties, taking witnesses confessions or expert’s reports – even though the efficient investigation of complaints against law enforcement officers would require all these.

Orell, Ferenc János

Looking at customer-relations and general knowledge on Roma, from a civil’s perspective [67–76]

The author argues that efforts for Roma integration are now more needed than ever. By describing his personal experiences as a prosecutor, he draws attention to the fact that this is complex task, with responsibilities for both the majority and the minority.

Fázi, László

Sentencing peddler criminals [77–81]

The author, a practicing judge, claims that frequently held criticism regarding sentencing practice is sometimes well-founded. Judge Fázi uses the example of peddler-criminals, people who victimise elderly people in their homes. By analysing a specific case, he argues that the degree of threat to society that this growing phenomena poses is not reflected in the sentencing practice.

Ibolya, Tibor

On proving misappropriation [82–94]

This article provides a general overview of providing evidence for misappropriation cases, with a special focus on potential perpetrators, the knowledge of all applicable legal regulations, and strategic questions regarding seizure. By drawing attention to the occasional difficulty of differentiating between legal and illegal asset management, the author emphasizes the particular difficulty of proving misappropriation.

SUMMARY

■ FAMOUS CRIMES, NOTEWORTHY INVESTIGATIONS

Murai, András

The murder of Csaba Pflif [95–117]

The article provides a brief, reader-friendly overview of the well-known racing driver, Csaba Pflif-murder case, from the actual incident through the exoneration, and points to the possibility of reversing even seemingly unquestionable cases, and even a long time after their occurrence. The case is unique among the “dead-end cases”, because it does not revolve around the inability to find the perpetrator, but involves finding evidence against an exonerated defendant under difficult conditions.

Szikinger, István

The “Yorkshire Ripper” [118–130]

One of the darkest chapters of English criminalistics involves the activities of the serial killer known as the “Yorkshire Ripper” from 1975 to 1980. As the length of his activities shows, police officers have failed to identify the perpetrator for a long time, while he continued attacking his victims. The killer’s name refers to “Jack the Ripper”, who committed similar crimes at the end of the 19. century, and had always remained unknown. The Yorkshire-monster assaulted and killed mostly, but not exclusively prostitutes, and his victims were all women. One of the lessons that can be drawn from the investigation is that it is very important to have a well organized system of data processing, which also helps filtering out intentional deception.

■ TOPIC-WATCH

Asztalos, Erika – Szabó, Adrienn

Monthly overview of EU legislation and relevant events (September) [136–139]

TEKE ANDRÁS

A határbiztonsági és határrendészeti tevékenység stratégiai szemléletű rendszerillesztési aspektusai integrált rendészeti környezetben

„A kihívást az alapvető szabadságok és az integritás tiszteletben tartásának biztosítása, és egyidejűleg Európa biztonságának garantálása jelenti.”¹

Nemrég fogadták el a stockholmi programot², az elmúlt öt évben sokat emlegetett hágai program és a „tíz prioritás”³ folytatásaként. Ha röviden akarnánk a lényegét megfogalmazni, akkor azt mondhatnánk, hogy az Európai Unió Tanácsa megerősíti, hogy elsődleges fontosságot ad a szabadságon, biztonságon és jog érvényesülésén alapuló térség kialakításának. Ebben a térségben az európai közösség tagjaként kell a magyar nemzeti biztonsági, rendészeti, határbiztonsági és határrendészeti rendszert is működtetni, és e keretek közt kellett (hágai program) és kellene (stockholmi program) a határbiztonság, a határrendészet stratégiai illesztését, pozicionálását megvalósítani. Az EU-csatlakozási és a teljes jogú schengeni követelményteljesítési folyamat sajátossága Magyarországon, hogy a határbiztonság és határrendészet megvalósításában 2008. január 1. óta szervezeti változás (integráció) is történt, azaz egy korábban meglévő önálló szervezeti-tevékenységi-szakmai-kapcsolati rendszert egy új, integrált rendőrségi megoldás váltott fel. Jelen tanulmány folyamata rendszer-hálózatos szemléletű megközelítéssel a stockholmi program szellemében a határbiztonsági, a határrendészeti tevékenység stratégiai pozicionálásának kérdéseit kísérli meg körüljárni.

A stockholmi program stratégiai irányokat határoz meg. Ezen belül kiemelt helyet kap a külső határok integrált igazgatása, az illegális migráció elleni szervezett fellépés és az EU belső biztonsága (erre külön stratégia is készül).

Induljunk el a „kályhától”. Egy stratégia vagy adott esetben egy stratégiai koncepció általános értelemben valamely leírtult, egyeztetett szándék kifejeződése

1 A stockholmi program – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa. Európai Unió Tanácsa, Brüsszel, 2009. 12. 08. 17024/1/09. REV1

2 Uo.

3 Hágai program, 2004. november 4–5., az Európai Tanács következtetései Brüsszel [doc. 14292/04, 2004. november 5.] | Függetlenség, a hágai program. HL C 53/1. 2005. 3. 3.; a hágai program: Tíz prioritás a következő öt évre – Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásáért, Brüsszel, 10.5.2005 COM(2005) 184 végleges.

azzal, hogy egy meghatározott (cél)állapot eléréséhez vázolja a hozzá vezető utat. Ehhez legalább két állapotartományt kell(ene) rendszerszemléletűen körülhatárolni: az első a honnan, a második a hova akarunk eljutni, és akkor mi lesz kérdése. Ez adja a felvetés megoldását, és egyben megalapozza az alapvető problémáitját is.

A stratégiaalkotásnak, stratégiai tervezésnek és egyáltalán, a jövőtervezésnek, ezen belül a pozicionálásnak megvannak a maga törvényszerűségei, szabályai, elvei, a gyakorlati és módszertani követelményei. Ezeket indokolt ismerni, figyelembe venni és természetesen megfelelően alkalmazni. Fontos tényező, hogy a stratégiai tervezés tárgyát, amire irányul, a tervezés folyamatába illesztve kell ismerni, valamennyi összefüggést tisztázva. Ehhez a tervezés alanyainak, akik végzik a tevékenységet, elsősorban nem a saját szakmájukat kell mindenáron képviselniük (pozicionálni), hanem egy világos koncepcióra alapozott, adott időszakot átfogó, komplex szemléletet indokolt szakmailag hitelesen, integrálva érvényesíteni. A szakmai hitelességet és kompetenciát egyébként a stockholmi program is kiemelten kezeli.

Sajnálatos módon Magyarországon a rendészeti szakterületen a komplex megközelítés nem teljes körű, sőt sok esetben nem található a politikai, a szakmai és a stratégiai és jövőtervezési szakértelem, nincs egységes, integrált, elemi adatokra támaszkodó, nagyobb időszakot átölelő biztonsági/rendészeti adatbázis, amelyre alapozva a teljes körű, komplex rendészeti elemzés és értékelés megvalósítható lenne.

A legnehezebb a szemléletet megváltoztatni. Ehhez generációváltás(ok)ra lenne szükség; a stockholmi program és más fontos programok általában öt évet foglaltak át. Ehhez járul még az a tény, hogy Magyarországon deklarativén megjelennek ugyan a „szakpolitikák”, de a valóságban a nemzetinek kiküldött stratégiai dokumentumok esetében leginkább a kormány mögött álló pártpolitika visszatükröződéséről van szó. A hiányzó politikai-társadalmi-szakmai konszenzus következtében a formális szakpolitika és a koncepció nem szervezen alakul ki. A „célállapotot” sokszor olyan döntéshozók/„megrendelők” határozzák meg, akik szakmailag nem mindig kompetensek, integrált adatbázisok hiányában nem készülnek alapos és hiteles helyzetértékelések, nincsenek komplex hatástanulmányok, a döntéselőkészítést még gyakran be sem fejezik, sőt van, amikor neki se kezdenek, de már meg is született az újabb „döntés”. Ettől fogva nem beszélhetünk korrekt jövőtervezésről, megalapozott stratégiáról, hanem valamilyen prekonceptuális feladatvégrehajtásról. Ennek nyomán újabb és újabb kezdeményezések („ötletelések”) történnek, aminek a költségtényezőkön túl jelentős szakmai, morális, bizalmi és presztízs következményei is vannak. Az EU részéről elvárt a szakpolitikákban való gondolkodás. Ebben a helyzetben nehéz valamely érdeket pozicionálni. A politi-

kai érdekérvényesítés a rendészet területén a napi problémákat vegyíti taktikai és operatív tényezőkkel, ehhez kapcsolódik, hogy a rendészet nem azonos a rendőrséggel(!).

A rendészetet, ezt hangsúlyozza a stockholmi program is, horizontálisan kellene megközelíteni, ami természetesen bizonyos politikai-szakmai-szervezeti érdekeket sért, és ezt a horizontálitást nem helyettesítheti a formális „nyilvánosság”, és kétoldalú megegyezőések össze nem hangolt sorozata sem. Az összes érdekelt bevonása lenne a megoldás, de ennek a hazai politikai légkör régóta nem kedvez. Az, ami a rendszerváltozáskor haladónak minősült, nem valószínű, hogy ugyanolyan formában és tartalommal, figyelembe véve az időközben bekövetkezett makro- és mikrokörnyezeti változásokat, ma is működik, és hatékony, analóg módon más, hazánkban előzményekkel nem bíró modellmegoldások vulgáris másolása vagy azokból valamely elemek önkényes kiragadása sem célravezető. Az evolutív változások elemzése egyelőre nem kap kellő teret a hazai politikai és rendészeti szférában.

A biztonság, a rendészeti stratégiai és jövőtervezési folyamat eredményességéhez való hozzájárulás reményében, a folyamat-rendszer-hálózatos szemlélet érvényesítése, a stratégiai szemlélet és jövőtervezés általános elfogadtatása érdekében, néhány „eretneknek” tűnő gondolat megismertetése útján, „elgondolkodtató” módon, nem szokványos eszközökkel és talán modellértékűen kísérlet történik a határbiztonság és határrendészet példájára építve.

Új helyzet – új megoldások igénye

Az utóbbi időszak meghatározó jelentőségű folyamataira arra utalnak, hogy egyre bizonytalanabb a különböző típusú változások irányának meghatározása, előrejelzése. A világejlődésben jellemzővé vált a nagy jelentőségű, korszakokat formáló transzformációk korábban nem tapasztalt mérvű koncentrációdása. Következményeik, kölcsönhatásai sokoldalúak, és számos vonatkozásban bizonytalanabbá tesz a fejlődés kilátásait. A próbatételek napi aktualitássá váltak. Ebből kifolyóan a kezelésük jellege is módosult. Sok esetben keverednek a természeti vagy társadalmi próbatételek hatásmechanizmusaira való reagálás. Fel nem ismert vagy sokszor féltreértelmezett ok-okozati lánc alakult ki, amelyben valamely okozat egy jelenség okává is előléphet.

Ennek megértése, értelmezése és kihasználása a hagyományos gondolkodás kereteit feszegeti. Az ezredforduló a biztonság/rendészeti szervek életében is sok változást hozott. Nem véletlen, hogy a változásokról és elvárásokról sok szó esik.

A megközelítés elég heterogén, de mindegyiknek az az általános kicsengése, hogy jobban, olcsóbban, vagy ha úgy tetszik, gazdaságosabban kell megfelelni az követelményeknek. Ez sokszor sugallja magát a megoldást is. (Helyzetelemzés nélkül az „elvárt” megoldások súlyos következménnyel járhatnak.) A hasznalapú szemlélet az üzleti szférában teljesen természetes, ám ha ezt a döntéshozó a biztonság/rendészeti működésben is (a fiskális szemlélet egyoldalú érvényesítésével) meg akarja valósítani, akkor ez a bázisalapú tervezésen felött nemzedékek számára valós próbatételt jelent, és újabbakat indukálhat.

A próbatételek kezelése egyfajta problémamegoldás. A problémamegoldás megértéséhez fontos a fogalom fogalmának megértése. Ha megoldunk egy problémát, rendszerint újabbak jönnek létre. A lényeg a következmények kezelésében van. Vajon hogyan lehet olyan helyzetet teremteni, hogy az elvárt gyors, rövid távú eredmény ne generáljon hosszú távra kiható újabb problémákat? A megoldások rendszerint adottak, kérdés, hogy a megoldásért felelősök felismerik-e őket.

A megoldások tehát nagyban függenek attól, hogy felismerjük-e a helyzetet, megértjük és a megfelelő módon, időben és intenzitással reagálunk rá. A rendszeti helyzetképet helyezzük el egy nagyobb rendszerben, azt egy még nagyobbban, és eljutunk a globális szintig, ahonnan „visszafejthetők” a problémák; de fordított úton is el lehet jutni a megoldásig.

A biztonság/rendészeti szervezetek minden időben olyan jogszabályi megalapozottsággal, küldetésudattal, jövőképpel, társadalmi bizalommal, alkalmazási elvekkel, felkészítettséggel, felszereléssel, kapcsolatrendszerrel kell(ene) rendelkezniük, amely lehetővé teszi a rendeltetéseszerű alkalmazás elvárt, elégedettséggel társuló szintjét.

Ehhez minőségorientált (mérhető!) működésre, együttműködésre illetőleg (tevékenységi és/vagy szervezeti) integrációra alapozott, tudatos, integrált rendészeti stratégiai tervezés és fejlesztés szükséges. A nagy hatású, gyorsan változó, ellentmondásos reakciókat kiváltó veszélyzetetésekkel szemben csak koncentrált, hatósággi megelőzésen, beavatkozáson, kezelésen alapuló, horizontális szemléletet tükröző, társadalmi támogatottságot élvező, a szubszidiaritást érvényesítő fellépés lehet eredményes.

A biztonság/rendészeti tevékenységet végző, azt támogató, közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó szervezetek heterogenitása és nagy száma, az átfedések és párhuzamosságok hatása miatt központi integrált rendvédelmi (képesség)tervezésre, fejlesztésre, koordinációra van szükség.

Valamennyi rendészeti szerv és általában a rendészet szereplői számára a komplex biztonságon alapuló stratégiai szemlélet, a kooperatív, koordinatív hozzá-

állás teremtheti meg a korszerű tevékenység feltételeit, amelyet limitált költségvetési környezetben, versenyhelyzetben kell növekvő elvárások mellett megvalósítani.

Az általános és a speciális képességek kialakítása terén magától értődik, hogy nem szabad a szélsőségek irányába eltávolodni, sokkal inkább egy egészséges egyensúlyt célszerű fenntartani, és az új képességeket ebbe beleilleszteni⁴.

Határbiztonság, határrendészet

A (volt) határőrség 2007. december 31-ig önálló rendvédelmi szervként meghatározó, mérhető, hagyományosan elismert szerepet töltött be a komplex európai és nemzeti biztonság fenntartásában, stratégiai és minőségi alapokra helyezve erősödött tevékenységének specifikus (idegenrendészeti) és nemzetközi jellege, tevékenyen hozzájárult a teljes jogú schengeni tagság kritériumainak minőségi teljesítéséhez.

A szervezeti működés hosszú távú gondolkodáson, stratégiai alapokon nyugodott, 2012-ig (kivéve 2015-ig) a *Határőrség stratégiája a teljes jogú schengeni csatlakozásig és az azt közvetlenül követő időszakra* című dokumentum határozta meg a stratégiai irányokat, célokat, feladatokat.

A határrendészetre vonatkozó fejlesztési elgondolásokat egységes rendszerben fogalmazták meg és tervezték. A (volt) határőrség hosszú távú stratégiai koncepciója 2015–2020-ig jelölte ki a szervezeti és szakmai működés, a fejlesztés irányait.

A rendőrség és határőrség integrációja kapcsán a korábbi határbiztonsági, határrendészeti szervezeti működést érintő formai, tartalmi, koncepcionális integrálás megtörtént ugyan, de a kialakult helyzetnek megfelelően ez a határbiztonsági, határrendészeti tevékenység integrált keretek közti szakmai-funkcionális megjelenítésében nem tükröződik teljes körűen.

Határbiztonsági és határrendészeti vonatkozásban a hatékony funkcionális rendszerműködés kerete, szakmai stratégia formájában, az integrált rendőrség esetében komplex, hosszú távú stratégia és funkcionális stratégiák rendszerének kidolgozásával lenne megvalósítható. [A Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsának Határrendészeti Munkacsoportja még 2008-ban elkészítette, 2009-ben aktualizálta a komplex helyzetértékelésre alapozott *A Magyar Köztársaság Rendőrsége Határrendészeti Szakmai (funkcionális) Stratégiája* című dokumentumot, amely jelenleg az integrált rendőrségi működéshez szakpolitika, ágazati stratégia koncepció, ágazati stratégia, testületi stratégia hiányában szervesen

⁴ Teke András: Stratégia tervezés, biztonságsszolgáltatás, minőség a rendvédelemben. Minőség és Megbízhatóság, 2008/3., 142–153. o.

nem illeszthető.] Az erőfeszítések nem pótolják a hiányzó stratégiai dokumentumokat, de talán inspirálók lehetnek.

A stratégiai dokumentum megfogalmazásakor, a tervezés során a határbiztonsági, határrendészeti tevékenység kapott helyet a biztonsági, a rendészeti, a rendőrségi stratégiai irányok (elméleti) ágazati rendszerében. Kiindulási alap a biztonsági, a rendészeti- tevékenységi rendszer szereplőivel való konszenzusra törekvés, a társadalmi értékrend és elvárások alakulásának figyelembevétele, alapos helyzetelemzésre épülő, világos, európai határbiztonsági elgondolások⁵, a hágai programmal szinkronban lévő (akkor még „posztihági” program, ma már a stockholmi programhoz kötődő) jövőkép volt.

A stratégiai tervezést a szakterületi vezetők és szakemberek bevonásával, szakterületi értékelésekre építve a határbiztonsági, határrendészeti folyamatokat tíz évre visszamenőleg vizsgálva, az európai uniós és schengeni tapasztalatokat beépítve, a kapcsolódó tudományos eredményeket felhasználva valósítottuk meg. A megalapozottság érdekében érvényesítettük a rendszerszemléletű gondolkodást, a hálózatos megközelítést, a kapcsolatrendszerek figyelembevételét, a kommunikációt, az együttműködést (szervezetten belüli, szervezetenküli, nemzetközi), az integrált intézményi és tevékenységi környezetet, minőséget, hatékonyságot, szinergiát.

A stratégiai szándék a nemzeti és európai biztonság meghatározó tevékenységi és technológiai tényezőjeként, integrált határigazgatás megvalósításával a határbiztonság-szolgáltatás minőségi fejlesztése, továbbá a társadalmi elismerésével hatékony határbiztonság rendőri garانتálása.

A lisszaboni szerződéssel az Európai Unió közösségi szinten kötelezte el magát az integrált határigazgatási rendszer kialakítása és működtetése mellett. Ennek megfelelően az egyes tagállamok nemzeti határbiztonsági rendszere nemzetközi figyelmet is kap, kiemelten az *integrált határigazgatás továbbfejlesztése*. Az Európai Bizottság 2008 elején ismertette az új, komplex határigazgatási csomagját, amellyel célja, hogy befolyásolni tudja az európai integrált határigazgatási rendszer (European Border Surveillance System; Eurosur)⁶ fejlődésének útját. A csomag leglényegesebb része az a közlemény⁷, amely kifejezetten a határellenőrzésben alkalmazandó technológiák, technikák, nívók felhasználásával kívánja a fejlődést elérni. A fejlesztési elgondolásból minden tagállamnak ki kell vennie a részét,

⁵ Council Conclusions on the management of the external borders of the member states of the European Union, 2873rd Justice and Home Affairs Council meeting, Luxembourg, 5–6 June 2008.

⁶ European Surveillance System.

⁷ A Bizottság közleménye az Európai Unió határigazgatása következő lépéseinek előkészítéséről. COM(2008) 69 végleges

hosszú távon, 2020-ig munkát és felelősséget adva a nemzeti határrendészeti szervezeteknek. A fejlesztések a stockholmi programban is „visszaköszönnek”.

A rendőrség és határőrség integrációja után a lényegi változásmenedzsment a határbiztonság és határrendészet területén nehezen azonosítható, mindamellett a követelmények törésmentes teljesítése érdekében, kihasználva az uniós lehetőségeket, célszerű kiemelten kezelni őket. Ehhez *A Magyar Köztársaság Rendőrsége Határrendészeti Szakmai (funkcionális) Stratégiája* egyfajta modellként is szolgálhat, módszertani háttérrel adhat a többi rendőrségi szakterületi tervezéshez, elérhető, hogy a stratégiai hierarchia magasabb szintjén tervezett stratégiák (így a rendészeti stratégia, a rendőrség testületi stratégiája) hiányában is megkezdődhessen a stratégiai tervezés, és egységes rendszerbe foglalásuk is megtörténhessen. Ez a megközelítés javíthatja a szakterületi aktivitást, a jövőért érzett felelősséget, és előkészíti a testületi jövőtervezést.

A határrendészeti funkcionális stratégia fontosságát indokolja az EU által tervezett integrált határőrizeti rendszer kialakítása, a Frontex aktivitása, mert megfelelő előrelátással jó rendőrségi pozíció érhető el e folyamatokban.

A határrendészetet mint szolgálati ágat megfelelési kényszer nyomaszítja, megváltozott, integrált környezetben kell teljesítenie az összetett követelményeket. Ez alapjaiban határozza meg a pozicionálás lényegét.

A határbiztonság értelmezése

A komplex biztonság és a határbiztonság viszonyát folyamat- és rendszer szemléletre alapozva célszerű megközelíteni. A komplex biztonságnak része a határbiztonság. Az államhatárhoz köthető, a jogállamiság eszközeivel kezelhető minden biztonsági tevékenységet (koordináció, kooperáció, kommunikáció) magában foglaló alrendszerrel van tehát szó.

Az ország határbiztonsága tehát nem elsődlegesen szakmai, hanem mindennek előtt komplex politikai és stratégiai kérdés, amely akkor lehet sikeres, ha konszenzuson alapuló, folyamatos és eredményorientált politikai támogatáson nyugszik.

Az adott ország földrajzi helyzete, a migrációs folyamatok kezelésében játszott szerepe, a más országoknál fejlettebb határrendészeti felkészültsége, tapasztalatai, nemzetközi kapcsolatai, a tranzitországokkal való területi közelsége és kapcsolatai, a több évszázados történelmi együttélés határozza meg egy ország térségi és globális határbiztonsági potenciálját.

Bár a határbiztonság-fogalom (*Grenzsicherheit; Border Security*) nem túl gyakori az EU-dokumentumokban, de a bel- és igazságügyi területre vonatkozó prog-

ramoknak, így a 2004 és 2009 között funkcionáló hágai programnak is kiemelt része volt, és a stockholmi programban is elsőséget kapott.

A stockholmi program a határbiztonsággal összefüggésben, a külső határok integrált igazgatása, az illegális migráció kezelése, a határokon átnyúló nemzetközi bűnözés elleni fellépés nevesítésével is rögzíti a tennivalókat a biztonság belső és külső dimenziójának összehangolása érdekében a bűnüldözési hatóságok, különösen a rendőrségek, határőrségek és a vámőrségek közötti közösségi és nemzeti szinten egyeztetett fellépés, közös képzés, fejlesztés terén. Meghatározza a határon átnyúló problémák (illegális migráció, emberkereskedelem, embercsempészet, terrorizmus, szervezett bűnözés) kezelése egységes szemléletének kialakítását, illetve a közös képességek javítását a külső határok ellenőrzésében, a határon átnyúló szervezett bűnözés és terrorizmus kiküszöbölése érdekében.

Határbiztonság nélkül nem beszélhetünk komplex nemzeti és európai biztonságáról. Az Európai Biztonsági Stratégia⁸ alapján is kiemelt három veszélyforrás: a terrorizmus, a nemzetközi szervezett bűnözés és az illegális migráció elleni fellépés hatékony és hosszú távon mással nem helyettesíthető eszköze a határbiztonsági rendszer hatékony működtetése.

A kor kihívásainak megfelelő rendszerszemléletű elemzést elvégezve, nemzeti szinten is az integrált határbiztonság intézményi és tevékenységi rendszereknek van létjogosultságuk.

Ennek megfelelően a határbiztonsági (határrendészeti) rendszer javasolt elvi struktúrája a biztonság komplexitásából következően a biztonságshierarchia keretei közt a következőképpen képzelhető el:

- Globális biztonsági rendszer (Global Security System; GSS).
- Regionális (kontinentális) biztonsági rendszer (Regional Security System; RSS).
- Európai biztonsági rendszer (European Security System; ESS).
- Európai határbiztonsági rendszer (European Border Security System; EBSS).
- Európai határrendészeti rendszer (European Border Policing System; EBPS).
- Nemzeti biztonsági rendszer (National Security System; NSS).
- Nemzeti határbiztonsági rendszer (National Border Security System; NBSS).
- Nemzeti határrendészeti rendszer (National Border Policing System; NBPS).

A „határbiztonsági/határrendészeti modell” nemzeti szintű megvalósítása – integrált alrendszerek működtetésével – a schengeni szűrőrendszerhez szervesen kap

⁸ A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy European Council, Brussels, 12 December 2003.

csolódva, igazodva történhet, és legalább a következő főbb összetevők kell hogy jellemezzék:

- A külső határ – egységes standard szerinti – ellenőrzése, integrált határigazgatási rendszer fenntartása és fejlesztése mellett.
- Az ország egész területére kiterjedő (mélységi), rendészeti koordináció és kooperáció alapuló tevékenységi integráció (a külső határhoz kapcsolódóan a határterületen kívüli térség idegenrendészeti és – általános – biztonsági átfogására).
- A belső határ biztonságát is garantáló, a kompenzációs intézkedések keretében megvalósuló komplex ellenőrzési rendszer.
- A külső és belső biztonság koherenciájának megvalósítása a határon átnyúló együttműködés, kapcsolattartás intézményi és tevékenységi rendszerén keresztül.
- Az ellenőrzési rendszer részeleméi minden vezetési szinten összehangoltak (határforgalom-ellenőrzés nélkül), ami lehetővé teszi a határforgalom-ellenőrzés visszaállítását, és kiegészíti, teljessé teszi a másik két elemet. Ehhez szükséges, hogy a belső határ mentén a szomszédos EU-országok (határ)rendészeti/rendvédelmi szervei szorosan együttműködjenek, és érvényesítsék a Közösség előírásait és az Európai Bizottság ajánlásait.
- A preventív jellegű „távoltartás” és a „gyors, hatékony, biztonságközpontú idegenrendészeti és menekültügyi ügyintézés” elvének érvényesülésével is biztosítani kell. Proaktív hozzáállással szükséges garantálni az információk relevanciáját.
- Az előbbieknél számításba véve, hogy a schengeni belépés-ellenőrzési modell a következő négy lépésből áll: a konzulátusok intézkedései, a szomszédos országokkal való együttműködés, a határellenőrzés, valamint a visszatérésre is kiterjedő ellenőrzési intézkedések a schengeni térségen belül⁹.
- Komplex rendszerről van tehát szó, amelynek nemzeti megvalósítása elemenként értelmezendő.¹⁰

A „schengeni szűrőrendszer” elemei¹¹:

- a) *politikai*, gazdasági, tájékoztató eszközök széles körű alkalmazása a migráció kezelésében;
- b) egységes vízumrendszer alkalmazása, és egységes gyakorlat érvényesítése;

⁹ Brüsszel, 13.2.2008, COM[2008] 68 végleges. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az európai határőrzési rendszer [Eurosri] kialakításának vizsgálatáról.

¹⁰ Rácz György: Az illegális migráció és az EU csatlakozás hatása a magyar Határőrség zöldrehatár őrzetére. Doktor értekezés. ZMNE, Budapest, 2002

¹¹ Uo.

- c) kihelyezett okmányszakértők (tanácsadók) alkalmazása a várható veszélyeztetés helyszínén és veszélyeztetés irányában;
- d) összekötő hivatalnokok kölcsönös kiküldése, alkalmazása, az információcsere biztosítása;
- e) a szállítótársaságok illegális migrációhoz kötődő felelősségének következetes érvényesítése;
- f) „transzitállamok” határőrizeti és határbiztonsági rendszerének megfelelő szintre hozása, segítése a migrációs folyamatok kezelésében;
- g) az úgynevezett biztonságos harmadik országok helyzetbe hozása, határbiztonsági rendszerük kialakításában, aktív közreműködés hatékonnyá tételükben;
- h) a külső határok szigorú, egységes követelmények szerinti őrzete;
- i) kiegyenlítő intézkedések tervszerű, az ország egész területére kiterjedő fogantatása (Checknet);
- j) a belső határ (térsege) biztonságát garantáló ellenőrzés végzése.

Összegezve: Magyarország teljes jogú schengeni csatlakozása után a külső és belső határok arányainak módosulása ellenére hosszú távon továbbra is számolni kell az illegális migrációval, a nemzetközi szervezeti bűnözéssel, a terrorjellegű fenyegetettséggel és a közrend, közbiztonság egyéb veszélyeztetésével. Nemzeti szinten egységes biztonsági, rendészeti rendszer működtetése indokolt, amelyen belül egy komplex határbiztonsági/határrendészeti alrendszer létjogosultsága nem kérdőjelezhető meg.

A korszerű határbiztonsági-határrendészeti tevékenység magában foglalja a külső határ schengeni normáknak megfelelő ellenőrzését, az ország egészére kiterjedő, integrált rendészeti szemlélettel és szoros együttműködésben végrehajtott migrációs és speciális bűnüldöző szűrőmunkát, továbbá ez utóbbi részeként a belső határ térségében megvalósított, mobil irányokra koncentrált – alapvetően idegenrendészeti, bűnmegelőzési és közbiztonsági súlypontú – speciális határrendészeti tevékenységet.

Az unió szakpolitikáiban, programokban, folyamatokban és rendszerekben gondolkodik. Ezek egymásra épülnek, és egymásból következnek. Ezt kellene a nemzeti rendszereknek a maguk szintjén adaptálniuk. A továbbgondolást jól példázza a következő utalás is.

A 2007. évi CXII. törvény a Belga Királyság, a Németországi Szövetségi Köztársaság, a Spanyol Királyság, a Francia Köztársaság, a Luxemburgi Nagyhercegség, a Holland Királyság és az Osztrák Köztársaság között a határon átnyúló együttműködés fokozásáról, különösen a terrorizmus, a határon átnyúló bűnözés és az illegális migráció leküzdése érdekében létrejött szerződés (prümi szerződés) kihirdetéséről, valamint ehhez kapcsolódóan egyes törvények módosításáról. (A törvényt az Országgyűlés a 2007. szeptember 17-i ülésnapján fogadta el.)

A prűmi prioritások is támogatják a határbiztonsági rendszerek hatékonyságát:

- a bűnügyi nyomozás és a gyanúsítottak azonosításának segítése céljából a nemzetközi DNS-profil-vizsgálatok megkönnyítése a nemzeti DNS-adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférés révén,
- az ujjlenyomatok adatai cseréjének gyorsítása és javítása a nemzeti ujjlenyomat-adatbázisokhoz való közvetlen elektronikus hozzáférés segítségével (AFIS-rendszerek), a gyors személyazonosítás és bűnügyi nyomozás megkönnyítése céljából, információk és adatok cseréje jelentős események során a biztonság és védelem elősegítése érdekében,
- a terrorizmus elleni küzdelem megerősítése a kiterjesztett adatcseré által,
- a légi járaton szolgáló biztonsági fűsztek alkalmazásának elősegítése,
- információcseré és közös okmányügyi tanácsadók alkalmazása az illegális migráció megelőzése céljából,
- az illegális bevándorlókra vonatkozó közös hazatelepítési intézkedésekkel kapcsolatos operatív együttműködés megerősítése, a rendőrségi együttműködés keretében közös operatív tevékenységek (a közös járőrözés, személyellenőrzés, elemző csapatok és megfigyelő csoportok).

Az előbbiek és a stockholmi program, valamint az annak részeként készülő belső biztonságosági stratégia alapján: hosszú távon számolni kell határbiztonsági és határrendészeti tevékenység új megközelítési feladataival, a speciális képességeket meg kell erősíteni, és alkalmassá tenni a feladatrendszer módosulásával járó tevékenységre.

A határrendészeti tevékenység az illegális migráció kezelésében markáns szerepet tölt be, ez a komplex határbiztonsági rendszer keretében valósul meg.

A határrendészeti szolgálati ág a jövőben akkor tudja igazán betölteni szerepét, ha a komplex nemzeti biztonságban jelentős szerepet vállal, a meglévő nemzetközi kapcsolatait tovább bővíti, nagyobb részt vállal az EU határ-ellenőrzési szakmai-koordinációs feladataiban (Frontex), stabilizálja regionális szerepét és pozícióját a további uniós és schengeni bővítés szakmai koordinálásában.

A határrendészet értelmezése és főbb jellemzői: a határrendészet olyan rendészeti eszközökkel és módszerekkel megvalósított komplex hatósági tevékenység, amely a rendelkezésre álló emberi erőforrások, eszközök, technológiák, ismeretek és kapcsolattrendszer felhasználásával, a közösségi és nemzeti szabályok egységes és következetes alkalmazásával a magas szintű határbiztonság megeremítésére, fenntartására és fejlesztésére irányul.

A magyar határrendészeti rendszer működése: a határbiztonsági rendszer meghatározó eleme a határrendészeti tevékenység. Funkcionálisan ez a rendőrség feladata, de tevékenysége során támaszkodik a Bevándorlási és Állampolgársági Hi-

vatalra, a Külügyminisztérium egyes szervezeti elemeire, a vám- és pénzügyőrségre, illetve a mélységi szűrő-kutató tevékenység során az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőségre, az Állat- és Nővényegészségügyi Szolgálatra, a nemzetbiztonsági szolgálatokra.

A rendőrség tevékenységét tekintve a határrendészeti rendszer első lépcsőjét a külső határnál elhelyezkedő és tevékenykedő, a határ-ellenőrzési feladatok végrehajtásáért felelős helyi szervek munkája jelenti. Ezek alapján a határrendészeti kirendeltségek illetékességi területei közvetlenül lefedik a külső határ teljes hosszát, így tevékenységük ezen a területen lehetővé teszi az első lépcsős feladatok végrehajtását.

A helyi szervek feladatrendszerének első vonalát a határátkelőhelyek és az ott szolgálatot teljesítő rendőrök tevékenysége jelenti, ők végzik a személyek, járművek, tárgyak ellenőrzését. Tevékenységüket – és a többi vonal tevékenységét is – nagyban segíti az egyes átkelőhelyeken kiépített közös kapcsolattartási szolgálati hely, ez megfelelő mértékben képes ellátni a tevékenységét végző állományt a szükséges információkkal. Az első vonal szervek része a határátkelőhelyek közötti, alapvetően a zöldhatár felügyeletét szolgáló rendszer kiépítése, ennek nyomán gépjárművel, figyelést elősegítő technikával, szolgálati kutyákkal megerősített járőrök látnak el figyelő, mozgó, okmányellenőrző szolgálatot. Feladatuk a tiltott határátkelőhelyek megelőzése, a határrend betartatása, az átkelőhelyről visszairányított személyek feltartóztatása. Az itt szolgálatot teljesítő határrendész képzettségű állomány alapvetően járórszintű képzéssel képes megoldani feladatát, és tevékenységi köre az államhatár közelében koncentrálódik. E vonalon kap fontos szerepet a mozgást érzékelő és előjelző eszközök telepítése és alkalmazása, például a lépésérzékelők, radarok, hőképzérezékelő kamerák használata.

Az itt szolgálatot teljesítők tevékenységét alapvetően segítik, illetve az eredményességet növelik

- a telepített és mobil hőkamerás készülékek,
- a speciális ellenőrző gépjárművek alkalmazása,
- a különböző járór-, terepjáró-, közúti gépkocsik, motorkerékpárok alkalmazása,
- az éjjellátó készülékek, távcsövek használata,
- a különböző jelzőkészülékek telepítése, alkalmazása (lépésérzékelők),
- ellenőrző-átengedő pontok telepítése és működtetése,
- integrált feladatszerzés és feladat-végrehajtás.

A kirendeltségek második vonala az illetékességi terület mélységi határára összpontosít, amely elsősorban az állóponos ellenőrzés helyett mozgó ellenőrzéseket hajt végre a forgalmas útvonalak, áthaladási csomópontok, parkolók, pihenőhelyek, üzemanyag-töltő állomások környékén. Feladatuk lehet figyelési, előjelzési fel-

adat, de konkrét intézkedéseket igénylő feladat is, mint igazoltatás, gépjármű- és utasellenőrzés, körözési ellenőrzés stb. A második vonal működtetésébe, eredményességének megerősítésébe (fenntartás nélkül) bevonható a határterülettel bíró rendőrkapitányságok közrendvédelmi, közbiztonsági állománya, a bevetési szolgálatok és alegység szintű mobil erők is, illetve támaszkodik a rendőrkapitányságok bünyügyi szerveinek információira is.

A szolgálatot ellátó egyes rendőrök szinte minden esetben legalább párosan láthatnak el szolgálatot, de – elsősorban a technikai eszközök kiszolgálása vagy a feladat komplexitása érdekében – járőr csoportok is alkalmazhatók. Csak figyelő vagy előjelző szerepet betöltő személyek esetén (első vonal) alkalmazható egyfős szolgálat is, ő azonban lehetőség szerint ne intézkedjen, a biztosítását meg kell tervezni. A járőrök, járőr csoportok megoszlása (határforgalom-ellenőrzési vagy határőrizeti szakterületen szerzett gyakorlat alapján) az egyes vonalaknál eltérhet. Az államhatártól távolabb eső területen, de alapvetően a közúti forgalmat ellenőrző szolgálat közben minden esetben „vegyes” szolgálat lássa el feladatát. A zöldhatár felügyeletére elsősorban a határőrizeti szakterületen tapasztalatot szerzett állomány, míg a határátkelőhelyen kizárólag a határforgalom-ellenőrzésben korábban részt vett, vagy erre felkészített és vizsgát tett személyeket alkalmazják. Természetesen erő-eszköz függvényében, továbbá a migrációs irányok kialakultságától, az illetékességi terület bünyügyi fertőzöttségétől, a lakott települések külföldieket vonzó típusaitól függően a vonalak száma csökkenhet, átütemeződhet.

A belső határon és a mélységben kiegyenlítő intézkedéseket kellett bevezetni, amelyek képesek voltak ellensúlyozni a belső határon a határrelőrzés megszűntetéséből eredő biztonsági deficitet, továbbá biztosítani az illegális migráció és az ahhoz kapcsolódó más jogsértő cselekmények elleni hatékony hatósági fellépést. Ilyen kiegyenlítő intézkedéseknek számítanak:

- határon átnyúló üldözés,
- határon átnyúló figyelés,
- SIS működtetése,
- összekötő tiszti rendszer,
- szállítótársaságok felelőssége,
- jogharmonizáció,
- rendészeti szervek tevékenységének összehangolása,
- kapcsolattartási szolgálati helyek működtetése, közös járőrözés összehangolása,
- szervezett funkcionális információcsere.

A rendőrség a kiegyenlítő intézkedések egyik alapvető formájának kell hogy tekintse a biztonsági intézkedésekért felelős rendészeti, menekültügyi és munkaügyi szervek te-

vékenységének komplex összehangolását és az ország teljes területét átfogó komplex idegenrendészeti szűrő-ellenőrző rendszer kiépítését, működtetését. A migrációs szűrő-háló célja az országban és a schengeni térségben való szabad és akadálymentes mozgás megteremtése érdekében a jogellenesen belépő és itt-tartózkodó, illetve az illegálisan munkát vállaló külföldiek, valamint a tagállamok biztonságára veszélyt jelentő személyek felfedése és intézkedések végrehajtása, a közrend és a közbiztonság javítása volt. Ezt a migrációs szűrő-ellenőrző rendszert hálószerűen alakították ki, és jelenleg is az érintett szervek (ha formálisan és nem kellő gyakorisággal is) végrehajtó egységei tevékenységüket – térben és időben, valamint alkalmazott módszerek szerint – a rendőrség által koordináltan, egy rendszerbe szervezve hajtják végre. Célja pedig, hogy a schengeni övezetben való szabad és akadálymentes mozgás megteremtése érdekében a totális ellenőrzés mellőzésével, differenciált és szelektív módon az általános rendészeti tevékenységek keretében a rendelkezésre álló erők és eszközök leggazdaságosabb felhasználásával a jogérvényesítési képességet fenntartsa az illegális migrációval és a hozzá kapcsolódó más jogellenes cselekményekkel szemben. Az együttműködés folyamán jelentkező feladatok kiterjednek

- az illegális migráció és az ahhoz kapcsolódó más jogellenes cselekmények elleni közös fellépés stratégiájának kialakítására, a szervek közötti együttműködés kiemelt irányainak meghatározására, elveinek és gyakorlatának kidolgozására, valamint a megvalósításukhoz szükséges jogi feltételrendszer megteremtésére, illetve fejlesztésére vonatkozó javaslatok kidolgozására;
- az illegális migráció elleni küzdelemhez rendelkezésre álló hazai és nemzetközi pénzalapok felhasználásának összehangolására, közös technikai fejlesztésekre vonatkozó javaslatok kidolgozására, a közös képzési feladatok meghatározására;
- az ország egész területére kiterjedő komplex ellenőrző rendszer kialakítására és működtetésére, az illegális migrációval kapcsolatos átfogó helyzetelemzések készítésére;
- a külföldiek tartózkodására, munkavállalására vonatkozó szabályok, az úti okmányok, beutazásra és tartózkodásra jogosító engedélyek, tartózkodási engedélyek, munkavállalási engedélyek és vizsgálatuk, az illegális migránsok, illegális munkavállalók, embercsempészek és csempészek által alkalmazott módszerek és eszközök figyelembevételével a végrehajtó hivatásos és köztisztviselői állomány összehangolt vagy közös felkészítésére;
- az illegális migrációval, embercsempészéssel és csempészéssel, a hatósági eljárások lefolytatásával kapcsolatos tapasztalatok, illetve információk kicserélésére;
- az illegális migrációval fertőzött területek, útvonalak, csomópontok, munkahelyek összehangolt vagy közös idegenrendészeti és munkaügyi, illetve közrendvédelmi/közbiztonsági ellenőrzésére;

- a hatóságok állományából szervezett közös idegenrendészeti és munkaügyi ellenőrző feladatok ellátására.

A potenciális veszélyforrásokon túl, a határrendészeti tevékenységben a következő kockázati tényezőkkel is számolni kell:

- a nem kellő időben felismert „célország státus” tömeges – szociális, társadalmi problémát okozó – migrációhoz vezethet;
- színlelt tanulmányok (beiratkozás az egyetemekre, főiskolákra), „névházasságok” a tartózkodás megalapozására;
- magyar és külföldi bűnelkövetők ellenőrzés nélküli érkezése és távozása az országból;
- utazó, ingázó, portyázó bűnözési lehetőségek, az elkövetés gyakoriságának növekedése;
- bűnelkövetők rejtőzködése, illegálisba vonulása, a bűncselekményekből származó értékek legalizálása;
- kábítószer, fegyver, lőszer, robbanó-, sugárzó anyagok eddiginél szabadabb áramlása;
- a határon átnyúló szervezett bűnözés erősödése, főként az embercsempészet és emberkereskedelem, a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, a tiltott fegyverkereskedelem, a pénzmosás, a korrupció, a fizetőeszközök hamisítása, a tiltott kábítószer-kereskedelem, személyek jogellenes beutazása és tartózkodása, adó- és vámcsalás, valamint a csempészet tekintetében;
- a határregisztráció és a határkörözi információk kiesése a bűnüldöző munkából;
- környezetkárosító veszélyforrások növekedése (például illegális vadászat, szemét és veszélyes hulladék lerakása stb.).

A közbiztonság és határbiztonság viszonyrendszerének körülhatárolása

A biztonság egy sajátos viszonyrendszert fejez ki, mégpedig a veszélyek, fenyegetések és az ellenük való fellépés viszonyát. (Nem azonos tehát a biztonság az elenintézkedésekkel!)

Elláthatunk jelzővel (köz-, magán-, határ-, stb.) helyzeteket, állapotokat, a rendszerszemlélet a lényeg. A továbbiakban a köz- és határbiztonság viszonyrendszerét vizsgáljuk. A közbiztonság értelmezése sem egységes. A Szamel-féle fogalmat tekintsük kiindulásnak és kontrollfogalomnak.

A közbiztonság leegyszerűsítve tulajdonképpen az, amit maga a fogalom jelent: a „köz” biztonsága, vagyis az állampolgárok mindenkori „köz”biztonság-érzete, amely általában szubjektív, mindemellett ezt a szubjektivitást jellemzően a különböző – a közbiztonságérzetet befolyásoló – objektív események és állapotok határozzák meg.

(Megjegyzendő, hogy a biztonság általános megítélése sokkal nehezebb, mint a „jelzős” biztonság értelmezése. A szubjektív közbiztonság megítélése nagyon szabad értelmezést ad, mert az emberek nagy többsége nem igazán tudja a közbiztonságot értelmezni, hanem a saját érintettségéből indul ki, illetve olyan keretbe igyekszik illeszteni saját problémáit, ahol rajta kívül más is felelős lehet.)

Először keressünk az objektív és szubjektív értelmezésre valamiféle kapaszkodót! Objektív biztonság: a biztonságnak életminőség oldaláról való megközelítése, amely az egyéni és közösségi érdekek formális megjelenítése mellett, az erőforrások, a képességek, a mérhető hatások, statisztikailag megjeleníthető mértékek alapján vizsgálja az összefüggéseket.

Szubjektív biztonság: a biztonságnak az egyéni tapasztalatok, az érintettség mértéke és minősége oldaláról való megközelítése, elsősorban a szubjektív érzékelés és értékelés folyamatainak jelentőségét hangsúlyozza, s így az emberek szubjektív közérzete alapján méri a társadalom fejlődését és az életminőség mértékét, abból kiindulva, hogy az átlagember tudja leginkább megítélni saját életminőségét.¹²

Az előbbiekből kiindulva vázlatosan körvonalazható egy átlagos magyar állampolgár közbiztonsághoz való viszonyulása. Például

- a szűkebb és tágabb lakóhelyén történt bűncselekmények számának időbeni alakulása, valamint az elkövetett bűncselekmények súlya, az abban való személyes vagy ismeretségi körbe tartozó sértett érintettség „minősége” és gyakorisága;
- a közvetlen lakóhelyén, a munkahelye vagy gyakori előfordulási helyei környezetében az útvonalak, gyalogjárda, átkelőhelyek közlekedési állapota;
- a lakóhelyén és a munkahelye körül a közvilágítás állapota, „éjjel ki lehet-e menni az utcára”;
- a közvetlen környezetében tapasztalt közbiztonsági, közegészségügyi helyzet (szemét, graffitit, emberi anyagcsere-végtermék stb.);
- az állampolgár és a rendőrök egymáshoz való viszonya, a megelőző-segítő vagy a büntető felelősségre vonó viszonyrendszer arányai, a „bizalmi index alakulása”;

¹² Az IRM Oktatási Főigazgatóság, valamint a Magyar Rendészettudományi Társaság megbízásából készült rendészettudományi szöveget. A magyar rendészeti szervek által gyakrabban alkalmazott, szakmai szócikkek gyűjteményéhez a szerző által készített szócikkek, 2008.

- az állampolgár által észlelt, mérhető és viszonyítható rendőri jelenlét a közterületeken (amikor nem kellene, akkor mindig felbukkan egy rendőr, amikor szükség lenne rá, akkor soha sincs), mennyire és milyen rövid idő alatt kérhető rendőri segítség;
- a rendőri reagáló képesség időbeni, térbeni és kompetencia szerinti kiszámíthatósága;
- a különböző bűncselekményekkel kapcsolatos rendőrségi és sajtó-kommunikáció milyensége;
- a bűncselekmény elkövetője a cselekmény súlyának megfelelő és lehetőleg gyors büntetést kapjon, vagyis a polgár elvárja az igazságszolgáltatástól a hatékonyságot.

Az, hogy az állampolgár mit tehetne a közbiztonságért, nem sűrűn szerepel a subjektív biztonságérzet kérdéskörében. Ez is a biztonsági és rendészeti rendszer egyik fogyatékossága, mert a szereplők beazonosítása még mindig csak részleges, bevonásuk pedig ennek egyenes következménye.

A közbiztonság egy állapot is, amelyben az embereknek nem (folyamatosan, vagy az eltérhetőnél sűrűbben) kell bántódásra, veszélyekre számítaniuk, ha pedig ilyenek bekövetkeznek, segítségre lelnek (főként) az állam erre hivatott szerveinél. Ez ideális állapot, amely össztársadalmi méretekben nem kivitelezhető. Tökéletes biztonság nincs, legfeljebb egy optimális biztonsági szint érhető el.

A közbiztonságról – hasonlóan, mint az egészségről – általában akkor beszélünk, amikor annak hiányát érzékeljük. A közbiztonság állapotát mint adott helyre és időpontra érvényes helyzetet szokás meghatározni. A közbiztonság közügy, az életminőség¹³ primer összetevője. Az egyes állampolgár közérzetére, csakúgy mint az összlakosság hangulatára jelentős hatással van. Ahol például kellő mértékű a biztonság, ott a materiális életkörülmények is jobbak, és nagyobb lehet a tőkebefektetési kedv. A rossz közbiztonság taszítja a tőkét, taszítja az idegenforgalmat, ezért a közbiztonsággal mint indirekt, sőt esetenként direkt gazdasági tényezővel is kell számolnunk. A probléma össztársadalmi, így hát a megoldásnak is össztársadalminak kell(ene) lennie.

A közbiztonság összetevői – a fogalom egyes oldalai – jellemzik az adott térség helyzetét, illetve azt, hogy milyen hiányok mutatkoznak a közbiztonság ideális állapotán. E szerint a közbiztonság alkotóelemei – egyben követelményei – a következők:

13. Az életminőség fogalma rendszeresen hivatkozási alap és célállapot az EU biztonsággal foglalkozó szakpolitikaiban és programjaiban, a magyar hasonló dokumentumokban viszont nem mindig kezelik súlyának megfelelően.

- *mint igény* az emberek békés, jogsérelemtől, háborítástól mentes léte, az élet, a testi épség, a becsület, a szabadság, a vagyon bántódásmentessége, valamint az állampolgári jogok és kötelezettségek érvényesítésének biztonsága,
- *mint állami, társadalmi, közösségi eszközrendszer* a bűnözés, a terrorizmus, az illegális migráció, az egyéb devianciák, a tűz és a katasztrófák elleni védekezés, valamint a bűnmegelőzés és a bűnözés elleni harc terén,
- *mint jogi, rendészeti és intézményi eszközrendszer* a közterületek és a közlekedés biztonsága, a napi életkörülmények zavarmentessége, illetve a közállapotok rendjének megteremtése terén,
- *állapot/helyzet garantálása* a közbiztonság, a társadalmi együtélés rendjének – adott időszakban és helyen – jogilag szabályozott olyan tényleges helyzete, amelyben az emberek élete, személye, javai és jogai védettek az illetéktelen támadástól,
- *stimuláló infrastrukturális tényező* a gazdaság működésének fontos feltétele, amely befolyásolja a beruházási szándékot, az idegenforgalmat, a termékek előállításai költségét stb.

A közbiztonság továbbá (rész)rendszer (a komplex biztonság része/eleme), amelyen mindazoknak a jogszabályoknak, állami és társadalmi szervezeteknek, vállalkozásoknak, továbbá feladatoknak és funkcióknak az összességét értjük, amelyek rendeltetése a társadalom egészének, a közösségeknek és az egyeseknek a védelme a jogellenes emberi magatartásokkal szemben.

A közbiztonság helyzetét számtalan – jogi, intézményi, szervezési, magatartási – tényező alakítja, amelyek egymásra épülnek, egymástól függenek, tehát rendszert alkotnak. Az összetevők egyikének vagy másikának elhanyagolása megbonthatja az egyensúlyt, és biztonsághiány léphet fel. (Ide sorolható a határbiztonság is!) A sok elemből álló biztonságtervezés része kell hogy legyen az ország, a település, a szervezet, az egyén életének, tevékenységének. A közbiztonság ezért csak a társadalmi és környezeti folyamatokba ágyazottan, rendszerszemlélettel kezelhető.

A közbiztonság termék, a biztonságtերemtés pedig egy (biztonság)szolgáltatás. A háborítatlan, sérelmektől mentes lét nem jellemző állapota a társadalomnak, az magától nem jön létre. A közbiztonságot elő kell állítani, az ennél fogva egy produktum, ami közgazdasági jellemzőkkel megragadható. A közbiztonság piaci kategória, mert van értéke, ára és piaca.

Értékét a közbiztonság megteremtésére hivatott szervek, intézmények és személyek által kifejtett „munka/ráfordításmennyiség” határozza meg.

Az egyértelmű, hogy a közbiztonság szintje és a bekerülés költsége között korreláció van, meghatározott biztonsági állapot ugyanis csak meghatározott tevékenységgel (ráfordítással) érhető el.

Éz úgy is igaz, hogy egy adott ráfordításhoz a neki megfelelő közbiztonság tartozik, következésképpen a csekély törődésnek, a minimális befektetésnek alacsony biztonsági színvonal felel meg. A magasabb szintű közbiztonságra többet kell áldozni pénzben és odafigyelésben egyaránt. Kevés munkával és kis pénzzel általában nem lehet nagyfokú közbiztonságot produkálni.

A közbiztonság csak sokrétű és összehangolt tevékenységgel állítható elő, azt kevésszámú vagy elszigetelt „termelő” nem képes szolgáltatni. A jó közbiztonság nem valószínűleg megkizárólag a bűnüldözés és igazságszolgáltatás hagyományos rendszerében. A biztonságt teremítés folyamata egy sokszereplős láncolat, amelynek elemei (az előállítók) szükségképpen egymásba kapcsolódnak, mint a fogaskerekek.

A biztonsági láncolatban a nevesíthető előállítók:

- a bűnüldözés és igazságszolgáltatás szervezetei (rendőrség, vám- és pénzügyőrség, ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtás);
- az állam meghatározott intézményei, ágazati szervei (egyes minisztériumok és országos hatáskörű szervek, rendészet, katasztrófavédelem, dekoncentrált közigazgatási szervek és felügyeletek, állami közüzemeltető társaságok);
- az önkormányzatok és önkormányzati intézmények (polgármesteri hivatal, városüzemelési és vagyonkezelő társaság, tűzoltóság stb.);
- egyes társadalmi szervezetek (közbiztonsági és bűnmegelőzési alapítványok, személy- és vagyonvédelmi kamarák, ügyvédi kamarák, polgárőr egyesületek, egyházak, karitatív szervezetek stb.);
- a gazdasági versenyszféra egyes elemei (vállalatok, gazdasági társaságok, személy- és vagyonvédelmi vállalkozások, biztosítótársaságok stb.);
- az egyének, emberi közösségek (védekező magatartás tanúsítása, örvédelmi reflexek kialakulása, szomszédsági mozgalom).

Ténykérdés, hogy az állampolgárok, szervezetek elsősorban az államtól, a rendőrségtől várják a közbiztonság garantálását, miközben az állam nem képes biztosítani a teljes körű háborítatlanságot. Az „előállítók” között a rendőrség a legnagyobb „termelő”, de nem az egyetlen (a kör a tulajdonviszonyok átértelmezéséből fakadó érdekérvényesítési hajlam miatt egyre bővül). A rendőrség kiemelt szerepet kap annak függvényében, hogy az állam mit vár el tőle, és mihez teremt feltételrendszert.

Fogyasztók az egyes emberek és az emberek gazdasági, társadalmi közösségei. A fogyasztók részben az államon keresztül – adóik befizetésével – válnak a közbiztonság vevőivé. Az a közbiztonságra is igaz, hogy a vevők mondják ki a végső és a döntő szót, tudniillik a lakosság kívánalmainak a minél teljesebb közbiz-

tenség szolgáltatása felel meg. A tulajdonviszonyok megváltozása a közbiztonsággal kapcsolatos követelményekre is hatással kell hogy legyen, de ez nem megy gyorsan.

A közbiztonság kérdései után vizsgáljuk meg rendszerszemléletű megközelítés alapján: a közbiztonság hogyan viszonyul a komplex biztonsághoz?

Az európai komplex biztonsági rendszernek része a nemzeti komplex biztonsági rendszer, a nemzeti komplex biztonsági rendszer részrendszere a közbiztonsági rendszer is. Ezek alapján a közbiztonság esetében a rendszerhatárokat nem lehet egyértelműen meghúzni, tehát a nemzeti funkcionális biztonsági rész(al)rendszerek sajátos megközelítést igényelnek.

Érdekes kérdés, hogy a közbiztonság csak az országhatáron belül értelmezhető-e.

2004. május 1-jétől a biztonsági kérdéseket, beleértve a közbiztonságot, már elvileg kiterjesztően, 2007. december 21-től egyértelműen kiterjesztően kell értelmezni, a határon átnyúló rendőri együttműködés és a belső határon való ellenőrzés nélküli mozgás vonatkozásában. *„A belső biztonság, mint olyan, nem létezhet külső dimenzió nélkül, mivel léte egyre nagyobb mértékben függ a külső biztonságtól. Az EU és a tagállamai – mind kétoldalú, mind többoldalú – nemzetközi együttműködése alapvető fontosságú a biztonság garantálásához és polgáraink jogainak védelméhez, valamint a biztonságnak és a jogok tiszteletben tartásának előmozdításához külföldön is. A harmadik országok tekintetében érvényes uniós szakpolitikáknak kulcsfontosságú tényezőként kell figyelembe venniük a biztonságot, és össze kell hangolniuk a biztonsági és egyéb kapcsolódó szakpolitikákat, így a külpolitikát, oly módon, hogy a biztonsággal kapcsolatos kérdéseket integrált és proaktív megközelítés keretében egyre nagyobb mértékben vegyék tekintetbe.”*¹⁴

Arról viszont egyelőre sajnos nincs szó, hogy egységes „európai közbiztonsági térség” alakult volna ki. Pedig... *„A biztonság ezért kulcsfontosságú tényezővé vált az európai társadalom nyújtotta magas életminőség biztosítása, valamint a kritikus infrastruktúrájának a közös veszélyek megelőzésével és kezelésével történő védelme szempontjából.”*¹⁵ A biztonság a veszélyek, fenyegetések, kockázatok és a védelmi rendszer közötti dinamikus egyensúlyt jelzi. A határbiztonsági rendszer biztonságközpontúsága a veszélyek, fenyegetések, kockázatok tolerálható, kezelhető szint alatt tartásának szándékát fejezi ki, azaz, hogyan lehet a kockázati szintet minél alacsonyabb szintre szorítani, a veszélyeket, fenyegetéseket időben és tér-

14 Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája: „Az európai biztonsági modell felé”. Tervezet. Az Európai Unió Tanácsa, Brüsszel, 2010. február 23. [24.02]. 5842/2/10. REV 2
15 Uo.

ben távol tartani, a védelmi rendszer hatékonyságát hogyan lehet javítani. Ez rendszerben lehet hatékony.

A határbiztonsági rendszert, kezelését célszerű elhelyezni a komplex biztonsági rendszerben. Ezt a következők indokolják:

- a határbiztonság veszélyeztetése esetén a feladatokban az általános biztonság szereplői érintettek;
- a speciális helyzetből adódóan a speciális tevékenység az általános tevékenységre épül, de az általános megoldások nem elegendők;
- a folyamatok komplexitásából kiindulva a reagálás a biztonsági rendszer keretein belül történik;
- a tervezés rendszerében a veszélyalapú, az erőforrás-alapú és a célorientált módszereket egyidejűleg indokolt alkalmazni. Mindezt stratégiai alapokon célszerű megvalósítani. Hosszú távú, hatékony és hatásos, a nemzeti és az EU-rendeletekkel/ajánlásokkal (is) kompatibilis megoldásokra van szükség.

A hangsúly az idődimenzió, a kapcsolódási pontokon, a kompetencián és a forrásbiztosításon kell hogy legyen. A határbiztonságot érintő veszélyek kezelésének intézményi és tevékenységi rendszerigénye van mind nemzeti, mind EU-szinten. A globális környezet, a gyors és radikális változások azonban a kezelés terén is a hatékony alkalmazkodást kényszerítik ki, ráadásul a biztonság szereplői is folyamatosan változnak. Az intézményi és tevékenységi rendszerek működtetéséhez forrásokra, egyeztetett forráskutatásra, forráskezelésre és elszámolásra van szükség. Mindennek alapja a komplex helyzetértékelés. Ennek része kell hogy legyen a határbiztonság is. Az információs társadalomra jellemző szűkebb környezet hazánkban most kezd kiteljesedni, akkor, amikor ez tágabb környezetünkben már általános jelenség.

A technikai, technológiai fejlődés az információ „azonalosságát”, „egyidejűségét” nagy mennyiségben való tárolását, szelektálását, eljuttatását teszi lehetővé. A nagy mennyiségű és heterogén információhalmazból már valamilyen szempontok szerint szelektált és elosztott információk alapján az érintettek elsősorban szakmai szempontból hajtanak végre elemzéseket és értékeléseket. Ezek az elemzések és értékelések rendszerint a szakmai keresztmetszetet fedik le, esetlegesen a kapcsolódási pontokat más területekkel megjelölik. Az elemzés-értékelés és stratégia kapcsolata abban érhető tetten, hogy a horizontalitás (tevékenységi és reagálási érintettség) „előírásként” jelenik meg.

A komplex biztonság nem szakspecifikus veszélyek lineáris kezelését jelenti, hanem a folyamatok integrált kezelését, amelynek részei az egyes veszélyekre való reagálássorozatok.

Az egyidejűség, a kapcsolódások szükségessé teszik a párhuzamosságok és átfedések kiküszöbölését, ezért az elemzés-értékelés részt a tevékenységi integrációra is ki kell terjeszteni.

Az egyént (az állampolgárt) elsősorban az érdekli, hogy őt személy szerint érinti-e valamilyen veszély, az mikor és hol következik be, milyen kára származhat, ki fog neki segíteni.

A hatóságok vezetőit is hasonló kérdések foglalkoztatják a „mikor” és „hol” prioritása mellett, és a reagálás „hogyan”-járás és a „miből”-re koncentrálnak.

Az elemzés-értékelés alapján, a folyamat- és rendszerszemléletű következtetés érvényesítése útján végre kell hajtani a kockázatelemzést. A kockázat a veszély, fenyegetés megvalósulási valószínűségét fejezi ki. A valószínűség sohasem egzakt, de fontos támpont a megelőzés, reagálás megtervezéséhez.

Döntésméletileg a kockázat a döntés során tervezett, feltételezett, vélt eredménytől való eltérést jelenti, ahol a kockázat mértéke az eltérés valószínűsége. A kockázatbecsléssel tehát a veszélyhelyzetek esetén a reagálással le nem fedett tényezőket kell körülhatárolni.

A biztonság, a rendszert területén a kockázatok becslése a korábbi időszakra alapozódik, és a bázisalapú tervezés következtében a korlátozott lehetőségek átrendezését írja le. A természeti és társadalmi kockázatok komplex becslése eddig nem valósult meg, illetve ezek rendszerszemléletű megjelenítésére nincs példa.

Az általánosan alkalmazott SWOT-analízissel is ki lehet fejezni a kockázatokat a veszélyek (külső) kategóriában, de célszerű hozzájárítani a gyengeségek (belső) alapján formáló kockázatokat, amelyek a veszélyhelyzetek kezelése közben veszélyt jelentenek, azaz a kockázatok mértékét növelik.

A kockázatbecslés és a komplex elemzés-értékelés után minden esetben tervet célszerű készíteni a kockázatok ellensúlyozására. A tervet javasolt minőségközpontú megközelítésre alapozni: a folyamatos javítást, tökéletesítést kell érvényesíteni. Ez pedig csak folyamatos méréssel, elemzéssel történhet. (Ez fontos eleme a stratégiai megközelítésnek!)

A kockázatok ellensúlyozására készült tervnek tartalmaznia kell(ene) az intézményi és tevékenységi rendszer működtetésének elveit, feltételeit és követelményeit. E terv tartalmazza a „közreműködők” körét, bevonásuk módját, idejét és helyét is.

Tevékenységi rendszer

A tevékenységi rendszer a rendőri működés keretében, a tervezési folyamattal a határbiztonsági rendszeralkalmazás utáni visszaállítással, a javítással, helyreállítással együtt értendő.

A tevékenységi rendszer fontos jellemzője, hogy a normál működésnek képesnek kell lennie kielégíteni a különféle intenzitási fokozatok igényeit (például belső határon a határelőzítés visszaállítása).

Intézményrendszer

Az intézményrendszeren a megvalósító – rendőri – szervezetek, egységek és elemek összessége értendő a koordináló szervel együtt.

A korábban felsorolt és röviden jellemzett tevékenységi körök is az intézményrendszerhez kötődnek.

Az információs rendszernek teljes körűnek kell lennie, az elemzés-értékelésnek pedig komplexnek és felhasználókompatibilisnek.

Az intézményrendszer megteremti a tevékenységi rendszer működését, mindeket a forrásbiztosítással, -elosztással és -felhasználással.

Kiemelten kell kezelni a kapcsolatrendszert is.

A minőségügyi szemléletre már utaltam. Az intézményrendszert minőségi alapra kell helyezni, ez a környezetiigény-kielégítési, elégedettségi és a saját kollégák elégedettségi szintjével mérhető.

Osszegezve: a teljes jogú schengeni csatlakozás után a határrendszert szervezeti integrációjával együtt hosszú távon számolni kell az illegális migrációval, a nemzetközi szervezett bűnözéssel, a terrorjellegű fenyegetettséggel és a közrend, közbiztonság egyéb veszélyeztetésével, mindezek szükségessé teszik egy komplex határbiztonsági rendszer működtetését. „Az EIT 2009 októberi következtetéseivel összhangban meg kell előzni és vissza kell szorítani az illegális migrációt, és küzdeni kell ellene, mivel az EU-ra, és különösen a külső határai mentén elhelyezkedő tagállamokra – a déli határokat is beleértve – egyre nagyobb nyomás nehezedik az illegális migrációs áramlások miatt.”¹⁶

A korszerű határbiztonsági-határrendszeti tevékenység magában foglalja a külső határ schengeni normáknak megfelelő ellenőrzését, az ország egészére kiterjedő, integrált rendszeti szemlélettel és szoros együttműködésben végrehajtott migrációs és speciális bűnüldöző szűrőmunkát, továbbá ez utóbbi részeként a belső határ térségében megvalósított, mobil irányokra koncentráló – alapvetően idegenrendszeti, bűnmegelőzési és közbiztonsági súlypontú – speciális határrendszeti tevékenységet.

Hosszú távon számolni kell a határrendszeti tevékenység új megközelítésű feladataival, a speciális képességeit meg kell erősíteni, és alkalmassá tenni a feladat

¹⁶ Stockholmi program.

rendszer módosulásával járó tevékenységre. A határrendészeti tevékenység az illegális migráció kezelésében markáns szerepet tölthet be, ez komplex határbiztonsági rendszer keretében valósulhat meg.

„Amint azt az európai biztonsági stratégiáról szóló 2008. évi jelentés is megerősítette, a belső és a külső biztonság elválaszthatatlan egymástól. Európa és polgárainak védelme szempontjából elengedhetetlen, hogy a kontinensünkön túl messze jelentkező veszélyekkel is foglalkozzunk.”¹⁷

A stockholmi program Földrajzi prioritások és nemzetközi szervezetek címmel foglalkozik a kapcsolatrendszerrel is. „A külkapcsolatok terén folytatott uniós tevékenységeknek a kulcsfontosságú partnerekre kell összpontosítani, azaz különösen a következőkre:

- tagjelölt országok, valamint azok az országok, amelyeknek kilátásuk van az európai uniós tagságra: esetükben a fő célkitűzés az uniós vívmányok átültetéséhez nyújtott segítség jelentése,
- az európai szomszédságpolitika által érintett országok és egyéb kulcsfontosságú partnerek, amelyekkel az EU-nak együttműködést kell folytatnia a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséggel kapcsolatos összes kérdésben,
- az EGT/schengeni államok, amelyek szoros kapcsolatban állnak az EU-val. Ez indokolja a belső piac pozitív hatásainak fokozása és az EU belső biztonságának előmozdítása érdekében folytatott szorosabb együttműködést, amelynek alapja a kölcsönös bizalom és szolidaritás,
- az Amerikai Egyesült Államok, az Orosz Föderáció és egyéb stratégiai partnerek, amelyekkel az EU-nak együttműködést kell folytatnia a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséggel kapcsolatos összes kérdésben,
- egyéb kiemelt országok vagy régiók, amennyiben hozzájárulnak az EU stratégiai és földrajzi prioritásaihoz,
- az olyan nemzetközi szervezetek, amelyekkel az Uniónak továbbra is együtt kell működnie, és amelyekben belül össze kell hangolnia álláspontját, mint például az ENSZ és az Európa Tanács.”¹⁸

Az előbbieket megfelelő alapot adnak arra, hogy megvizsgáljuk Magyarországot különleges szerepét az Európai Unió határbiztonsági rendszerében. Az EU, történetének az addigi legnagyobb léptékű bővítésével 2004-ben, majd 2007-ben (EU enlargement) 12 új tagállammal növekedett, így a 27 tagállamból álló, félmilliárd

17 Uo.

18 Uo.

nyí lakosú Közösség dimenzióját tekintve is egyedülálló globalizációs képződmény, amely bár az intézményi működést illetően keresi a megoldásokat, de mind gazdasági, mind politikai téren potenciális tényező.

A bővítési folyamat (*further enlargement*) 2004-ben és 2007-ben nem zárult le, mert újabb potenciális tagjelöltek (*Candidate Countries*), valamint pályázók (*Competitor Countries*) várnak belépésre. Az EU délkeleti szárnyán egy sajátos térség (*Special Region*) alakult ki, terhelve a „Kosovo-megoldás” következményeivel. A kialakult helyzetkezelés fontosságát növeli Ukrajna közvetlen határkapcsolata Magyarországgal mint az unió külső határos tagjával.

Magyarország e térség kapujában helyezkedik el, és ez meghatározza potenciális szerepvállalásának kereteit. Az előbbiek stratégiai kezelését hiba lenne nem számításba venni.

Az EU szárazföldi keleti határszakasz keletebbre tololódása markáns súlypontátévelyződést is jelentett a határbiztonság kezelésében. A szomszédos uniós és nem uniós tagországok a határbiztonság szempontjából nem egységesek, nem egyformán stabilak, így sebezhetőség szempontjából ezt kockázati tényezőként kell kezelni.

2004 után a magyar külső határ a geostratégiai helyzetből (*geostrategic situation*) adódóan a kelet–nyugati és délkelet–északnyugati illegális migráció egyik frekventiált csomópontjában helyezkedett el, s Magyarország a legtöbb nem EU-tagállammal, ezek közül is több potenciális migrációkibocsátó országgal (*remarkable migration source*) lett határos. 2007-től ez a helyzet még árnyaltabb lett. A bővülő keleti szárazföldi külső határszakasznak Magyarország csaknem a felét (1100 km) fogja Románia teljes jogú schengeni tagságáig ellenőrizni. A csatlakozó országok között Magyarország az illegális migráció kezelésében élenjáró szerepet töltött be, veszelézeteltség és mennyiség vonatkozásában az egyik legjelentősebb migrációkezelő ország volt.

Románia és Bulgária EU-taggá válása a statisztikai mutatók alapján a kelet–nyugat migráció vonatkozásban csökkenő tendenciát jelez, de a külső határ „státusa” miatt a felelősség nem csökkent, sőt növekedett.

A külső határ biztonsága a magyar politikában kiemelt fontosságú. A külső határ biztonságának minőségétől jelentősen függ az egész Közösség illegális migrációit és a szervezett nemzetközi bűnözés hatásaitól való megóvása.

Magyarország a külső határ biztonságát a komplex európai biztonsági rendszer megbízható pilléreként kezeli. A magyar határbiztonsági rendszer adaptálta a haladó schengeni vívmányokat, gazdagította is őket, a legkorszerűbb eszközöket és technológiát telepítette a külső határokra, egyedülálló módon, az ország egészét átfogó illegális migrációt kezelő hálót (*Checknet*) alakított ki, és a területi rendőri szervek tevékenységéi koordinációja révén potenciális lehetősége van a belső határokon az uni-

ón belüli belső migrációt ellenőrző rendszer (*Protective Shade*) fenntartására. A hatékonyság garantálása érdekében integrált határrendészeti tevékenység folyik.

Magyarország az uniós folyamatokkal azonosulva nem egy modern európai vasfüggöny kiépítését szorgalmazta a külső határokon, hanem egyfajta „hídverő szerepet” (*bridge-building role*) vállalt, amely a további csatlakozó országok felkészítésének segítését (*supporting role*), a szomszédos harmadik országok érdekeltté tételét a biztonság kezelésében, s ezzel együtt példamutatást jelentett.

E folyamat alapját az a biztonsági partnerség (*security partnership*) adta, amely az uniós biztonságának szavatolása érdekében képessé tette a szomszédos országokat egy korai előrejelző rendszer (*early prediction*) és hatékony előszűrés (*pre-filter*) kialakítására és fenntartására.

Ez csak egy integrált határ-ellenőrzési/biztonsági rendszer (*integrated border management system*) keretében, a földrajzi régió (*geographical region*) sajátosságait figyelembe vevő hatékony védőernyő (*protective/security umbrella*) kialakításával képzelhető el.

A Balkán (Kosovó) térszomszédóságában, Ukrajna közvetlen közelében a határ-biztonság garantálása és egységes rendszerben történő, regionális szemléletre alapozott kezelése lehet a következő években Magyarország legfőbb határ-biztonsági küldetése.

Az ország képes arra, hogy az uniós értékeket képviselve, az átjárható, biztonságos határok (*penetrable, secure border*) elvét érvényesítve, saját példáját felmutatva, tapasztalatait átadva megteremtse a kapcsolatot a szomszédos és térségi nem EU-tag államokkal, segítse őket abban, hogy jogi és eljárási rendszerükkel igazodjanak az EU-acquiszhoz, megkönnyítse a felzárkózásukat (*supporting the closing up*) az uniós biztonsági standardhoz.

A térségben Magyarország történelmi kapcsolatai, a közös gyökerek és a közös sors, a nyelv, és hagyományismeret, valamint az európai érték-közösséghez való tartozás ezt az elkötelezettséget erősíti.

Ezeket az értékeket kívánjuk közvetíteni, kialakításukhoz példát szolgáltatni a regionális együttműködés, közös tevékenység és a komplex kapcsolatrendszer során. Nem egymás mellett, hanem harmonikus szimbiózisban, együtt kívánunk élni azokkal az emberekkel, népekkel, szervezetekkel, országokkal, akiknek és amelyeknek fontosak az említett értékek.

Fontos, hogy az európai biztonságot veszélyeztető tényezők ne juthassanak el az EU külső határáig, azokat a velünk azonos értékeket képviselő és érvényesítő országokkal, hatóságokkal, közösségekkel együtt tartsuk távol Európától. Nem zárt közösséget akarunk teremteni, hanem olyan értékeket garantáló jövőt, amely vonzó cél lehet az európai integráció szimpatizánsainak.

Mindez a határellenőrzés szolgáltató jellegének (the service characteristic of the border control) erősítésével, a biztonság teljes körű garantálásával, a civil kapcsolatok erősítésével (guarantee the civil relations) az állampolgárok és szervezetek, gazdasági vállalkozások aktív részvételével valósítható meg (involving in the assurance of the EU-security).

A magyar határ-ellenőrzési technológia, tapasztalat és szellemi potenciál az európai biztonságot elősegítő, garantáló exportcikk szerepét töltheti be, amely a határbiztonsági rendszer egységesítésében és a bővítés következő ütemében rentábilisan és hatékonyan kamatoztatható.

A térség hatékonyabb és szervezettebb bevonása a külső határok biztonságának szavatolásába nemcsak biztonságot növelő tényező, hanem költségkímélő megoldás is egyben.

Az ukrán térség és a Balkán biztonsági kérdéseit a veszélyeztetéshez közelebb vizsgálva, az illegális migrációs veszélyt reálisan értékelve, egységes rendszerben indokolt kezelni, olyan egységes biztonsági rendszert (management of the regions in a unified system) indokolt kialakítani és működtetni, amely uniós stratégiai érdeket képvisel, garantálja a minőségi követelményeket.

Magyarország eddigi törekvései, elismert eredményei, geostratégiai elhelyezkedése, a magyar rendőrségnek a határbiztonság fenntartásában betöltött egyértelmű, valamint a komplex nemzeti és európai biztonsághoz kötődő koordináló, kooperáló szerepe potenciális lehetőséget kínál uniós szinten arra, hogy

- megalapozza, illetve erősítse az uniós pozíciót a veszélyeztetés közvetlen közelében, a további bővítés regionális kapcsolódási pontjában, biztosítsa a stratégiai elképzelések megvalósítását, az operativitás hatékonyságát;
- a kibővült és bővülő Európában a regionális decentrumok szerepe nőni fog, ezért a már meglévő és működő, illetve létrejövő „határ-ellenőrzési régiók” egyik operatív koordináló központja (Agency) akár Magyarországon működhet. E decentrum a koordináció mellett az integrált európai határellenőrzés egyéb speciális feladatait is elláthatja;
- Magyarország adott és ad otthont a nemzetközi határrendészeti konferenciának, amely meghatározó eleme az uniós határrendészeti intézményi és kapcsolati potenciáljának. A további szerepvállalás érdekében célszerű erősíteni e téren Magyarország legmagasabb szintű állami szerepvállalását, a világ határbiztonsági vezetőinek vélemény-, tapasztalatcsere- és kapcsolattartási fórumaként működhetne. A konferencia (akár budapesti székhellyel) megfelelő szakmai apparátussal, elkülönített költségvetéssel a magyar rendőrség által működtetett fórumot testesíthet meg;
- a kelet-közép-európai regionális határrendészeti stratégiai pozíció (regional strategic position) alapján a balkáni határrendészeti információk gyűjtő és továb-

bító helye lehet(ne) Magyarország, magyarországi regionális dokumentációs központ működtethető a keleti és balkáni országokkal való együttműködésre és támogatásukra, a meglévő magyar határrendészeti szaktudásra és infrastruktúrára alapozva működtethető lenne a NOK keretén belül speciális határbiztonsági kurzus a csatlakozni kívánó és más, térségbeli országok felzárkóztatása, segítése érdekében;

- Magyarország alkalmas – mint nemzetközi érdeklődésre számot tartó legjobb magyar gyakorlat – az illegális migrációt ellenőrző mélységi hálót (Checknet), a zöldhatáros technikai felderítő rendszert és a bevetésirányítási gyakorlatot, a (volt) határőrség fegyveres erőből rendészeti szervé való átalakításának modelljét nemzetközi szinten megismertetni;
- Magyarország a határbiztonság vonatkozásában a haladó uniós vívmányokat figyelembe véve kialakította saját gondolkodási és tevékenységi filozófiáját, amely a „3CIT”-re épít (koordináció–kooperáció–kommunikáció–innováció–technológia). A gondolkodásfilozófia alapja a kölcsönös érdekeltiségre támaszkodó komplex kapcsolatrendszer működtetése és a kölcsönös előnyök megteremtése. Az innovációs technikák alkalmazásával elérhető a közösségi vívmányok magasabb minőségű szintre emelése.

A Közösség érdekeit is szolgálja, hogy a biztonsági kockázatok, amelyek a keleti és délkeleti szárny tekintetében a további uniós integrációs folyamatot terhelik, Magyarország segítségével hathatósan áthidalhatóvá váljanak.

Az unióval történő azonosulás alapja a komplex külső és belbiztonság garantálása, amelyben a magyar törekvések irányultsága követendő példa lehet. A tagállamok érdekeit szolgálja, ha megvalósul az *optimális technikai és létszámfelhasználás (optimal staff and technical input)*, egységes standard szerint megy végbe a csatlakozási felkészülés, hatékonyan megvalósul az EU-értékek közvetítése és a *gondolkodásfilozófia telepítése (exporting the thinking style)*.

Magyarországnak ez a lehetséges szerepvállalása olyan geostratégiai helyzetből fakadó felismerés, amely teljes körűen illeszkedik a Közösség hosszú távú bővítési, illetve biztonsági elgondolásához.

A határrendészet stratégiai illesztésének problémái

Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. (VI. 30.) kormányhatározat és az annak végrehajtására kiadott 1/2007. (V. 7.) ORFK–HÖR OPK együttes

utasítás alapján történt előkészítésre alapozva a vonatkozó jogszabályok módosításával 2008. január 1-jei hatállyal megvalósult a rendőrség és határőrség integrációja.

A határőrizeti, határrendészeti és határbiztonsági tevékenységet a jogutód szervezet valósítja meg, a határrendészet önálló szolgálati ágként szerepel. Az illetékes kérdésének lényege nem egy új szolgálati ág rendőrségbe tagozódása volt, hanem a teljes rendőri szervezet integrált működésének megvalósítása.

Az integrációt felfoghatjuk a komplexitás, a koordináció, kooperáció, koncentráció és centralizáció sajátos egyvelegeként is. Az integráció kapcsán célszerű megvizsgálni a határbiztonsági és határrendészeti tevékenység oldaláról a következő fogalmakat is: egyesülés, asszimiláció, fúzió, akkulturáció, identitás. A bekövetkezett változások ellenére a rendőrség eredeti struktúrája változatlan maradt.

A korábbi szervezeti és működési struktúra teljes egészében nem kompatibilis az uniós és schengeni határrendészeti és határbiztonsági filozófiával. Egyértelműen más súlypontok jelennek meg az általános közbiztonság megközelítése és a határbiztonság megítélése kérdésében. (Nem véletlen, hogy sor kerül a közbiztonság kérdéskörének kifejtésére is.)

A határbiztonságot nem lehet „megyei struktúrákban” értelmezni és megvalósítani. Ez egyszerűsítést igényel. A rendőri struktúra statikussága miatt a szakirányítás egységes és hatékony megvalósítása lehet a megoldás. Ezt minőség-alapú megközelítésre célszerű fókuszálni.

Egységes, centralizált határbiztonsági, határrendészeti szakmai irányítás mint lehetőség

A szemlélet ki- és átalakításához hosszú idő kell. A szervezeti-szakmai kultúra meghatározó e téren. Az integráció útján létrejövő integrált szervezetek szervezeti és szakmai kultúrája nem adódik matematikailag össze, sok elem hosszú ideig egymás mellett él, előfordulnak nehezen illeszthető rendszerelemek is. A szemléletet a komplexitás, az erre épülő tudatosság, a szakmai ismeretek és gyakorlat menedzselt megjelenítése és teljes körű képviselése, a politika számára partneri elfogadottság kell hogy jellemezze. Az integrált szervezetekben a jól körülhatárolható és leírható, mérhető folyamatok jelentik a működés alapját. Korábban a szervezeti megközelítés jellemzője volt (lehet, hogy ma is), hogy feladatokban, hatáskörökben, főigazgatóságokban, igazgatóságokban, főosztályokban stb. gondolkodtak a vezetők. Mára egyre inkább elterjed a folyamatszemléletű megközelítés. A vezetők/menedzserek rájöttek arra, hogy nem elég az egyes szervezeti egységek/ele-

mek keretein belül gondolkodni, hiszen az értéket teremtő folyamatok nem ismerik a szervezeti kereteket, átlélik őket. A szervezet megítélése az egész szervezet működésének nyomán jelenik meg. Tehát, ha rosszul húzzuk meg a rendszerhatárokat, akkor a döntések során a szervezet egésze számára előnytelen megoldások születnek. Ezért a döntések, a megvalósítás és a beavatkozások során a szervezeti rendszerlemek teljes skáláját átszelő folyamatok szerint kell gondolkodnunk és cselekednünk. A szervezeti működés felfogható a szervezeten belül végbemenő folyamatok és azok, illetve a környezetük egymásra hatásának összességéeként. A szervezeten belül, illetve általa mennek végbe azok a folyamatok, amelyek következtében a szervezeti teljesítmény és eredmények kialakulnak. A teljesítmény pedig egy tevékenység, illetve tevékenységsorozat (folyamat) mérhető eredménye. A folyamatok következtében jelennek meg a szervezet (biztonság)szolgáltatásai és produktumai, amelyeket a környezet értékeli. A folyamatok erőforrásokat használnak fel és „el” az érték létrehozása érdekében. Tehát a folyamatok menedzselésén keresztül befolyásolhatjuk, javíthatjuk a szervezet megítélését, teljesítményét.

Ha a szervezeti folyamatokat mérjük és szabályozzuk, akkor még a kívánt vagy nemkívánatos teljesítmények megjelenése előtt beavatkozhatunk a teljesítmény és a következménymechanizmus folyamatába, és azt a kívánt irányban befolyásolhatjuk. Ha a szervezeti folyamatokat fejlesztjük, akkor megváltoztatjuk azt a keretrendszert, amelynek nyomán a szervezet teljesítménye kialakul. A folyamatszempélet elterjedése segít(heti) a szervezeti tevékenységek áttekinthetőségét, hatékonyságnövelését és integrálását. Különösen fontos ez a szakirányítási szintjén. Az integrált szervezeten belül a különböző tevékenységek átfogása nem egyszerű, így a hierarchikus viszonyokat célszerű kihasználni az egyenszilárd feltétel- és követelményrendszer kialakítására. A szakirányítás is leírható és értelmezhető folyamatként, és az integrált szervezeteknél is hasznosítható.

Az integrált szervezetek szakirányítási folyamatának leírása fontos annak érdekében, hogy a szakirányítás összetett tevékenységének tartalma és viszonyrendszerre minél pontosabban meghatározott legyen, és ezáltal a szakirányítás minél hatékonyabban működjön, és a szakirányítás mérhetősége, minősége funkcionális megfelelése minél jobban tökéletesíthető legyen. A javasolt folyamatleírás¹⁹ határozza meg azokat a módszereket, eljárásokat és tevékenységeket, amelyekkel a szakirányítói tevékenység működése és teljes körű megvalósulása lehetséges.

Szakirányítás (szakmai irányítás): a szakirányítás az integrált szervezet alapvető tevékenysége, amely magában foglalja a szakirányítási körébe tartozó egyedi

¹⁹ A volt határörtség MSZ EN ISO 9001:2001 HOP MIR folyamatleírásból adaptálva. Az anyagot a szerző készítette szakmai tanácsadó közreműködésével.

és normatív rendelkezések előkészítését, a szakirányítás szempontjából a hierarchia alsóbb szintjén lévő szervezeti egység, elem döntéseinek felülvizsgálatát, jóváhagyását, a működési feltételek biztosításának megszervezését, a szakirányított terület, szervezet felügyeletét, ellenőrzését, a tevékenység komplex elemzését és az elvárt működést garantáló beavatkozást.

Szabályozás: a szabályozás a szakirányító által a hatáskörébe tartozó jogi és egyéb eszközök alkalmazásának rendje a szakirányított funkcionális feladatok megvalósítása érdekében. *(A szabályozás megvalósul döntés-előkészítés, norma-előkészítés, normaalkotás, az irányított alrendszer döntéseinek felülvizsgálata, jóváhagyásra való előkészítése, követelmények megfogalmazása a feladatrendszer meghatározása által.)*

Vezérlés (folyamatirányítás): a vezérlés a szakirányító szerv által az irányított szervekre gyakorolt hatásmechanizmusok összessége *(folyamat előkészítése; folyamat bevezetése; folyamat irányítása, ha szükséges, akkor szervezet létrehozása, vagy szervezete fejlesztés és -átalakítás megszüntetése, felkészítés),* ami lehetővé teszi a szakirányított folyamatok és tevékenységek megvalósulását.

A feltételek megteremtése: a szakirányított tevékenység vagy folyamatok végrehajtásához szükséges feltételek megteremtése, ami a szakirányító szerv által szakirányítói hatáskörben végrehajtott szervezői, gondoskodó-biztosító *(a szakmai feladatok végrehajtása feltételrendszerének személyi, tárgyi, technológiai, eljárási, kapcsolati és a szakmai feladatok végrehajtásának biztosítása, összefüggésben a vezérléssel)* tevékenység.

Felügyelet: a felügyelet a szakirányító szerv által a szakirányított tevékenység irányába kifejtett *(figyelemmel kísérés)* tevékenység annak érdekében, hogy a szakirányított funkcionális (alap)feladatokat eredményesen végrehajtsák, a működés az előírásoknak mindenben megfeleljen, és ne következzen be a folyamatok során szabálytalanság.

Ellenőrzés: az ellenőrzés olyan szakirányítási tevékenység, amelynek gyakorlása során a szakirányító megállapíthatja a szakirányított szervezet és elemei, valamint az általuk végzett tevékenységek megfelelését, azaz az ellenőrzött képességeit, az állomány felkészültségét, a tevékenység hatékonyságát, a segítő, továbbá a beavatkozó tevékenység szükségességének mértékét.

Elemzés-értékelés: az elemzés-értékelés a szakirányítás azon része, amikor is a szakirányító a rendelkezésre álló adatok minden oldalú, folyamatalapú, a céllal való összevetése útján a rendeltetészerű működés érdekében az eltéréseket megállapítja. Az elemzés-értékelés során a szakirányító a szakirányított folyamatot komplex módon, a teljes rendszert érintően vizsgálja.

Beavatkozás: a beavatkozás a szakirányító szerv azon konkrét tevékenysége, amelyet hatáskörében a szakirányított szerv irányába a folyamatok hatékonyságának érdekében (hiba megszüntetése, hiba javítása, megelőzés útján) kifejt. A beavatkozás a szakirányítás folyamatában direkt, illetve indirekt módon történhet.

A szakirányítás a vezetési alrendszer alaptevékenysége (funkciója), amely tartalmazza a vezetési folyamat (funkció) minden lényeges elemét. *Alanya:* a „szakirányító”, az integrált szervezet azon személyi állománya, amely munkaköri leírásban nevesített, szakirányítói tevékenységet valósít meg, hajt végre. Alanynak tekinthető az egyén, az integrált szervezet szervezeti egysége és eleme, ez esetben a szakirányítói tevékenységért az illetékes vezető felel. *Tárgya:* a „szakirányított tevékenység”, az integrált szervezet feladatkörében megvalósuló minden olyan funkcionális tevékenység, amelyet a hierarchia alsóbb szintjén (rendőri) szervezeti egységek, elemek, személyek hajtanak végre, és az integrált szervezet direkt vagy indirekt szakirányítása alá tartozik. A szakirányított tevékenységet végrehajtó szervezeti egységet, személyt *szakirányított*nak nevezünk. *Terméke:* a szakirányítói tevékenység folyamán keletkező beavatkozás, amelyek tartalma a hierarchia alapján a szakirányított szervezeti egységekre, elemekre vonatkozóan, a kitűzött célok elérését lehetővé tevő hatást gyakorol. Ezen intézkedéseknek, beavatkozásoknak a lehetőségekhez képest egyértelműnek, bizonyíthatóan, dokumentáltnak és mérhetőnek kell lenniük. *Eredménye:* a szakirányított szervezeti egységek, elemek állapota és a tevékenységének jellemzői, azok környezetre gyakorolt hatása és a kiváltott elégedettségi szint, amely az igény mértékeként fogalmazható meg.

Az integrált szervezet szakirányítói tevékenysége az általa keletkezett „termék” és a szakirányítói tevékenység által befolyásolt, szakirányított *alapfeladatok* tényező, hatásmechanizmussal leírható megvalósulása alapján határolható körül.

A szakirányítói tevékenység rendeltetése a szakirányított végrehajtási/végrehajtói alapfolyamatok megfelelőségének szabályozottsága. A szakirányítás jó minőségét mutatja: a keletkező „termékek” mennyisége, minősége, időbelisége, a beavatkozások gyakorisága, azok mértéke, illetve a végrehajtói tevékenység során jelentkező „eredmény” környezeti elfogadottságának mértéke. A folyamatos fejlesztés érdekében az integrált szervezet szakirányítói tevékenységét a „termék” és az „eredmény” folyamatos, rendszeres vizsgálatával, a beavatkozások hatásosságának megteremtésével komplex módon kell megvalósítani. Az azonos jogállású szervezeti egységek, elemek, személyek esetében – mellérendelt helyzetben – a szakirányítási tevékenység nem a folyamatleírásban írtak szerint valósul meg, hanem a hierarchikus helyzethez igazodó koordinációs-kooperációs mechanizmusok érvényesülnek. A szakirányítói tevékenység meghatározó eleme a vezetői döntésre épülő beavatkozás. Ha a szakirányítási tevékenység során a szakirányított folyamat bár

mely elemének megváltoztatása az érintett szakirányítási folyamatokból változtatási igényt vált ki, vagy követel, azt a folyamatleírásban rögzíteni kell. A folyamatszempontokra alapozva célszerű az integrált szervezet tevékenységét rendszerszemléletűen kezelni. Abból célszerű kiindulni, hogy egy rendszer nem egyszerűen az alkotóelemek halmaza, hanem azok együtteseként viselkedő egysége, tehát a soktényezős, bonyolult, összetett rendszerek, működési mechanizmusok megértésére, hibaellenőrzésére alkalmas gondolkodási módszereket célszerű alapul venni. (A téma bővebb kifejtése terjedelmi korlátok miatt nem lehetséges, az elv érvényesülése a lényeg.)

A szemlélet következő szintje a hálózat. Az integrált szervezet önmagában is tekinthető hálózatnak, a rendszerkörnyezetben pedig a hálózatos kapcsolatokhoz igazodik. A hálózatok lehetnek olyan integrációk is, amelyek tagjai között a kapcsolatok nem homogének, de nem is tisztán hierarchikusak, és ezekben a kapcsolatokban a szervezeti és szakmai kultúráknak kiemelt szerepük lehet. A hagyományos szervezetek az erőforrásaikat a szervezeten belül tartják, a hálózatokban a hálózat különböző pontjain elhelyezkedő egységek az erőforrásokkal a kapcsolati szabályok szerint rendelkez(het)nek. Fontos tehát az integrált szervezet hálózatos helyzetének és szerepének pontos ismerete.

Az előbbieket megvalósítása a teljes integrált szervezeti működést érinti. Ehhez szükséges lenne egy világos rendészeti szakpolitika, ágazati stratégia, rendőrségi testületi stratégia. Mindezek hiányában a már létező „határrendészeti funkcionális stratégia” a rendőri felső vezetés által csak akkor értelmezhető és a valós szerepének megfelelően kezelhető, ha érvényesül(ne) a folyamat-, rendszer- és hálózatos szemlélet. Ennek megítélése nem lehet jelen tanulmány feladata.

Mit lehet tenni?

Először is egy valódi, komplex helyzetértékelés elvégzése indokolt, saját integrált adatbázisra alapozva (sajnos ez sem áll rendelkezésre). A teljes szervezet struktúráját funkcionális, hatékonysági és környezet-kompatibilitási oldalról átvilágítva kell megoldást keresni az integrált működés de facto megvalósítására. Ehhez gondolkodásfilozófia-váltásra is szükség lehet.

Az intelligens határbiztonsági rendszerről... (Előretekintés)

*„Az új technológiák fontos szerepet játszanak a határigazgatás területén. Könnyeb-
bé teszik a polgárok számára a külső határátkelőkön való gyors áthaladást auto-*

matikus rendszerek, előzetes bejelentkezés, gyakori utazói rendszerek stb. segítségével. Javítják a biztonságot azáltal, hogy lehetővé teszik azokat a szükséges ellenőrzéseket, amelyek segítségével megakadályozható, hogy az Unió számára kockázatot jelentő személyek vagy áruk átlépjék a határokat. Ebben az összefüggésben a bűnüldöző szervek és a határellenőrzési hatóságok közötti szoros együttműködés alapvető fontosságú. A bűnüldöző szervezeteknek ehhez hasonlóan elő kell segíteniük a határok biztonságának garantálásához szükséges információszolgáltatást.²⁰

Az Európát érintő biztonsági fenyegetések sokrétűek, egymással összefüggőek, összetettek, hatásuk tekintetében egyre inkább nemzetközies, a belső és külső biztonság pedig egyre kevésbé választható szét egymástól. A tagállamok egyedül nem képesek a biztonság megteremtésére. A határok biztonságával az integrált határigazgatás keretében kell foglalkozni a jogszerű mozgás biztosításával, ilyen módon támogatva a schengeni rendszert, a nemzeti hatóságok és a Frontex erőfeszítéseit. Folytatódnia kell az információkezelő rendszerek konvergenciájának, az interoperabilitásnak, a képzésnek és a bevált gyakorlatok továbbadásának. Döntő fontosságú a szabványosításhoz, szabályozáshoz és jogszabályalkotáshoz, valamint a kapcsolódó vizsgálathoz, értékeléshez és tanúsításhoz való kapcsolódás. Az illegális bevándorlás tekintetében az a cél, hogy az illegális bevándorlás felderítésére új, megbízható és rugalmas megoldások szülessenek, de ne akadályozzák indokolatlanul a nagy többséget kitevő legális utazók és járművek áramlását. A kábítószeres, fegyveres és tiltott anyagok kereskedelme terén a hálózatok szétzúzása a cél, emellett foglalkozni kell a nyomon követhetőséggel, az áruellátási láncok biztonságával és a logisztikai hálózatok szabványosításával, megfizethetőbb, szilárd megoldások kialakításával, valamint az átlagköltség és az átvilágítási idő csökkentésének módjával. A jelenlegi technológia a külső határ bizonyos részein korlátozza a határőrizetet, és nem alkalmas az olyan eszközök észlelésére és nyomon követésére, amelyeket emberek és kábítószeres schengeni területre történő csempészésére használnak. A kutatásnak és a technológiafejlesztésnek a határőrizet technikai eszközeire [például pilóta nélküli repülőgépek (UAV-k), műholdak] kell összpontosítania. Ez lenne az intelligens határőrizet kiindulási gondolata.

Az intelligencia egyik jelentése a szelektivitás érvényesítése. Az EU külső határán két dolog fontos: aki arra jogosult, az könnyen és gyorsan átléphesse, aki nem, annak számára a határ átjárhatatlan akadályt jelentsen. A belső határon ezt egyértelműen az ellenőrzési rendszer jellege miatt nem lehet érvényesíteni, de a kom-

20 Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája... I. m.

penzáción intézkedések eredményesen támogathatják a biztonsági deficit kiküszöbölését. Ahhoz, hogy ezt a funkcióját a „határ érvényre juttassa”, információra van szükség. Ezt az információt össze kell gyűjteni, szelektálni kell, értékelni és szelektíven eljuttatni a felhasználókhöz. Ehhez megfelelő számítástechnikai rendszerekre, hálózatokra van szükség. Az EU külső határai ideális esetben egybeesnek a schengeni külső határokkal, amelyet általában a SIS-szel (*Schengen Information System*) fémjeleznek. Egy ilyen rendszertől intelligens lenne a külső határ? Van olyan nézet, amely szerint igen. Valójában a SIS csupán egy elem a rendszerben, igaz, fontos elem. Az „intelligens határ” kialakítása csak valamennyi EU-/schengeni tagállam együttes erőfeszítése révén valósítható meg.

Ez a folyamat a következő irányokban jelenik meg markánsan.

Demokratizálódási folyamat: a részvétel és kapcsolódás lehetőségét nyújtja a biztonságban érintett, illetve annak fenntartására kötelezett valamennyi szereplő részére. Ez kétirányú kapcsolatot feltételez: szelektív jogosultsággal információk tárítása, illetve felhasználása; hozzájárulás a rendszer működtetéséhez és részesülés annak szolgáltatásaiból.

Tudástranszfer folyamat: a szakértelem, szaktudás, felhasználói tapasztalatok átadását teszi lehetővé. A felhalmozott tudásnak hasznonélvezője lehet minden arra jogosult szereplő. Aki bekapcsolódik a folyamatba, a hasznonélvezői szerep mellett egyúttal a fejlesztésbe is bekapcsolódik.

Gazdasági, fejlesztési folyamat: az információs társadalomban az automatizáció elsőséget élvez, befolyásolja a tevékenységi folyamatokat, megváltoztatja a társadalmi, interprofesszionális kapcsolatokat. Ez kikényszeríti és egyben lehetővé is teszi az új kezdeményezések, kapcsolatok kialakítását. Az elektronikus gyorsforgalmi út alkalmazása a jól képzett határrendészeti (biztonsági) szakemberek esetén jelentős versenyelőnyt is ad. A globális fejlesztés mellett lehetőség van a regionális és lokális különbségek egységes standardra emelésére is.

A folyamatok egységes rendszerbe szervezett nemzeti informatikai rendszerhálózatokon alapulnak. Az elmélet szépen hangzik, a megvalósítás viszont már sok időt, pénzt, türelmet és egyeztetést igényel.

A kivitelezés alapvetően a megnövekedett közösségi térség regionális szemléletű megközelítésére alapozható. A hatalmas információmennyiséget szelektálni, „alkalmazhatóvá” és hozzáférhetővé kell tenni.

Nyilvánvaló, hogy azok, akik semmilyen jogellenes cselekménnyel nem hozhatók összefüggésbe, ebben az adatbázisban nem szerepelhetnek. A veszélyt jelentő tényezőket is megfelelő módon kell kezelni. Ez a szemlélet egyértelműen megnövelné a SIS és a SIS-II. amúgy is nagy leterheltségét, és ellehetetlenítené a folyamatos működtetést.

A már meglévő centrumok tevékenységének összehangolásával és a tagországok egységes szemléletű biztonságfelfogásával az elérhető információk rendelkezésre állása és felhasználása közösségi érdekű lehetne.

A belső határok vagy az ország mélységében végrehajtott biztonsági célzatú ellenőrzések során az intézkedés alá vont személy esetében célszerű tisztázni, hogy nem szerepel-e valamilyen nyilvántartásban, s azt, hogy továbbjutása esetén nem jelent-e biztonsági kockázatot. Mindezt persze másodpercek alatt kell elvégezni, ellenkező esetben a schengeni vívmányok sérülnek, és nem érvényesülnek a szabadságjogok.

Információ–szemlélet–következetesség–koordináció–kooperáció–kommunikáció–innováció–technológia–bizalom a kulcsszavai a változt intelligens határ víziójának, amely megadja a jövő határbiztonságának kereteit.

A koordinációt az EU szintjén kell megteremteni, amelyhez regionális és funkcionális alrendszerek csatlakoznak. A nemzeti komplex biztonsági rendszerek koordinatív irányítását azon rendészeti szervek képesek megvalósítani, amelyeknek megfelelő hatáskörük, kapcsolatrendszerük és szervezeti kultúrájuk van e téren.

Az intelligens határ tehát több mint egy mesterséges sáv vagy vonal a térképen, mert komplex tevékenységi és kapcsolatrendszerrel feltételez, amely a kölcsönös bizalomra és felelősségre épített biztonság garantálásával járhat.

Talán ez lehet a határbiztonság jövője...

Stratégiai csomópontok

A határbiztonság, határrendszert vonatkozásában a *célállapot* egyidejűleg a fel-sőbb szintről megadott céloknak, az uniós-schengeni irányelveknek és követelményeknek való megfelelést, másrészt a korábbi határőrségi működés folyamán, a szerves fejlődés alapján kialakított és fenntartott komplex tevékenységi rendszer szolgálati ági folytatásának magas szintű, szakmai kezdeményezésre alapozott, integratív biztosítását jelenti. A határrendészeti tevékenység megvalósulásakor a szakmai kultúrára alapozott képességtervezés, képességfejlesztés, hozzáadott érték növelése garantálja a célállapot elérését.

Ehhez társul a jövőkép is. A határrendészeti tevékenység az integrált rendőri tevékenység speciális pillére, az európai és a nemzeti biztonság, az európai határ-őrizeti rendszer (Eurosur) meghatározó elemeként, integrált rendvédelmi működés keretében, az integrált határigazgatás rendszerében (*Integrated Border Management*), az illegális és legális migráció hatékony kezelésével, a határbiztonsághoz kötődő jogellenes cselekmények megelőzésével, megakadályozásával,

megszakításával, ezáltal a közbiztonság erősítésével, a nemzetközi kötelezettségek, a kapcsolatrendszer erősítésével és további bővítésével valósul meg.

A megvalósítás érdekében a határrendészeti szakterületnek a kapcsolódó szakterületekkel együtt akcióttervet kell(ene) készítenie, amelyben program, projekt, feladat és ütemterv szintjén meghatározza a szükséges tennivalókat, megjelöli azok forrásszükségletét és várható hatásait.

Az előbbieken alapján célszerű a stratégiai dokumentumban rögzíteni a határbiztonsági, a határrendészeti tevékenység megítélését és stratégiai pozicionálását, a precedensértékű kezdeményezések támogatását, a stratégiai gondolkodás és kezdeményezés szakterületi szintű megerősítését.

A határbiztonsági, határrendészeti stratégiai aktivitás vélhetően konkrét eredményeket hozhat az uniós magyar elnökség időszakára, amit az elnökség modellként is prezentálhat a nemzeti pozíciók erősítésére.

Az eddigiekből kiindulva, a határrendészeti szolgálati ág szervezeti és tevékenységi illeszkedése nem valószínű, hogy hatékonyan a komplex struktúra és működés új helyzetnek megfelelő átalakítása nélkül.

Összegzés

A tanulmány arra szeretné ráirányítani a felelős vezetőket, a stratégiatervezésbe bevont szakértők figyelmét, hogy nem támogatható az az elv, hogy problémamegoldást rendszerint a pillanatnyi kívánalomhoz „kell igazítani”. (Ez sajnos jellemző, és a következmények alakulásának egyik fő oka!)

A megközelítés rendszerint nem azért elterő, mert logikai hiba került a gondolkodásba, hanem mert eredendően másképp észleljük a problémahelyzeteket. A valós problémamegoldás nem az egyetlen megoldást keresi, hanem a jó megoldást. Ha ezt előre „sugallják”, akkor nem problémamegoldásról van szó, hanem feladatvégrehajtásról, és a problémamegoldásra kötelezett kívár, hogy megkapja a szükséges instrukciót. A problémamegoldást nehezíti, hogy a helyzetfeltáró elemzési fázis rendszerint elnagyolt, nem cél megismerni a probléma környezetét, azokat az állapotokat, körülményeket és lehetőségeket, amelyek hatással vannak magára a problémára, és befolyásolják a megoldhatóságát, hanem azonnal az eredményre (adott esetben az elvárás formális teljesítésére) összpontosítanak. Nem az okot keressük, hanem sokszor a vélt okozót (felelőst). Sajnos az aktuálpolitikai megközelítés miatt nehezen készülhetnek valódi és komplex helyzetértékelések. A döntés eredményessége, a megvalósítás sikere attól függ, hogy a megoldás hogyan tud a szervezeti célokkal összhangban a meglévő (integrált) rendszerhez illeszkedve, és annak mű-

ködését támogatva működni, mennyire képes hosszú távon problémamentessé tenni a rendszert. A határbiztonsági és a határrendészeti tevékenység vonatkozásában a közbiztonsággal párhuzamba állítva elmondható, hogy a határbiztonsági (rész)rendszer nem tagozható be direkt módon a közbiztonsági (rész)rendszerbe, bár vannak párhuzamos és átfedő elemek, a határbiztonság speciális helyzetét a külső határ minimálisra csökkenése esetén is prioritásként kell kezelni. A határbiztonság sajátos szakmai kompetenciákat igénylő biztonsági részrendszer, amelynek fenntartása a speciális kompetenciák rendelkezésre állása nélkül veszélyeztetett. A határbiztonság a komplex nemzeti biztonság körülhatárolható részrendszere, a fennálló környezeti feltételrendszer kritikus szintet elérő mennyiségi és minőségi változásáig más részrendszerekkel nem helyettesíthető. Mint körülhatárolható részrendszer, a határbiztonság fenntartása mérhető, kimutatható forrásbázissal kell hogy bírjon. A rendszerműködés sajátosságai miatt az átfogó határbiztonsági-határrendészeti koordináció megteremtése elengedhetetlen hatékonysági feltétel. A határbiztonsági rendszer csak valamennyi elemének egyidejű és összehangolt működésével lehet hatékony. Az egyes elemek egyoldalú preferálásával, illetve háttérbe szorításával rendszerműködés-akadályozás lép fel. A határbiztonság speciális jellegéből fakadóan a rendszerelemek működését nem célszerű helyettesíteni általános rendszerek elemeivel. A speciális rendszerműködést az általános értékelési rendszer részeként mint önálló szakterületet indokolt értékelní, de az egész részeként arányosítani torz megoldást hozhat. A rendszerműködés erősítése érdekében indokolt a szakirányítás egységes érvényesítése. A határbiztonság szakirányítása minőségügyi alapon nyugszik, míg a közbiztonsági tevékenység szakirányítása nem komplex és nem mérhető minőségügyi mércével.

Tehát: határbiztonsági és a határrendészeti tevékenység vonatkozásban is folyamat, rendszer- és hálózatos szemlélet alapján, komplex helyzetértékelésre alapozva, tényekre épülő döntés-előkészítés után, konszenzusos megoldásra törekedve, a következményeket is figyelembe vevő, a valós problémát kezelő stratégiai döntésekre volna szükség. Ez lehet az érdek- és értékpozicionális alapja.

KÁNTÁS PÉTER

A rendőrségre vonatkozó panaszok a kisebbségi biztos gyakorlatának tükrében¹

A rendőrség naponta kb. tizenhétezer intézkedést foganasít², ami durván évi hatmillió intézkedésnek felel meg. Ehhez képest – az Országos Rendőr-főkapitányság Fegyelmi Osztályának tájékoztatása szerint – évente mindössze hét- és nyolcezer közötti a rendőri intézkedések jogszerűségét kétségbe vonó panaszok száma.³ Ha a rendőri eljárásokat érintő legfontosabb külső kontrollszervezeteket is idevesszük (ügyészi szervek, állampolgári jogok országgyűlési biztosa⁴, Független Rendészeti Panasztestület⁵, Egyenlő Bánásmód Hatóság⁶), az évi panaszok száma akkor sem becsülhető tízezernél többre. Sajnos a rendőrségi honlapokon történő kutakodás egyelőre reménytelen vállalkozásnak tűnik, akár az intézkedések, akár az őket sérelmező panaszok országos, területi vagy települési térképéhez szeretnénk eljutni, vagy ezek parancsnoki elemzése, értékelése iránt érdeklődnénk.

A többmillió intézkedési „térkép” láthatatlan és elemzés nélküli állapotához társul azoknak a – százezres számban mérhető – aktusoknak a száma, amikor a rendőrség nem intézkedik, hanem „normális” közigazgatási vagy igazságügyi hatóságként jár el⁷. Ilyenkor a döntéseit és eljárását kifogásoló panaszok döntő többsége nem mutat specialitást a „civil” hatóságok vonatkozásában megfogalmazott sérelmekkel. Idesorolhatók a jogbiztonság követelményével, a tisztességes eljárás-hoz való joggal kapcsolatos visszasságok: az eljárások elhúzódnása; a határidők figyelmen kívül hagyása; a hatóság „hallgatása”; a tényállás nem kellő mértékű tisztázása; a dokumentálási kötelezettség elmulasztása, vagy a valósággnak meg nem felelő volta; a panasz érdemi vizsgálatának hiánya; az indokolási kötelezettség elmulasztása; a kérelem nem tartalom szerinti elbírálása; a hatáskörhiányos eljárások; a téves jogszabály-értelmezések stb.

A kisebbségi biztos 2004-es beszámolójában azt olvashattuk: „A rendszerváltás óta eltelt 15 év mérlegét tekintve azt megállapítanunk, hogy a rendőrség és az állampolgárok közötti – egy jogállamban mindenféleképpen kívánatosnak tartott – bizalmi viszony még nem alakult ki, illetőleg nem szilárdult meg annyira, hogy az egyes rendőri intézkedések mögött ne sejtjenének sokan – sajnos időnként nem alaptalanul – elítélhetőséget, etnikai diszkriminációt.” A következő év beszámolója még lehangolóbb adatot közöl: „...vizsgálataink során egyetlen esetben sem lehetett bizonyítani, hogy a beadványozókat származásukkal összefüggésben érte volna hátrány.”⁸

Mindezzel szemben irigylésre méltóan magabiztos az általános biztos és helyettesének 2006-os beszámolójának a rendőrséget érintő panaszokat összegző értékelése: „A gyakran hangsúlyozott rendőri túlkapások tárgyilagos megítéléséhez hozzá tartozik, hogy ellenőrizhető, konkrét panaszok viszonylag kis számban érkeztek hozzánk. A beadványok jelentős részét másodkézből, hallomásból vagy egyes sajtóorgánumból szerzett információk képezték, más panaszok pedig majdnem azonos történeti elemeket ismétlő, egymáshoz hasonló stílusjegyeket mutató, szubjektív véleményekből álltak. Ezeket a beadványokat értékelhető adatok hiányában elutasítottuk. [...] A korábbi évek gyakorlatához hasonlóan, az egyéni sérelmek miatt keletkezett panaszok nagy része megalapozatlan volt, a beszerzett iratok és a körülmények tisztázása alapján (sőt esetenként már a panaszban leírtak alapján is) megállapítható volt, hogy az intézkedés törvényes és indokolt volt.”⁹

Érdekes ez a divergencia ugyanabban az ügyfajtaiban, merthogy a kisebbségi biztoshoz az utóbbi években nem érkeztek „másodkézből”, „hallomásból” vagy sajtóinformációkból táplálkozó rendőrségi panaszok¹⁰, olyanok meg végképp nem, amelyek már a panasz alapján (!) igazolták volna a rendőri intézkedés törvényes voltát. A kisebbségi ombudsmannál az utóbbi években a mintegy ezer panaszügy alig tíz százaléka minősíthető rendészeti jellegű beadványnak, és ezek mintegy 99 százaléka roma származású panaszosoktól érkezik. Az évi mintegy száz rendészeti jellegű panaszügy tanulmányozása alapján elmondható, hogy a bizalomhiány nem csökkent, sőt egyre inkább tükröződni látszik bennük a kriminológus lesújtó diagnózisa: „Az állampolgárok számára a globalizációban felkinált, egyre bővülőnek látszó lehetőségekhez képest veszélybe került az életkörülményeket meghatározó valamennyi tényező: a biztonságot jelentő, tartós munkaviszony, a hagyományos rend szerinti életmód, az együvé tartozásból fakadó, a közösségi létből származó biztonság. Az emberek szoronganak távollévő hozzátartozóikért. Félnak az idegenektől, legyenek azok bevándorlók vagy új szomszédok. Féltik a személyi és vagyónbiztonságukat, és nem számíthatnak a szolidaritásra. Megszűnt számukra a tervezhetőség, hiszen folyamatosan új kihívásokkal szembesülnek, például az élethosszig tartó tanulás kényszerével. Csak kisebbik hányadukban van meg a vállalkozó szellem, hogy vándorútra keljenek, a nemzetközi munkaerő-vándorlás és az új típusú népvándorlás részeseként ott keressék az egyéni érvényesülésüket, ahol lehetőséget látnak rá. A nagyobb hányad továbbra is helyben keresi a megoldást, és saját hazájában fogalmazza meg a kormányzattal szembeni növekvő elvárásait.”¹¹

Mindehhez vegyük hozzá roma panaszosaink jelentős részének „társadalmon kívüli” élethelyzetét, de legalábbis ennek ilyen értelmű átélését: vagyis a mélyszegénységben élő, a rendszeres megkülönböztetést, többszörös rendőrségi konflikt-

tust átélő panaszost kell az ombudsman eszköztárába tartozó jogi, igazgatási, mediációs és jószolgálati eszköztár segítségével megnyugtató, felvilágosítási jogairól, és legfőképpen orvosolni a rajta esett sérelmet. A kutatók „...arra hívják fel a figyelmet, hogy a cigánynak tekintett emberek növekvő mértékben szorulnak ki az állami szolgáltatások közül, és egyre kevesebben rendelkeznek a nyomor elkerüléséhez szükséges, az állam által biztosítandó képességekkel és lehetőségekkel...”¹²

Érdekes módon még ilyen körülmények között sem a vad türelmetlenség vagy a „megkövezés” szándéka olvasható ki a hivatalunkhoz érkező segítségkérések többségéből: panaszosaink nem elsősorban a „vétkesek” megbüntetését kívánják, hanem a panasszal – és annak tárgyyszerű vizsgálatával – le kívánják vezetni azt a feszültséget, amely a megtépzott önbecsülése, megalázása révén keletkezett a panaszosban, eszközt ad az állampolgár kezébe, hogy egy „hivatalos személy” magatartása végre egy független és pártatlan szerv segítségével vizsgálat tárgyává válhasson.

Ami a másik, a bepanaszoltak oldalát jelenti, ott jó néhány ügyben tapasztaljuk a rendőri szervek erősödő ellenállását, önvédelmi reakcióját, amely legutóbb az országos főkapitánnyal folytatott, az ombudsman vizsgálati jogkörét érintő vitában csúcsosodott ki.¹³

Miközben szociológiai és kriminológiai tanulmányok sora támasztja alá a panaszosainknak azt az állítását, hogy a rendészeti hatóságok eljárásaikban gyakran diszkriminatív módon lépnek fel a roma kisebbség ellen¹⁴, ugyanakkor ez a motívum számít az eljárások leginkább felderíthetetlen mozzanatának, ahogy például a 2006-os beszámoló megállapítja: „...e tárgykörben folytatott 2005. évi vizsgálataink során egyetlen esetben sem lehetett bizonyítani, hogy a beadványozókat származásukkal összefüggésben érte volna hátrány. Megítélésünk szerint ez a probléma összetettségére és a bizonyítási eljárás nehézségeire utal.”

A panaszok főbb típusai

Rendészeti jellegű panaszainkat többféle jogász szakmai szempontból (a rendészeti szerv típusa, milyen alapjogot érintett, milyen jellegű aktus okozta a sérelmet stb.) lehet csoportosítani, ha azonban a panaszosok által átélt sérelmek felől közelítünk, a következő kategóriákhoz juthatunk.

Fizikai bántalmazás

Évek óta csökkenő számban kapunk kifejezetten fizikai erőszakra utaló panaszokat, az ilyen tartalmú ügyek száma még „fénykorában” sem érte el a tízet. A biztos ilyen

esetben kezdeményezi a büntetőjogi felelősségre vonást, rendszerint a bűncselekmény elkövetésének helye szerint illetékes megyei főügyésznél. A helyzetet nehezíti, hogy az eljárások több esetben „kétfenekűek”, vagyis egyidejűleg indul a panaszossal szemben a hivatalos személy elleni erőszak bűntette miatt eljárás, miközben az ügyészség is elrendeli a nyomozást valamelyik hivatali bűncselekmény gyanúja miatt. A panaszossal történő kapcsolatfelvétel során arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a biztos nem veszi, nem veheti át – ahogyan ezt sokszor panaszosaink szeretnék – az ügyészségi nyomozás szerepkörét, csupán azt állapítja meg – ha erre a beadvány alkalmas –, hogy a tényállás alapján felmerül-e bűncselekmény gyanúja. Az ügyek több hónapig elhúzódnak, és csak befejezésük után kap a biztos tájékoztatást a büntetőeljárás eredményéről. Ha az ügyészségi nyomozás bizonyítékihiányos megszüntetésére kerül sor (és bizony ebben az ügyfajtában ez a tipikus ügybefejezés), a nyomozati iratok gondos átvizsgálása után esetenként sikerrel tudunk a felettes ügyészi szervnél a nyomozás folytatására irányuló ajánlást tenni.

Megalázó bánásmód, „pszichikai terror”

Az ilyen jellegű panaszainkat a következő beadványszöveg érzékelteti: *„Gyakran igazoltatnak a rendőrök, és mindig tegező hangnemben szólnak hozzám, holott már elmúltam 30 éves. Megfigyeltem, hogy más – nem roma – emberekkel szemben sokkal udvariasabbak. Mit tehetek azért, hogy velem szemben megszűnjön ez a »csendőrpertu«?”*

A rendőrségi törvény és a szolgálati szabályzat részletesen kitér az intézkedés módjára, az elfogulatlan, udvarias hangneme, a köszönés szükségességére, az intézkedés céljának megjelölésére. Az intézkedés induló hangneme és az ehhez kapcsolódó metakommunikáció ugyanis alapvetően meghatározza az intézkedés alá vont reakcióját, hogy mennyire éli meg zaklatásnak, ami vele történik. Persze hiába adottak és ismertek az intézkedés szükségességét, arányosságát, foganatosításának módját érintő jogállami követelmények, ha olyan a szervezeti kultúra, vagy az egyéni előítéletesség, ami a szervezet egész külső környezetére mint megbízhatatlanra, deviálóra, vagy éppen ellenségére tekint.¹⁵

Márpedig a rendészeti hatalom birtokosa könnyen hajlamos beszélni ebbe a csopdába, mert az előítéletes attitűd előnye, hogy leegyszerűsíti a konfliktushelyzeteket, a „gyanús, aki kívülálló”, „de még gyanúsabb, ha valaki láthatóan kiszolgáltatottabb, védtelenebb, vagy környezetétől eltérő, látható, negatívnak értékelt tulajdonsággal jellemezhető” sztereotípiáinak megfelelően.

Példa: A közszégi kultúrházban kitörő verekedés utáni rendőri intézkedés során a panaszost a rendőrök bántalmazták, majd az előállítását úgy foganatosították, hogy

a szolgálati gépkocsi csomagtartójában szállították a városi rendőrkapitányságra. A feljelentés következménye az volt, hogy bűncselekmény alapos gyanúja nem állapítható meg, tehát a nyomozást megtagadták. A határozat indokolása szerint *„...nem volt megállapítható, hogy a sértettet törvénybe ütköző rendőri bántalmazás érte volna, különös figyelemmel arra, hogy korábban tevékenyen részt vett a verekedésben, elfogása és előállítása során a rendőrök jogszerűen testi kényszerrel alkalmazták vele szemben”*. Az ügyészség tényként állapította meg, hogy a kikerülő rendőrök a panaszost a szolgálati gépkocsi csomagterében szállították el, de erre azért került sor, mert az előállítottak nagy száma miatt nem lehetett mindannyiukat elhelyezni az utastérben. A rendőrök eljárása az okozott kényelmetlenségen túl, az előállított emberi méltóságát is sértheti, az ügyészi álláspont szerint azonban ez a körülmény önmagában nem valósítja meg bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúját. A határozat ellen benyújtott panaszt a megyei főügyészség elutasította, bár nem vizsgálta az intézkedésben részt vevő rendőrök számát, továbbá hogy hány szolgálati gépkocsi állt a rendelkezésükre, illetve hogy a gyanúsítottakat a helyszínről az ott keletkezett lincshangulat miatt valóban el kellett-e menekíteni, indokolt volt-e a panaszosnak mindvégig a csomagtérben való szállítása az intézkedés helyszínétől a rendőrkapitányságig vezető kb. 30 km-es útszakaszon.

Nem lehet nem összefüggést találni az előbbi eset és az országos rendőrfőkapitány 51/1999. számú intézkedésének 1. pontja között, amely szerint *„Tilos a gépkocsi csomagtartójában személyt szállítani, ez baleseti veszélyein túl sérti a jogállamiságból fakadó jogbiztonság követelményét, valamint az embertelen, megalázó bánásmód tilalmába ütközik”*.

*A büntető, illetve szabálysértési eljárás,
az ezzel összefüggő kényszerintézkedések alaptalansága*

Ezekben az ügyekben komplex panaszokról van szó: a kérelmezők ugyanis egyszerre sérelmezik a büntetőeljárás, a gyanúsítottá nyilvánítás tényét, és minden olyan kényszerintézkedést, amelyet az eljárás során elrendeltek velük szemben, legtöbbször az előzetes letartóztatást. Az általuk törvénytelennek tartott eljárást, fogva tartásukat, valamint a bűnösségüket kimondó ítéletet a hatóságok és bíróságok – származásuk miatti – elfogultságával hozzák összefüggésbe. Olyan, a fair eljárás sérelmével összefüggő beadványokkal is találkozunk, miszerint a panaszos nem tekinthetett be iratísmertetéskor az iratokba, fenyegetéssel bírták rá a gyanúsított-kihallgatási jegyzőkönyv aláírására, a kirendelt védőjével nem tudott érdemben

tárgyalni, vagy például az orvos szakértői véleményre pedig azért nem tudott referálni, mert egyszerűen nem értette a benne található szakkifejezéseket.

Szaporodnak az előzetes letartóztatás jogalapját, szükséges tartamát kétségbevonó panaszok. Ilyenkor részletes tájékoztató levelet küldünk, amelyben leírjuk, hogy a bíróságok eljárását, aktusait nem vizsgálhatjuk. Felhívjuk a figyelmet az aktív védői, ügyészi közreműködés fontosságára, hangsúlyozva, hogy az előzetes letartóztatás nem előre hozott büntetés, hanem az eljárás sikerének elősegítésére hivatott (a terhelt alapjogát súlyosan korlátozó) kényszerintézkedés, amelyet csak az elkerülhetetlenül szükséges esetben és mértékig szabad alkalmazni.¹⁶ Ezt szolgálja a kötelező soronkivüliség szabálya is. Ha tehát a nyomozó hatóság a soronkivüliség követelményének nem tesz eleget, súlyosan sérti a terhelt említett alkotmányos alapjogát. Annyit mindenesetre lehet gyanítani néhány panaszból, hogy hónapokig nem történnek érdemi nyomozati cselekmények, amelyek az ügyet bizonyítási szempontból előrevinnék, miközben a korábban nem kifogásolható előéletű gyanúsított változatlanul előzetesben van.

Példa: A nyomozás irataiból kétségtelenül megállapítható volt, hogy a letartóztatás 137 napig tartott, és ez idő alatt mindössze 12 napon végzett a hatóság érdemi nyomozati cselekményt: a hatóság indokolatlanul késedelmes eljárása a kisebbségi biztos szerint visszásságot okozott. A biztos 2003-ban ajánlással fordult a megyei rendőr-főkapitányság vezetőjéhez az esetleges felelősök személyének megállapítása érdekében, és kérte, vizsgálja meg: egyedi ügyről van-e szó, ha igen, mi ennek az oka, illetőleg a konkrét eset alapján levonható-e olyan következtetés, hogy ez a gyakorlat általánosnak tekinthető. A megyei rendőr-főkapitány a vizsgálat alapján fegyelmi felelősség megállapítását nem kezdeményezte, az ajánlás alapján azonban nyomtatékosan felhívta a megye nyomozó hatóságai vezetőinek figyelmét a gyanúsított jogai betartásának fokozott és folyamatos ellenőrzésére.

Példa: Panaszos az utcán az őt, illetve hozzátartozóját érintő igazoltatást hangos méltatlankodással, majd szitkozódással kísérte. Vele szemben rendőri intézkedéssel szembeni engedetlenség szabálysértése miatt szabtak ki pénzbírságot, ami – kifogás hiányában – jogerőssé vált. A kisebbségi biztos szerint azonban a rendőri intézkedés során kifejtett hangos véleménynyilvánítás – ideértve azt is, amikor az intézkedés alá vont hangosan tagadja a terhére rótt cselekmény elkövetését, vagy szóban megkérdőjelezi a vele szemben eljáró rendőr hatáskörét – önmagában nem szolgálhat a tényállásban megjelölt „engedetlenség” alapjául.

A tényállási elemként szolgáló engedetlenség az intézkedés alá vont személy valamilyen érzékelhető formában történő – konkrét elkövetési magatartásokban persze

nem kimeríthető – ellenállása, az utcai véleménynyilvánítás viszont semmiképpen nem minősülhet annak (ettől függetlenül persze az adott zavaró magatartás más közrend elleni szabálysértés – garázdaság, rendezavarás, csendháborítás stb. – alapjául szolgálhat).¹⁷ Az előbbi ügyben tehát a szabálysértési tényállás alkotmányos visszasságot okozó félreértelmezése történt, ennek orvoslása érdekében a biztos sikerrel kezdeményezte a megyei főügyésznél a törvénysértő határozat megóvását.

Jogalap nélküli intézkedés, információhiány

Ezekben az ügyekben sérül a panaszosok személyi szabadsága, illetve a jogbiztonság annak okán, hogy az intézkedés vagy nélkülözi a törvényes célt, jogalapot, vagy erről az intézkedés alá vont személyt nem vagy nem kielégítően tájékoztatják. A leggyakrabban egyszerű igazolatlanságot keletkezik a konfliktus, majd kerül sor kényszerintézkedésre, legtöbbször előállításra, adott esetben kényszerítőeszköz (bilincs) alkalmazásával. A panaszosok állítása szerint a gyakori ok a durva, megalázó, de legalábbis tiszteletlen bánásmód, továbbá az intézkedés célját érintő tájékoztatás hiánya. Az információhiány, illetve a nem megfelelő kommunikáció konfliktusgerjesztő hatása közhelynek számít a rendészeti irodalomban. Állítható, hogy az intézkedés „együtműködési mutatója” annál kedvezőbb, minél tárgyesebb, konkrétabb a jogalapjául szolgáló ténybeli és jogi információ, és minél elfogulatlanabb, kulturáltabb viselkedés társul mindehhez.

Példa: A hajléktalan panaszos a kisebbségi biztos segítségét kérte annak érdekében, hogy az ugyancsak hajléktalan, roma származású, állami gondozottként felnevelt, kommunikációra képtelen sorstársáról és annak ügyvédjéről megtudjon valamit, aki tudomása szerint garázdaság vétsége okán előzetes letartóztatásba került. Panaszában elöadta, hogy „védecé” több éve ismeri, aki jövedelem hiányában kéregetésekből tartja fenn magát, mentális és szociális állapota miatt önmaga képviselőre csak korlátozottan képes, epilepsziában szenved, beszédhibás, továbbá a normálisnál alacsonyabb az intelligenciahányadosa. Mindezek okán a bezártságot, a kényszert nehezen viseli, betegsége tehát olyan mértéket elérhet, hogy kritikus állapotba kerülhet, ezért tartotta szükségesnek a kisebbségi biztos azonnali intézkedését.

Az ügyben megkerestük a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokát, illetve az illetékes kerületi ügyészség vezetőjét. Az intézettől a fogvatartott egészségi állapotát illetően azt a tájékoztatást kaptuk, hogy a befogadókor annyit jelzett, hogy mintegy húsz éve alvászavarral küszködik, ezért altatót kért.

A letartóztatott egészségi állapotát illetően a panaszos által előadottak és a bv. intézet vezetőjének tájékoztatása között ellentmondást érzékelünk, ezért nem

tartottuk megnyugtatónak a fogvatartott altatóval történő „kezelését”. Erre tekintettel kerestem meg a kerületi vezető ügyészt annak érdekében, hogy az ügyészség nyújtson segítséget a fogvatartott mentális állapotának figyelemmel kísérésében, akár olyan módon is, hogy ilyen értelmű kivizsgálása az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben megtörténjen. Az IMEI-be átszállítás végül megtörtént, ahol hat hónap időtartamra Frontlin nevű gyógyszerrel írtak fel részére.

Példa: Panaszos nem tartotta törvényesnek a vele szemben elrendelt házkutatást, illetve annak végrehajtását, sérelmezte, hogy nem adták indokát, miért kutatnak a felesége fehérnemű fiókjában, a fürdőszobában, illetve a gyerekszobában. Értetlenségének adott hangot, mert a rendőrök a kiskorú gyermekének mobiltelefonját is lefoglalták. Sérelmezte annak a módját is, ahogyan a rendőrség tudomására hozta, hogy másnap meg kell jelennie a bíróság előtt, ahol az előzetes letartóztatásáról szóló indítványról döntenek. Előadása szerint ugyanis a lakása előtt a rendőrök szóban közölték vele, hogy másnap reggel kell a bírónő előtt megjelennie. Arról viszont, hogy milyen ügyben és milyen minőségben, azt sem a helyszínen, sem pedig telefonon nem közölték vele.

Példa: A panaszos tanítványait – két roma származású kislányt – kísértc a városba, amikor a rendőrrájór leszállította őket a buszról, táskájuk tartalmát kiürítették a rendőrautó motorházáának tetejére, átvizsgálták, majd személyi okmányokat kérték, ilyenek a gyerekeknél nem voltak. A kísérő tanár sem az intézkedés kezdetekor, sem annak tartama alatt nem kapott információt az intézkedés okáról, és úgy vélte, hogy a tanulókat cigány származásuk miatt igazoltatták.

Az ombudsmáni vizsgálatkor kiderült, hogy az igazoltatást a kapitányság ügyeletes tisztje rendelte el, mert telefonon bejelentés érkezett, hogy az autóbussen kreol bőrű, fekete hajú zsebtolvaj lányok „tevékenykednek”. A főkapitányi válaszával elismerte a tájékoztatás elmaradásának tényét és ennek visszás jellegét, elrendelte az érintett állomány ismételt oktatását, de tagadta a származás okán történő igazoltatást, hiszen a rendőrök a bejelentésben megjelölt személyleírás alapján, tehát jogszerűen, megalapozottan jártak el, miközben azt is hangsúlyozta, hogy a rendőrség bűnmegelőző tevékenységének szükségszerű velejárója, hogy vétklen állampolgárok is az intézkedések alanyává válhatnak.

„Rám szálltak a rendőrök”

Ezeket a sérelmeket rendőri zaklatásoknak is nevezhetjük, amikor a panaszos arról számol be, hogy adott, jól ismert, név szerint megnevezett rendőr – legtöbbször a kistéleplülésen szolgálatot teljesítő körzeti megbízott vagy a rendőrs munkatársa –

rendszeresen és önkényesen intézkedik vele szemben, alaptalanul igazoltatja, leci-gányozza, mondvacsinált okokból helyszíni bírsággal sújtja, előállítja. Az ilyen esetekben gyanítjuk, hogy a háttérben régóta fennálló, de az ügy felderítése során rejtve maradó személyes konfliktus húzódik meg, amibe persze a súlyosan előítéletes gondolkodásmód is belejátszhat. Vegyes a kép: vannak olyan települések, ahol meghatározott személyek részéről jól érzékelhető a rendőri hatalommal visszaélés, az arrogáns, sértegető, megalázó bánásmód, az intézkedések tendenciózus, „személyre szóló” jellege. Máshol meg úgy tűnik, hogy éppen a panaszkodó család magatartása mutat fel közösséggelletes vonásokat, miközben a bepanaszolt rendőr általános tiszteletnek, megbecsülésnek örvend a faluban. Ilyenkor erősödik fel az a verzió – lakossági és rendőri oldalról egyaránt –, hogy az etnikai motívum hangoztatása csak védőpajzsként, de legalábbis méltányossági körülményként szolgál az érintettek vonatkozásában folyamatban lévő hatósági eljárások kedvezőbb megítéléséhez. A „zaklatás” gyakori módszere az egy időben egy helyen ugyanazokra vonatkozó többszöri intézkedés, mégpedig elsősorban közlekedési szabálysértések „ürügyén”.

Ezekben az esetekben nem egyszerű elmagyarázni a panaszosnak, hogy a szabálysértési eljárás keretében folytatandó, illetve a rendőrségi törvény szerinti panaszkezelés eltér egymástól, nem is szólva a bizonyítás nehézségeiről. A szabálysértési ügy érdemében csak a jogerő bekövetkezte után tudunk segíteni, ha törvényességi kérelemmel az ügyészséghez fordulunk, az ezzel összefüggő intézkedések esetében elvben meg kellene várni a panaszeljárások befejezését [Obtv. 16. § (1) bek.], valójában nem ezt tesszük, hanem vagy bekérjük az érintett intézkedési dokumentációt, vagy belső vizsgálat lefolytatására kérjük fel a kapitányságvezetőt. Talán mondani sem kell: egyik módszer sem hoz sokat a konyhára, az intézkedésekről készült jelentések egybehangzók, kellő jogalapjuk van, parancsnoki kivizsgálásuk minden esetben azzal a következtetéssel zárul, hogy azok jogszerűek, szakszerűek és arányosak voltak. A belső vizsgálat során lényegében megismétlődnek ezek a jelentések, ha kivételesen sor kerül is a panaszosokkal történő szembesítésekre, azok eredménytelenek maradnak. Eredményre akkor lehet számítani, ha a kellő számú és kellően kitartó tanú áll rendelkezésre, ahogy ezt a következő példa illusztrálja.

Példa: A panaszos azért fordult a biztoshoz, mert egy helyi rendőr régóta zaklatta, alaptalanul igazoltatta fiát, aki ezért megkereste a helyi rendőrség vezetőjét, hogy az említettek miatt panaszt tegyen. Várakozás közben összetalálkozott azzal a rendőrrel, aki más rendőrök jelenlétében „piszkos cigánynak” nevezte őt, és fejbe lövéssel fenyegette. Tekintve, hogy a szabálysértést a rendőrség hivatásos állományú tagja szolgálati helyén követte el, így azt a szabálysértési törvény értelmében fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni. Az eljárás során meghallgatták az őrs épületében tartózkodó

személyeket, akik egybehangzón elmondták, hogy a feljelentett rendőr a panaszos fia vonatkozásában sértő, trágár kifejezéseket használt. A veszélyes fenyegetés szabálysértésének elkövetése miatt a rendőrkapitányság vezetője a rendőrt jelentős összegű pénzbírsággal sújtotta fenytésként. A fenytés kiszabásánál enyhítő körülményként értékelte, hogy a rendőr, cselekményét megbánva, teljes körű beismerő vallomást tett, súlyosbítóknak pedig azt, hogy a cselekmény negatívan befolyásolhatja mind a lakosság, mind a helyi roma közösség körében a rendőrség megítélését.

„Ügyvédet akarok!”

Egyre több ügyben tapasztaljuk, hogy a beadványozók nem tudnak eligazodni az őket érintő jogszabályok értelmezésében, illetve az ellenük indított különböző rendőrségi eljárások jogi útvesztőiben, ezért kéri az ombudsmant, illetve munkatársait kifejezetten ügyvédi feladatok ellátására, ha meg ez nem lehetséges, hát akkor szerezzünk nekik ügyvédet, de legalábbis gondoskodjunk valamilyen formában szakszertű és folyamatos jogi segítségéről, erre azonban az Obtv. rendelkezései szerint nincs lehetőségünk.

Tudjuk, hogy a különböző okokból rászorulóknak ingyenes és hatékony védelemmel való ellátása a büntetőeljárásban állami kötelesség, jogvédelmi közszolgáltatás, tehát az ezzel összefüggő visszasságok vizsgálata – legalábbis nyomozati szakban – nem vitathatóan biztos, adott esetben kisebbségi biztos hatáskör, amely régóta megérdemelné a hivatalból történő vizsgálatot. Mégis – talán valami rosszul értelmezett „céhes”, jogász szakmai szolidaritásból – mintha bizonytalannak lennének a hatáskörünk gyakorolhatóságát illetően. A kirendelt védői rendszer visszasságai rendszeresen visszatérnek az általános biztos gyakorlatában is¹⁸, de még a gondolata sem merült fel annak, hogy lehetne vizsgálni is a rendszert.

A büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartottaktól is érkeznek olyan beadványok, amelyekben a panaszosok azt sérelmezik, hogy a kirendelt védőjükkal való kapcsolattartás során nehézségek merülnek fel, illetve az ügyvéd nem látja el megfelelő szakértelemmel, gondossággal védelmüket, és ez hátrányosan érinti őket.

A tapasztalatok sok éve azt mutatják, hogy a kirendelt védők jóval kisebb arányban vannak jelen, és kevésbé aktívak a büntetőeljárás nyomozati szakaszában, mint meghatalmazott kollégáik. Már tíz évvel ezelőtt kimutatták, hogy a fogva tartott romák 42,6 százaléka volt elégedetlen kirendelt ügyvédjével.¹⁹ Egy 2006-os ORFK-kutatás adatai szerint a terheltek csaknem kétharmada nélkülözni kénytelen kirendelt védőjét a sorsdöntőnek tekintett első kihallgatásakor.²⁰ Mi is találkoztunk olyan esettel, amikor kiderült, hogy a letartóztatott csak a tárgyaláson találkozott kirendelt védőjével, és persze abban sem volt sok köszönet.

Legújabbban a Magyar Helsinki Bizottság által 2005-ben elvégzett kutatás igazolta, hogy a kirendelt védők által nyújtott jogi segítség színvonala igen sok esetben nem felel meg a hatékony védelem alkotmányos és nemzetközi jogi követelményeinek. Ennek csak egyik oka, hogy a kirendelt védők díjazása jelenleg is csak töredéke az ügyvédi szolgáltatások piaci árának, a rendszer hatékonyságát igazából strukturális problémák rontják. A kutatók szerint a lényeg itt abban van, hogy a nyomozó hatóság válassza ki, kirendelt védőként melyik ügyvéd lássa el a gyanúsított védelmét, miközben eljárási szerepénél fogva kifejezetten ellenérdekelte a védői tevékenység intenzitásában és hatékonyságában.

2001 előtt a kisebbségi biztostól ügyvédet kérő igényekkel kizárólag a civil jogvédelem szerveihez fordulhattunk, amelyeknek természetesen szuverén joguk volt eldönteni, hogy vállalják-e a bírósági eljárásban történő képviselést, illetve egyéb ügyvédi szolgáltatásokat. Egyébként az is tapasztalatunk, hogy a „civiliek” ilyen jellegű jogvédelmi kapacitása az utóbbi években csökkent. 2002 óta működik az Antidiszkriminációs Roma Ügyfélszolgálati Hálózat, amelynek keretében megyénként egy-két, az állam által fizetett ügyvéd látja el a kizárólag a hátrányos megkülönböztetéssel összefüggő jogszolgáltatást. 2004 áprilisától pedig – „Annak érdekében, hogy létrejöjjön a szociálisan hátrányos helyzetben lévők számára egy olyan intézményrendszer, amelyben a támogatottak szakszerű jogi tanácsot és eljárási jogi képviselést kaphatnak jogaik érvényesítése és jogvitáik megoldása során...” – a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény létrehozta a „nép ügyvédje” intézményét.

A helyzet az, hogy a rendőrségi ügyekben nemigen tapasztaljuk e kétfajta közvédelmi hálózat jelenlétét a területen, még kevésbé hatékonyságát. Elsősorban ismertségük, viszonylag könnyű elérhetőségük hogy kívánivalót maga után, de már a 2005-ös beszámolómban javasoltuk, hogy ez a szolgáltatás jelenjen meg települési szinten, és egyszerűbb jogi kérdésekben az ügyvéd a rászorultság bürokratikus igazolása nélkül is adjon tanácsot, legyen egyszerűbb, áttekinthetőbb a támogatás igénybevételehez szükséges nyomtatvány, a költségmentesség határa a lételemhez és ne az öregségnyugdíj-minimumhoz kötődjön, a segítők listája és a segítségnyújtás feltételei ne csak a megyei hivatalokban, hanem számos nyilvános helyen legyenek hozzáférhetők, hiszen az érintett ügyfélkör többsége – egyelőre még – nem tartozik a világhálót böngészők közé.

A többségi panaszok sajátosságai

Új, 2007 óta tapasztalható jelenség hivatalunkban az ügynevezett többségi panasz: arról van szó, hogy az alapjaiban megváltozott, rasszizmussal átitatott, a szószabadsággal naponta visszaélő, politikai erők részéről is szított, de legalább-

is eltűrt közhangulat kitűnő táptalaj arra, hogy – elsősorban a kistelepülések lakosságában – a már régóta meglévő előítéletesség akár a legveszélyesebb formáját öltse, fizikai erőszakba menjen át. Ezekben az ügyekben könnyen lehetne három sorban a hatáskörünk hiányát megállapítanunk, ezzel szemben rendszeresen megkíséreljük részletes, kriminológiai és kriminalisztikai érvanyagra támaszkodva meggyőzni ügyfeleinket arról, hogy az úgynevezett cigánybűnözés nem más, mint a politikai támogatottságot is élvező gyűlöletbeszéd része, az etnikai gyűlöletkeltése alapot adó fantomkategória.

Ezek a panaszosok saját megélhetési küzdelmük tudatában és romló közbiztonság mellett úgy érzik, ők alkotják az erkölcsi fölényben lévők, a becsületesen dolgozók többségi társadalmát, és miközben ők adóznak, és az egyre szűkülő állami forrásokon úgymond arra érdemtelenekkel kényszerülnek osztozni. Ebben a helyzetben a legegyszerűbb az „elősködőnek” és „veszélyesnek” nyilvánított, kirekesztett rétegekben fedezni fel a démonizált ellenséget, a „cigánybűnözést”. A többségi panasz tehát ezt a fajta közhangulatot, a „minket, a többséget ki véd meg” hangulatát tükrözi, és ebben a – közbiztonsági és egzisztenciális értelemben is valóban magára hagyott – helyzetben vár segítséget a biztostól.

Az ilyen típusú panaszok mögött természetesen ott van – különböző intellektuális színvonalon és legtöbbször határozottan tagadva az etnikai előítélet vádját – a deviáns viselkedésmórok – elsősorban a bűnözés – és a roma társadalom tagjainak egymáshoz rendelése, a „bűnnek” és a kisebbségi hovatartozásnak a nyílt vagy rejtettebb módon való összekapcsolása.²¹ A „többségi” panaszosainkban küldött válaszleveleinkben felhívjuk a figyelmet arra, hogy a két „áldozati” pozíció nem tartozik egy súlycsoportba: a nem romák többsége ugyanis nem szenved a nap minden órájában kirekesztéstől, jogfosztástól, mélyszegénységtől, a minőségi oktatás esélyétől való megfosztástól.

Mindez persze semmilyen erkölcsi vagy jogi alapot nem adhat a bűnelkövetéshez vagy a közösségi normák semmibevételéhez. A kisebbségi biztos tehát soha semmikor nem fog menlevelet adni azoknak, akiből hiányzik a jog- és értékítélet, miközben tudomásul kell venni, hogy egy ennyire hátrányos helyzetű, előítéletektől sújtott kisebbségi közösség védekező reflexeket mutat, a maga módján válaszol az erők: az és gyűlölködéshullámrá, és ez esetenként jogsértő cselekményekben is megnyilvánul. Azt is leírjuk ilyenkor, hogy a kisebbségellenes indulat mérgező hatása különösen akkor válik veszélyessé, ha a közösség demokratikusan választott vezetői, vagy a közhatalom gyakorlásában vezetői tisztséget ellátók (például egy városi rendőrkapitány) kerülnek a nyilvánosság előtt a cigányellenesség gyanújába. Az etnikai béketerv gondolatát – elsősorban a kormányzatnak címezve – a biztos éppen azért vetette fel, mert nem tartanánk itt, ha az utóbbi másfél évtized

ben a magyar társadalom rendszeresen, tárgyilagosan, közérthetően, bárki által könnyen hozzáférhető fórumokon kapott volna „eligazítást” a hazai cigányság, a zsidóság és más, előítéletektől sújtott kisebbségi közösségek helyzetének alakulása, a bűnözés valóságos adatai, okai, struktúrája stb. tekintetében.

Mindezzel szemben az utóbbi időben azt érzékeljük, hogy a nyilvánosság legkülönbözőbb fórumain tömegesen jelenik meg ez a fajta súlyosan előítéletes beszédmód és érvelés, amely a többségi társadalom számtalan jogos gondját „etnicizálja”, vagyis az ország leghátrányosabb helyzetű kisebbségi közösségének nyakába kívánja varni. Egy megrendült közbiztonsági helyzetben persze könnyű a közhangulatot kisebbségellenessé formálni, emellett megkönnyítheti, hogy az erőszak alkalmazásától sem visszariadó kisebbségellenes csoportok a nyilvánosság előtt valamilyen mértékben elfogadhatóvá váljanak.

Azzal a „többségi” nézetrel is vitába kell szállni, miszerint értelmetlen és hatástalan az embereket szélsőségesnek minősíthető nyilvános politikai véleményük és a mögötte meghúzódó kisebbségellenes indulatok alapján jogilag elmarasztalni. A jogi értelemben vett büntetőhatalom persze kevésbé alkalmas előítéletes attitűdök érdemi megváltoztatására²², van azonban a szankcionálásnak egy általános megelőző, „üzenő” funkciója is. Ezért aztán az a fajta meggyőződés és az ebből levezethető politikai akarat szorul értelmezésre, amely – a szólásszabadság korlátozhatatlanságának örve alatt – konokul elzárkózik attól, hogy a jog valamiféle védelmet nyújtson meghatározott kisebbségi közösségek nyilvános gyalázása esetén, még akkor sem, ha ezek a megnyilvánulások alkalmasak a köznyugalom megzavarására, vagy az adott kisebbségi közösség tagjainak megfélemlítésére. Mindezzel messze nem akarjuk azt mondani, hogy a jogi tilalmak és szankciók bővítése megoldást hozna az etnikai feszültségek jelentős mértékű oldására, de a vélemény-szabadság korlátainak a mainál egyértelműbb kijelölése a mintaadó politikai elit részéről történő fontos – inkább szimbolikus, mint valóságos – üzenet volna.

Példa: „Válozatlan a véleményem: kikérem magamnak a magyarság nevében, hogy úgy állították be a tatárszentgyörgyi esetet még a nyomozás során, mintha azt valamely magyar követte volna el. És válozatlanul megkérdelem: miért nem képviselte magát kormányunk az Olaszliszán cigányok által meglincselt tanár, vagy a szintén cigányok által meggyilkolt Czoma temetésén? Válozatlanul gyalázatos sunyiságnak tartom, hogy senki sem mert a kormány részéről felszólalni, mikor százával jelentek meg cigányok Siófokon szándékosan félelmet kelteve [...] morális felmentés azoknak sem jár ezek szerint, akik máris a magyarság bűnösségét emlegetik a kormány hazug védelmét élvezve a tatárszentgyörgyi eset kapcsán, és nem szól senki egy szót sem.”²³

A panaszügyek sikeres kivizsgálásának nehézségei

Az erőszak alkalmazásának közvetlen lehetőségét foglalja magában a rendszet speciális aktsua, az intézkedés. A panaszok megnyugtató kivizsgálhatóságának egyik nehézségét is éppen ez a speciális jelleg okozza, hiszen intézkedés esetén – szemben a közigazgatás egyéb aktsuaival – egybeesik a hatósági akaratnyilvánítás és annak végrehajtási kötelezettsége, ezért az eljárás szakaszai „összesűrűsödnek”: hiányzik az alakszerű bizonyítás, az alakszerű döntés és ennek okszerű indokolása, szükségképp elmarad a hagyományos értelemben vett jogorvoslati lehetőség, hiszen mire „orvoslásra” kerülne sor, az intézkedést már foganatosították, a sérelem immár bekövetkezett.

Az intézkedés tehát „megtörténik”, azt megváltoztatni utólag nem lehet, marad tehát a visszas intézkedés „orvoslására” a jóvátétel (a bocsánatkéréstől a kártérítésig), illetve a jogsértően intézkedő felelősségre vonása.

Az intézkedés másik jellegzetessége, hogy alkalmazásakor a hatóság és az ügyfél közvetlen, személyes kapcsolatba kerül egymással, amelyben az egyik gyakorlatilag feltétlen és azonnali engedelmességi kötelezettséggel tartozik a másiknak. Az „erőviszonyok” a két fél között az intézkedés helyszínén feltűnően egyenlőtlenek, hatalmi és információs szempontból egyaránt. Ahhoz, hogy ne kerüljön sor konfliktusra, végső esetben a kényszerítőeszközök alkalmazására, rengeteg múlik az intézkedő rendőr fellépésén, kommunikációjának módján, magatartása és mondandója világos, egyértelmű jellegén, egész fellépésének meggyőző erején (intézkedési kultúra).

A megidézett ügyekből látható, hogy a jogszerű intézkedés is célját, értelmét veszti, ha információhiány áll fenn, ha a rendőr nem tájékoztatja megfelelően az intézkedés alá vont személyt azokról a tényekről, gyanúokról, amelyek az intézkedést indokoltá teszik, de akkor is, ha eleve gyanúsítottként kezelik a panaszost, vagy agresszívan, gorombán, vagy csak egyszerűen modortalanul viselkednek vele. Ilyen helyzetben mindkét oldalon felfokozódik az ingerültség, a frusztráció, és a szavakkal való sértegetés könnyen jut el a tettlegességig. Így válhat az egyszerű igazoltatásból bilincshasználattal együtt járó előállítás, majd büntetőfeljelentés az egyik oldalon hivatalos személy elleni erőszak, a másik oldalon pedig valamilyen hivatali bűncselekmény miatt.

„Az Rtv. 2008. január 1-jén hatályba lépett módosítása alapján az intézkedő rendőrök már kötelesek előre közölni az intézkedés célját. Fontos ezért megértetni a rendőrökkel, hogy ezen előírás maradéktalan betartása jelentősen javíthatja a rendőrség általános megítélését mivel ha valaki előre tudja, hogy miért intézkednek vele szemben, akkor kevésbé lesz feszült, és könnyebben fogadja el, hogy adott

esetben szükséges volt az igazoltatása, annak ellenére, hogy nem tanúsított jogellenes magatartást.²⁴

A harmadik – az előbbiekkal szorosan összefüggő – karaktervonás, hogy az intézkedés dokumentációja utólag készül el rendőri jelentés (tehát nem jegyzőkönyv) formájában, másrészt a helyszínen történtek rögzítése (kép- és hangfelvétel) vagy más formájú dokumentálása nem egy pártatlan szerv vagy személy kezében van, hanem az eljárás kimenetelében egyértelműen érdekelt hatóságában. Annak azonban nincs jogi akadálya, hogy az állampolgár – ha ezzel a rendőri eljárást nem akadályozza – technikai eszközzel rögzítse az intézkedés során történeteket.²⁵ Az eddigi rendőrségi ügyeinkben azonban nem találkoztunk a panaszos által benyújtott, a sérelmezett intézkedést dokumentáló bizonyítékkal.

Nagy nehézséget okoz az intézkedés dokumentáltságának töredékessége. Bármennyire tapasztaljuk az ügyek többségében a gyors (két hónapon belüli), szándéka szerint elfogulatlan és teljességre törekvő parancsnoki tényfeltárást, sokszor kétségek támadnak a megküldött dokumentáció valóságtartalmát vagy szakmai megalapozottságát illetően.²⁶ Ehhez jön hozzá néhány esetben az iatkréseinket megtagadó kapitányi (végül országos főkapitányi) válasz, arra hivatkozással, hogy az Obtv. 16. §-ának (2) bekezdése alapján csak a sérelmet érintő jogorvoslati lehetőségek kimerítése után van a biztosnak hatásköre, akár kérelemre, akár hivatalból vizsgálódik.

A negyedik – a jogszerűség elbírálását nehezítő – sajátosság a rendőr tág mérlegelési szabadsága intézkedési helyzetben: itt ugyanis nem áll rendelkezésre hszonkét munkanap az érdemi döntésre, mint a „civil” közigazgatás ügyintézőjének, mindig a helyszínen lévőnek kell erősen kötött idő mellett felmérnie az intézkedés indokoltságát, a veszélyhelyzet nagyságát, az erőszakmentes beavatkozás esélyeit, az erőszak alkalmazásának várható következményeit.²⁷ A közvélemény, de még a rendészeti szakma is megosztott a rendőri beavatkozás értékelését illetően. A „jogvédők” hajlamosak az erőszakkal járó rendőri fellépést – a jog- és szakszerűlenné minősítésen túl – a politikai hatalom „deviáns” megnyilvánulásának tekinteni. A rendőrség, illetve a közhatalom képviselőinek oldaláról viszont gyakran elmarad az önreflexió kialakítása (és ennek nyilvánosság előtti vállalása) az egyes panaszolt ügyekben. Ezt a kettős megítélést mi is érzékeljük, ami rendőri oldalról bizony az önkritika hiányát, a mundérvédelmet, a hallgatás törvényének érvényesülését sejteti az ügyek egy részében.

Az ötödik jellegzetességet a „sértetti” oldal specialitása jelenti: panaszosaink döntő többsége roma származású, nehéz anyagi helyzetben lévő, alacsony iskolai végzettségű, közjogi ismeretekkel, ügyintézési kultúrával alig bíró állampolgár, olyan emberek (családok) tehát, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy ügy-

védhez, egyéb jogi tanácsadóhoz forduljanak. Panaszosaink egy része számára értelmezhetetlen például – hiszen egyidejűleg szenvednek valamennyi sérelemtől – a jelenlegi hatásköri szabályozás, amelyről az Öbtv. rendelkezik, és amely kizárja az igazságszolgáltatás szerveit a „hatóság” fogalomköréből.

Nincs az a külső, állami vagy civil ellenőrző apparátus, amely az évi több millió intézkedés szemmel kísérése érdekében – még ha ez a visszásság szempontjából legfertőzöttebb kapitányságokra korlátozódna is – meg tudná megvalósítani – akár csak a résztvevő megfigyelés módszerét, miközben ismerjük – például a Helsinki Bizottságnak a legtömegesebb intézkedést, az igazoltatást vizsgáló kutatásából – az ilyen jellegű törvényességi kontroll pozitív hatásait. Ehhez képest tehát a kisebbségi biztos – alig egy tucatnál több munkatársa segítségével – csak a reaktív jogvédelemben tud valamennyire részt venni, illetve hivatalból vizsgálódní évente néhány olyan ügyben, ahol fennáll a tömeges visszásság okozásának gyanúja, vagy az ügy nyilvánosságra kerülése az etnikai békével összefüggő köznyugalmat veszélyezteti.

A panaszvizsgálat hatásköri szempontból kétféle „eretnkséget” is hordoz: bármilyen utalás történjen is a panaszos etnikai hovatartozására a visszássággal összefüggésben, ez a „vélelem” megdönthetetlen. Emellett ha menet közben valószínűvé lesz, hogy fennáll a visszásság gyanúja, de nyilvánvaló, hogy nincs összefüggésben a kisebbségi helyzettel, a hatáskört változatlanul a kisebbségi biztos gyakorolja, a vizsgálat lezárásáig.

A „mi történt valójában” kérdésre adott válasz csekély kognitív értéke mögött a személyesség hiánya áll: egyrészt a panaszosok töredéke jelenik csak meg a hivatalunkban²⁸, másrészt megkeressük az érintett rendőri szerv vezetőjét, hogy küldje meg az érintett eljárás (intézkedés) dokumentációját, esetenként nyilatkoztassa a bepanaszolt intézkedés végrehajtóját. Az érdemi állásfoglalás tehát a panaszolt szerv által megküldött iratok és állásfoglalások alapján történik, tehát nem lépünk túl a „vizsgálándóval vizsgálunk” paradox helyzetét. A helyzetet tovább rontja, hogy az iratok többségét az adott intézkedést dokumentáló – és az illetékes parancsnok által jogszerűnek és szakszerűnek minősített – rendőri jelentések teszik ki, hiszen jegyzőkönyv felvételére – tehát a panaszos által autorizált dokumentum előállítására – csak akkor kerül sor, ha az ügyben büntető- vagy szabálysértési, illetve más közigazgatási eljárásra kerül sor.

Az ombudsmani tisztség rangját, bejárattot voltát bizonyítja, hogy – a már említett hatásköri vitán túl – nem észleltük a megkeresések teljesítésének elmaradását, az elnagyolt, megfelelő dokumentumokkal alá nem támasztott, vagy a konkrétumot nélkülöző válaszadást, jelentősebb határidő-tülpépést. Kapitányságvezetői szinten tehát az együttműködési készség és a tényfeltárási szándék nem kérdőjelezhető.

meg, miközben a száz ügyből jó ha kettő tartalmaz az érintett visszásságot „beismerő” vezetői nyilatkozatot.

A jogsértő intézkedések felderítésének „kódolható” kudarcát tükrözi egy 2008-as vizsgálat, amely a rendőrségen belüli panaszeljárások hatékonyságát vizsgálta: e szerint a rendőri szerv vezetője a rendőrrel szembeni panaszok 92,8 százalékát utasította el első fokon, a benyújtott fellebbezések tekintetében pedig a másodfokon eljáró rendőri szerv 87,5 százalékban helybenhagyta az első fokú határozatot.²⁰ Az elutasítások egynegyedében az indokolás alapja, hogy a panaszos és az érintett rendőrök vallomása közötti ellentmondást nem sikerült feloldani, tanút pedig mindössze az ügyek 2,4 százalékában hallgattak meg, egyéb bizonyítási eszköz igénybevételére gyakorlatilag nem került sor.

A rendőri eljárásban meghallgatják a panaszost és a rendőrt, esetenként szembesítésre is sor kerül, tehát joggal vetődik fel a kérdés, hogy milyen siker várható egy olyan eljárástól, ahol mindez nem történik meg, csupán – az esetek döntő többségében – a vizsgált rendőri szerv által megküldött dokumentáció alapján kell érdemben állást foglalni a panasz megalapozottságáról. Ilyenkor állítás áll szemben állítással, és „elfogulatlan” bizonyíték nem áll rendelkezésre. Úgy kell tehát mérlegre tennünk a vallomások hitelességét, életszerűségét, az esetleges egyéb bizonyítékokhoz való viszonyát, hogy nem láttuk és hallottuk a feleket.

Ha tehát a rendőrségen belül zajló bizonyítási tapasztalatokat a biztosi eljárás nyelvére fordítjuk, akkor megállapítható, hogy szervezetünk függetlensége, pártatlansága, kiemelkedő szakmaisága, erkölcsi tekintélye, valamint az Obtv. által biztosított – részben formátlan – vizsgálati eszköztára sem képes ellensúlyozni a rendészeti panaszvizsgálatok jellegéből adódó nehézségeket, ideértve, hogy a biztosi eljárás gyakorlata iratokzpontú, nélkülozi tehát a felek személyes meghallgatását, a tanúbizonyítást, a szemle és szakvélemény igénybevételét.

Néhány szerény siker

Az intézkedés „rekonstruálhatatlan” voltát érintő fejtegetések tükrében nem tekinthető véletlennek, hogy az igazán sikeresnek mondható biztosi eljárások azokra az esetekre korlátozódnak, ahol a rendőr nem intézkedési helyzetben van, hanem a panaszos alapjogát érintő, jól dokumentálható aktus produkált, tehát nyomozó hatóságként járt el, szabálysértési határozatot hozott, irányítási normát adott ki stb. A büntető-, szabálysértési és közigazgatási ügyekben – ha felvetődik a megalapozatlanság, a téves minősítés, a hatásköri és eljárási szabályok megsértésének gyanúja – rendszeresen az ügyességhez fordulunk a jogsértés orvoslása érdekében,

és elmondható, hogy általában együttműködési készséggel, kifejtett jogi álláspontunk elfogadásával, valamint gyors ügyészi intézkedések megtételével találkozunk.

Több esetben sikerült megóvatni a megalapozatlan vagy téves minősítésre épülő szabálysértési határozatokat, és arra is volt példa (egy községi polgármester bolti lopási ügyében), hogy az ügyész nyomozásmegszüntető határozatát tartotta a biztos megalapozatlannak és vizsgálta meg a felettes ügyészi szervel, ennek következtében a főügyészség ismétellen elrendelte a nyomozást.

Sikerrel tett ajánlást a kisebbségi ombudsman a megyei rendőrfőkapitánynak olyan ügyben, amely egy rendőrkapitányság belső, irányítási normáját (az objektumon belül történő kísérés biztonságos végrehajtásáról szóló intézkedésnek a bilincshasználata vonatkozó rendelkezését) tartotta a személyi szabadsághoz fűződő alkotmányos joggal összefüggően visszaának, mert a rendelkezés mérlegelést nem törően tette kötelezővé az épületen belüli kísérés esetén a bilincshasználatot.

A kisebbségi biztos a közösség elleni izgatás tényállását érintő két jogalkalmazási kérdésben kérte a legfőbb ügyész véleményét. Egy konkrét panasz nyomán közösség elleni izgatás büntetnének alapos gyanúja miatt tett feljelentést egy együtttestől származó roma- és zsidóellenes gyűlölködő tartalmak miatt, amelyek meghatározott internetes oldalon voltak találhatóak. Az ügyészség a nyomozást – mivel az elkövető kiléte nem volt megállapítható – megszüntette azzal az indokkal, hogy a nyomozó hatóság megkísérelte azonosítani a felhasználót, ez azonban sikertelennek bizonyult.

A biztos elfogadhatatlannak értékelte, hogy a nyomozó hatóság nem intézkedett a bűncselekményt megvalósító tartalmak eltávolítása érdekében, miközben az adott internetes portálon továbbra is bárki számára hozzáférhetőek voltak a nyilvánvalóan gyűlölelkelítő, közösség elleni izgatást megvalósító „dalszövegek”. A nyomozó hatóság mulasztásának kérdése azért is felmerült, mert az eljárás kizárólag a tartalmak internetes megjelenésére, az ezzel kapcsolatos büntetőjogi felelősségre koncentrált, miközben fel sem vetődött annak vizsgálata, hogy az adott zenekar milyen – bűncselekményt megvalósító – tevékenységet folytat a nyilvánosság előtt, tehát milyen közönség előtt, milyen gyakorisággal és milyen szövegekkel lép fel.

Példa: Az egyik városban gyűlölködő feliratok jelentek meg egy óriásplakáton: „gázkamrát a cigányoknak” követeléssel. A megyei főügyészség helyettes vezetőjének nyilatkozata szerint „túl általános a felirat, nem egy személy, hanem egy csoport ellen irányul”, ezért nem valósít meg közösség elleni izgatást. Az ombudsmani álláspont ezzel szemben az volt, hogy egy ilyen felfogás nem vezethető le sem a törvényi tényállásból, sem az Alkotmánybíróság által kifejtett értelmezésekből. A legfőbb ügyész mindkét kérdésben osztotta álláspontunkat, és ennek megfelelően intézkedett is a törvénysértések kiküszöbölése érdekében.

Javaslatok az eredményesség javítására

Az ügyek számának csökkenésében a közeljövőben éppúgy nem reménykedhetünk, mint a vizsgálói létszám emelésében, vagy az Obtv. által adott erősebb nyomozati jogkörökben. Kérdés tehát, hogy ilyen szűk mozgástér mellett milyen változások kellenének a nagyobb számú valós tényfeltáráshoz, és ennek következtében ahhoz, hogy legalább erkölcsi elégtételt, bocsánatkérést csikarhasson ki a biztos eljárása révén a méltóságában, alapjaiban megsértett panaszos. A 2009-es beszámoló rendészeti fejezetére építve a következőket lehetne megfontolni – jogalkotói, rendőri és biztosai oldalról – a visszasságok csökkentése, illetve a biztosai panaszeljárások hatékonyabbá tétele érdekében:

- a) *Indokolt lenne szűkíteni a rendőri intézkedés törvényi jogalapját: a „bűnüldözés”, „bűnmegelőzés”, illetve a „közrend közbiztonság védelme” (Rtv. 29. §) például túlságosan parttalan igazoltatási célmeghatározásnak minősíthető. Miért ne lehetne közzélni az igazoltatott állampolgárral, hogy a környéken egy órával korábban fegyveres rablás történt, és ezért adott körzetben minden járókelőt igazoltatni kell? Egyet lehet érteni azzal a javaslattal, hogy ilyenkor az intézkedés konkrét jogalapját és a jogorvoslati lehetőségeket is tartalmazó írásos indokolat lehetne átadni az intézkedés alá vont személynek, így talán nehezebb volna a pusztá bűrszínre, ruházatra, autómárkára alapuló igazoltatásokat lefolytatni.³⁰*
- b) *A helyi kisebbségi közösségek és a helyi rendőri szervek közötti rendszeres kommunikáció lehetővé tenné, hogy a rendőri vezetők az elsők között értesüljenek egy-egy visszásnak tartott esetről vagy gyakorlatról, de ennek fordítva is működnie kell: a rendőri vezetők – mondjuk egy kijelölt kapcsolattartó útján – mindennek előtt a kisebbségi vezetőknek magyarázzák meg az intézkedések szakmai hátterét, indokoltságát. Annak a feszültségoldó hatását konkrét ügyekben mi is tapasztaltuk, ha a cigány kisebbségi önkormányzat elnöke napi kapcsolatban áll a városi rendőrkapitánnyal. A rendőrségi vizsgálatunkban is rámutattunk arra, hogy a rendőrség és a kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködést új alapokra kell helyezni. Ennek igazán integráns része a rendszeres és helyi szintű információcserre, nem pedig a zömében protokolláris jellegű, papíron maradó, megyei szintre felvitt „szerződéses” együttműködés.*
- c) *A rendőri „teljesítményértékelés” szempontrendszere kívülről nem „látható”, amennyit mégis ismerünk belőle, az meglehetősen kontraproduktív. Egyet lehet érteni tehát a Helsinki Bizottság álláspontjával, hogy a visszas intézkedési gyakorlat csökkentésének érdekében ennek meg kell újulnia. Arról van például szó, hogy még ma is a közbiztonsági állomány minősítésének egyik alapja a foganatosított intézkedések mennyisége³¹: „A jelenlegi rendszerben egy rendőri szerv teljesítménye le-*

het akár kiemelkedő is az országos statisztikában, ugyanakkor az állampolgári elégedettsége ugyanazon szerv munkájával lehet nagyon rossz.⁶²

A „minél többet intézkedsz, annál jobb vagy”, a „parancsnokod meg úgyis jogszerűnek, szakszerűnek és arányosnak fogja tartani” követelménye és gyakorlata helyett az intézkedések eredményességének és hatékonyságának⁶³ mérésére, értékelésére és nyilvánosságra hozatalára kellene „kitalálni” – a rendszertudomány elismert képviselőinek, a „civileknek”, az igazságügyi szervek reprezentánsainak és a felelős tárca szakértőinek bevonásával – új „technikákat”, eljárásokat. Mindehhez társulnia kellene az adott rendőri szerv ismertségének és teljesítményének helyi lakossági megítélését tükröző nyilvános adatközlésnek, amely az úgynevezett szubjektív közbiztonság részének tekinthető, és persze szükségképp nem esik egybe a statisztikai eredményesség bármilyen finomra hangolt mutatóival.

d) Sok nehézséget okoz az intézkedés és az utána következő vizsgálatok kellő dokumentáltságának speciális jellege, a „jelentésközpontúság”. A későbbi bizonyítási nehézségek enyhítése érdekében fontos volna az intézkedés helyszíni rögzítése (kép- és hangfelvétel) és annak tudatosítása, a nyilvánosság előtti kommunikálása. A „fegyveregyenlőség” és a könnyebb bizonyítás érdekében az Rtv. lehetővé tehetné, hogy az intézkedés alá vont személy – ha ezzel a rendőri eljárást nem akadályozza – technikai eszközzel rögzíthesse az intézkedés során történeteket.

e) A hatáskörhiányos ügyekben minden esetben olyan tartalmú tájékoztató levelet kellene küldenünk, amely – a még rendelkezésre álló orvoslási lehetőségek részletes ismertetése mellett – a lakóhelyéhez legközelebb fekvő, a lehető legteljesebb és leginkább naprakész „jogvédő címjegyzéket” is tartalmazza, nem egyszerűen élő elérhetőségi adatokkal, hanem olyan, valóban elkötelezett jogvédők megnevezésével, akik rendészeti ügyekben tapasztalatot szereztek, emellett jól ismerik panaszosaink kommunikációs és ügyintézési nehézségeit.

Szorosan idetartozik, hogy a növekvő számú telefonos megkereséseknek is nagyobb kapacitással, információgazdagabban, naprakészebben kellene eleget tennünk. Kevesen tudnak igazán jól, tehát bizalomgerjesztően, szakszerűen, de mégsem jogász- vagy hivatali nyelven beszélni ügyfeleinkkel, miközben ma már nem elegendő az ügyfelet jogszabály-magyarázattal, címlistával ellátni. A rendszeresen visszatérő telefonos megkeresések során sokszor érezzük, hogy nem hosszú elérhetőségi listákra volna szükség, hanem „csak” arra az egyetlen, mindig elérhető szakemberre, aki a bajban velük van, együtt érez velük, gyakorlati tanácsokat ad.

- f) Vizsgálói jogkörünk hiányában is megfontolandó, hogy a bírói hatáskörbe tartozó ügyekben – ha az iratokból kitűnően a döntés vagy a bánásmód álláspontunk szerint nyilvánvalóan visszas helyzetet okozott – ne adjunk-e az ügyvéddel, jogi szakértővel nem bíró panaszosunk kezébe egy ombudsmani véleményt, amelyet a későbbi eljárásokban egyfajta „jogi szakvéleményként” használhat fel.

LÁBJEGYZETEK

- 1 Az írás épít a Fundamentum 2010/4. számában Tóth Judittal közösen készített elemzésre, amely a kisebbségi biztos rendészeti panaszainak kezelésével is foglalkozik.
- 2 Bencke József országos főkapitány tájékoztatása. Elhangzott 2010. április 16-án, a Magyar Kriminológiai Társaság ülésén.
- 3 Ritter Illdikó: Bizalmi kérdés. Kutatás a rendőri intézkedések ellen 2005-ben tett állampolgári panaszok tárgyában. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2008, 7. o.
- 4 A rendőrségi panaszok száma az általános biztostól az éves beszámolókból közötti korábbi statisztikai adatok szerint évek óta 300 és 400 között volt, 2009-ben mind a panaszszám egészeit illetően (6752), mind pedig a rendőrséget érintően „drámai” emelkedés történt, utóbbi csaknem elérte a hatszázát.
- 5 „Az Országgyűlés által megválasztott Független Rendészeti Panasztestület egy esztendeje látja el törvényi felhatalmazás alapján a civil kontrollt a rendőrség munkája felett. A testülethez fennállása óta 328 panasz érkezett. A tavaly benyújtott 261 panasz közül 174 esetben született állásfoglalás, míg idén eddig 67 panasz beadvány érkezett, és eddig 28 ügyben született állásfoglalás. E panaszok túlnyomó többsége a rendőrség konkrét intézkedéseit kifogásolta.” Kaltenbach Jenő, 2009. március 8. www.panasztestulet.hu
- 6 Az EBH honlapján is csak összesített adatokat találunk, hiányoznak tehát a bepanaszolt szervezetek szerinti megoszlási mutatók. E szerint „...a hatósághoz 2009-ben 1087 ügyben fordultak panasszal, megkereséssel természetes, jogi személyek, s különböző társadalmi és civil szervezetek. A hatóság 112 esetben megállapította, hogy az ügy más közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik. 372 ügyben tájékoztatást küldött az ügyfélnek a jogérvényesítés módjáról, más állami, önkormányzati szervek, bíróságok hatásköréből 351 eljárást indított, melyek alapján 48 esetben állapította meg az egyenlő bánásmód követelményének megsértését, 18 esetben előlegejtette és jóváhagyta a felek között létezőt egyezséget.” www.egyenlobanansod.hu
- 7 Ha csak a büntető- és a rendőri hatáskörbe tartozó szabálysértési feljelentések együttes számát nézzük, akkor is egy kb. nyolcszázazetes számot kapunk évente.
- 8 Beszámoló a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosságának tevékenységéről, 2005. OBH, Budapest, 2006, 79. o.
- 9 Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosságának és általános helyettesének 2006. évi tevékenységéről. OBH, Budapest, 2007, 97. o.
- 10 Ide nem érte az ügynevezett többségi panaszokat, amelyeket később részletesen tárgyalok.
- 11 Gönczöl Katalin: Pesszimista jelentés a posztmodern büntetőpolitika klimatikus viszonyairól. Mozgó Világ, 2010/4.
- 12 Barkóczy Balázs – Gáll Attila – György Alexandra – Balogh Róbert: Túl a demokrácián – a Jobbkiról. Mozgó Világ, 2010/5.
- 13 Az országos rendőrfőkapitány szerint – hivatkozva az állampolgári jogok országgyűlési biztosságáról szóló 1993. évi LX. törvény (Obtv.) 16. §-ának (1) bekezdésére – a biztostnak kizárólag olyan hatósági ügyekben van hatásköre, ahol a panaszos a rendelkezésére álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket kimerítette, vagy ezek nem álltak rendelkezésére. Ennek megfelelően, ha a sérelmezett rendőri aktust nem panaszolták meg, vagy az eljárás még folyamatban van, álláspontja szerint az Obtv. alapján nincs hatáskörünk, és így a rendőrség a különböző iratkérelmi megkereséseinknek nem tehet eleget. A kisebbségi biztos ezzel a jogteljesítéssel a következőkre tekintettel nem ért egyet: Büntetőügy nyomozása esetében, ha a „panasz” a bünte-

tőjogi felelősséget érinti, a „jogerős” vagy a nyomozást megszüntető ügyészégi határozatban, vagy – vád-emelés esetén – a bíróság ítéletében (végzésében) nyilvánul meg. Nos, egyik aktus sem minősülhet közigazgatási határozatnak. De túl ezen, az előbbi esetben nem életszerű és nem is jellemző a gyanonlótti panasz, az utóbbiban pedig a bíróság jogerős határozata zárja ki a biztos vizsgálati jogkörének gyakorlását. A rendőrség ilyen jellegű hatáskör-értelmezése alapján tehát se „menet közben”, se az eljárás jogerős lezárása után nem vizsgálhatja a biztos büntetőügyet, miközben ennek lehetőségét az Obtv. egyáltalán nem zárja ki. Hozzá kell tenni: következetesen azt a gyakorlatot alakította ki az ombudsman, hogy a büntetőügy érdemét, tehát magát a büntetőjogi felelősséget nem vizsgálja, abban nem foglal állást, tehát nem avatkozik az eljárások „erdemébe”. Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy az intézkedések és a kényszerítőeszközök alkalmazása visszaszolgáltatás megítéléséhez – ha az ügyben az intézkedéssel összefüggésben büntetőeljárás indult – adott esetben nélkülözhetetlen információforrás lehet a bírósági iratok megismerése, arra is tekintettel, hogy a biztosnak nem áll módjában személybizonyítást lefolytatni, tehát csupán a panaszban foglaltakra és a vele szemben álló rendőri jelentésekre, véleményekre van utalva. Amikor pedig fennáll a tömeges visszaszolgáltatás okozásának veszélye, vagy az ügy nyilvánosságát kerülése a köznyilvánlat veszélyeztetését, tehát amikor nyomás alapjogvédelmi érvek szólnak a hivatalból történő vizsgálat megindítása mellett, akkor ehhez – már csak fogalmi szempontból is, hiszen a kérelem és a „hivatalbóliság” kizárják egymást – a kisebbségi biztos szintén nincs szükség arra, hogy egyedi panasz benyújtása révén bárki is kimerítse a rendelkezésére álló jogorvoslati lehetőségeket. Az a tény, hogy a hivatalból való eljárást szabályozó rendelkezés visszautal a Obtv. 16. § (1) bekezdésére, nem értelmezhető úgy, mintha ez esetben is egy meghatározott személyi panasz alapján vizsgálódna az ombudsman. Értelemszerűen arról van szó, hogy hivatalból is csak olyan szervezeti lehet vizsgálói, amely ellen panasz terjeszthető elő. A hivatalból történő eljárásnak azonban nem előfeltétele, hogy az országgyűlési biztos kapcsolatba lépjen a visszaszolgáltatás érintett személlyel vagy személyekkel, hiszen eljárásának alapja lehet egy civilszervezet bejelentése vagy akár egy sajtóhíradás is. Egyetértés abban állt az országos főkapitánnyal, hogy az Obtv. érintett rendelkezései felülvizsgálatra szorúlnak, mind az egyes hatósági aktusok közötti jogorvoslati szempontból történő különbségkérdéssel, mind pedig a biztosok hivatalból történő vizsgálati jogkörének egyértelműsítését illetően. Az erről a tárgyról szóló a vitában az általános biztos álláspontja a következő: „Mindezek alapján azt a gyakorlatot alakítottam ki, hogy amennyiben a rendőrség az intézkedés alá vont személyt dokumentálan tájékoztatja jogorvoslati lehetőségeiről, vagy ennek hiányában is eljogorvoslati joggal, a panaszt minden esetben eljárási előfeltétel hiányában elutasítom. [Vö. ismét: jogorvoslati lehetőség biztosítása, mint tartalmi kritérium!] Minden olyan esetben azonban, amikor ez az egyébként az Rt.v-ben előírt jogorvoslati kánont elmarad, megállapítom hatáskörömet, egyáltalán pedig a jogorvoslatihoz való joggal összefüggő visszaszolgáltatást is.” Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről, 2009. Melléklet, 1449. o.

14. A Magyar Helsinki Bizottság 2008-ban publikált kutatási jelentése szerint fél év alatt három rendőrfőkapitányság területén (Budapest, Kaposvár, Szeged) összesen 36 939 igazoltatás tükrében vizsgálták a rendőrség igazoltatási gyakorlatát. „A kutatási időszakban az összes igazoltatott személy 22%-át azonosították romaként az igazoltatást végző rendőrök, szemben a rendőrök „lehetővé” meghatározott személyek 73%-os arányával.” Tehát – az összlakosságban belüli arányszámukat figyelembe véve – több mint háromszorosa felülreprezentáltságot mutat az igazoltatási arány.
15. Valóban elmondható, hogy a hagyományos rendőri felfogás az egész társadalomra hajlamos gyanakvással tekinteni, ezért saját dolgaiban mindenkit illetéktelennek minősít.” Finszer Géza: A rendészeti elemlete. Complex Kiadó, Budapest, 2002, 255. o.
16. Az általános biztos egy adott fővárosi kerületi előállítással összefüggő vizsgálata során ennél is tovább lép, amikor megállapítja: „Indokoltt íti rámutatni arra, hogy az előállítás, mint személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés alkalmazásának feltételei megfelelően szabályozottak, ezért az soha nem lehet előrehozott büntetés és „nevelés célzattal” sem alkalmazható.” Mindezzel összefüggésben a biztos felkérte az országos rendőrfőkapitányt, hogy
 „– tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekről szóló rendőri jelentések az előállítás valós okát és jogalapját tartalmazzák;

- tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a védő, illetve hozzátartozó értesítéséről szóló nyilatkozat megtevése és tartalma megfelelően és reprodukálhatóan kerüljön dokumentálásra; – hívja fel az állomány figyelmét az előállítás tartamáról szóló igazolás kiadásának jelentőségére.” Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről, 2009. Melléklet, 831–832. o.
- 17 Ezt az álláspontot osztotta az általános biztos, amikor a 2009. március 15-i, a Kossuth téri rendezvényen történt bekiabálásokkal kapcsolatban leszögezte: „Mivel a miniszterelnököt szidalmazó és lemondásra felszólító személyek véleménynyilvánítása nem valósított meg sem bűncselekményt, sem pedig szabálysértést, amely a szóban forgó két személy előállítását megalapozta volna. Azzal tehát, hogy az előállítás indoka néhány – tartalmát tekintve állami szerv által a fentiek szerint nem értékelhető – bekiabálás volt, a Rendőrség eljárása alkalmas volt arra, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való joggal, összefüggő visszataszítást okozzon.” Uo. 831–832. o.
- 18 „Több panasz érkezett a védelem ellátásával kapcsolatban, többségük a kirendelt védők magatartását, a védői feladatok hanyag ellátását kifogásolta. A panaszosok rendszerint előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak voltak, akiknek nem volt anyagi vagy fizikai lehetőségük meghatalmazott védő igénybevitelére. Ezeket a panaszokat érdemben a biztos sem orvosolhatta, de megfelelő tájékoztatással segítséget nyújtott a panaszosok részére. A körülmények ellenőrzése során megállapította, hogy a nyomozó hatóságok általában nem terhelte meg a védők kirendelése vagy a védelem megfelelő ellátásához szükséges feltételek biztosítása terén.” Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának és általános helyettesének 2006. évi tevékenységéről. OBH, Budapest, 2007, 19. o.
- 19 Huszár László: Az etnikai tényező és a roma kisebbség kriminológiai nézőpontból. *Belügyi Szemle*, 1999/7–8.
- 20 A gyamoni ármékekben. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009, 21. o. <http://helsinki.hu/dokumentum/A-gyamoni-armekekben-final.pdf>
- 21 „A legutóbbin a kapitány ama állítását sérelmezték, hogy az utcai rablásokat mind romák követték el, viszont szinte senkinek nem tűnt fel, amit a sajtótájékoztatója végén mondott: „a kisebbségi nemzetársainkkal nem megy az egymás mellett élés. Ennyi.” Kémer Ferenc: *Rossz megoldások kora. Rendészettörténelki tévelygések a rendszerváltás első húsz évében (1989–2008)*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010
- 22 „Az előlételem nem egyszerűen előzetes bűlet (praesudicium), nem pusztán hibás általánosítás, ismeretbeli tévedés, amely a tényekkel szembeesítve minden további nélkül korrigálható, utólagos ítélleté alakítható, hanem olyan attitűd, amely meghatározott funkcióit tölti be a személyiség érzelmi és motivációs »háztartásába« is”. Éri Ferenc: *Az előlételem kutatás dilemmái*. In: *Kisebbségek kisebbsége*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2005, 356. o.
- 23 Idézet az egyik, a kisebbségi biztoshoz 2009-ben érkezett „többségi” panaszból.
- 24 Kádár András Kristóf – Kömer Júlia – Moldova Zsófia – Tóth Balázs: Szigorion ellenőrzött iratok. A magyar igazgatási gyakorlat hatékonyaságáról és etnikai aspektusáról. Kutatási jelentés. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2008, 62. o. http://helsinki.webidolog.hu/dokumentum/MHB_STEPSS_HU.pdf
- 25 A Független Rendészeti Panasztestület 120/2008. [X. 21.] számú állásfoglalása szerint „A Testület gyakorlatban visszatérő ügytípusnak számítanak a rendőri intézkedések megőrkötésével kapcsolatos panaszok. A Testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy az Alkotmánybíróság 54./2000. [XII. 18.] AB határozata alapján fokozott közérdek fűződik ahhoz, hogy az esetleges rendőri jogsertések dokumentálhatóak legyenek. Hasonló gyakorlatot folytat az adatvédelmi biztos is (1824/P/2007.3. ügy), aki a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 19. §-ának (4) bekezdése alapján úgy nyilatkozott, hogy a Rendőrség köteles minden, az állományába tartozó személy intézkedését visszakérhető módon rögzíteni és az intézkedő rendőr nevével – ha a helyszínen nem lenne azonosítható – későbbi kérés esetén az érdeklődőt tájékoztatni. Ezen túl az Rtv. 20. § is rögzíti, hogy a rendőrt az intézkedés során az egyenruhájú és az azon elhelyezett azonosító jelvénye vagy [mint a panaszos esetében is] szolgálati igazolvány és azonosító jelvénye igazolja. Mindezek alapján a Testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rendőri intézkedések dokumentálása önmagában nem törvénysértő, azt a rendőr nem tilthatja meg és további intézkedése sem ad alapot. Amennyiben a rendőrt úgy téli meg, hogy a fényképezés személyiségi jogát sérti, akkor [magánemberként] természetesen igénybe veheti a személyiségi jogvédelem sz-

- közéit, de ez nem lehet rendőri intézkedés, különösen kényszerintézkedés jogalapja. Más a helyzet akkor, ha a dokumentálás oly módon történik, hogy az akadályozza a rendőri intézkedést. Ilyen esetben indokolt lehet az abbahagyásra történő felszólítás és annak megtagadása esetén a további rendőri intézkedés is szóba jöhet.”
- 26 Ahogy az ismert, 2009. július 4-én kora délután az V. kerületi Erzsébet téren egy több száz főből álló csoportosulás jelent meg, a tömeget a rendőrség felszólította a terület elhagyására, majd ezek után összesen százkilencven embert állítottak elő. Az általános biztos állal elrendelt vizsgálat – amelynek során a munkatársak 2009. július 1. és 11. között több helyszínen figyelték a gyülekezési jog érvényesülését – egyik megállapítása így hangzott: „Ezen adatok ismeretében megállapítom, hogy a személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedések, illetve az ezekkel összefüggő rendőri eljárások dokumentációjában komoly hiányosságok tapasztalhatók. A tömeges előállítás tekintetében kétséges az előállítás okosságára, különösen annak fényében, hogy az előállítottak döntő többségének meghallgatására sor sem került. A meghallgatás hiányában a parancsnoki kivizsgálások – amelyek valamennyi intézkedést jogszerűnek, szakszerűnek, valamint arányosnak találtak – érdeme, erősen megkérdőjelezhető. Fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy több ilyen dokumentumot egyáltalán nem írtak alá, az aláírtak jelentős részében pedig a kivizsgálásra utaló szövegrész elönyomtatta, választási lehetőség nélkül (!) tartalmazta a megállapításokat. Egyes esetekben pedig az aláírt dokumentumból sem állapítható meg a kivizsgálás eredménye.”
- 27 „A közigazgatási jogalkalmazásban [így a rendészetben is] gyakorolt szabad mérlegelés alapvetően két pilléren nyugszik: a jogalkotón, aki a jogelvi és jogszabályi háttérrel biztosítva megadja az értelmezés és a döntés kereteit, és a jogalkalmazón, akinek ebben a műveletsorban minden egyes esetben önállóan kell a fogalomnak konkrét jelentést adnia, de a következő »markák« segítségével: az alkotmányos, illetve az adott jogágra (jogterületre) vonatkozó alapelvek, és alapértékek; a közigazgatási szervezethez tartozó feladat-hatásköri és eljárási normák; a bíróságoknak az adott ügytípusban kötelezőnek minősülő, illetve precedensértékű határozatai; a közigazgatási szerv jogszerű hatáskörygyakorlását, »rendelhetőségét« működését érintő irányítási [felügyeleti] normák.” Kántás Péter: A közrend elleni jogsértések természetéről. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, 2007, 133. o.
- 28 Az egy új jelenség, hogy a korábbiaknál többen veszik fel telefonon a kapcsolatot az ügy előadóival, „kapszodnak” az ügyintézőbe, akinél rendszeresen érdeklődnek az ügy állásáról, jogi tájékoztatást kérnek, esetenként újabb és újabb „feljelményekkel” egészítik ki az eredeti panaszt.
- 29 Ritter Illdikó: i. m. 752. o.
- 30 Kádár András Kristóf – Kömer Júlia – Moldova Zsófia – Tóth Balázs: i. m. 60. o.
- 31 A sok évtizedes „statisztikai szemlélet” tarthatatlansága rendőri oldalról is markánsan megfogalmazódik: „Valószínűleg a radikális szervezeti reformot, bátran szembe kell nézni az ostoba statisztikai szemlélettel, amely ma erős vonallal húzza alá a jobb mutatókat, és próbálja rejtegetni az időnkénti szánalmas teljesítményt.” Jármay Tibor: A Potemkin-rendőrség. Népszabadság, 2010. június 10., 15. o.
- 32 Kádár András Kristóf – Kömer Júlia – Moldova Zsófia – Tóth Balázs: i. m. 63. o.
- 33 Az ellenőrző és szankcionáló szervezetek működését illetően e két kategória jelentése teljességgel tisztázatlan nemcsak az érintett szervek gyakorlatában, de a hazai közigazgatástudományban is. Az eredményeséget ma legfeljebb néhány – a nyilvánosság számára nem hozzáférhető – statisztikai mutató jelzi, amelyeket részben rossz hagyományok, részben aktuális vezetői elvárások alakítanak, miközben hiányoznak a rendszerből a társadalomvédelmi hatékonyság mutatói. Más – ugyancsak nem kutatott – összefüggést fejez ki a hatékonyság, ahol olyan arányszámokról van szó, amelyek az eljárás „költségérzékenységét” fejezik ki, azt mutatja meg tehát, hogy hol húzható meg az eredményesség ésszerű határa. Mindig kalkulálható egy olyan határ, amely felett joggal vehető fel, hogy megéri-e adott időben és helyen a represszív mechanizmust működtetni.

ORELL FERENC JÁNOS

Civil szemmel a romák megismeréséről, illetve ügyfélkezelésük tapasztalatairól és más kérdésekről

Magyarországon honos népcsoportok: a bolgár, a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán.¹

Míg a romák kivételével a többi tizenkét népcsoporttal nincs különösebb gondja a többségi társadalomnak, addig a társadalom nagyobb részét a romák tekintetében általános ellenszenv (idegenkedés, előítéletek, gyűlölet) jellemzi. A romákról alkotott negatív vélemények elsősorban a megismerésük hiányából fakadnak. A magyar emberek például a színes bőrtükről, indiánokról sokkal többet tudnak, mint a köztünk élő romákról. A romák megismerése azért is elengedhetetlen, hiszen ők is részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.

Ők a legnépesebb és a legfiatalabb kisebbség, a „cigányság integrációja és az együttműködés döntő hatással lesz a következő évtizedekre”².

Kutatások jelzik, hogy ha nem történik jelentős változás, a következő harminc évben ekképp alakulnak a demográfiai arányok (táblázat).

A demográfiai arányok múltbeli és várható alakulása

nemzetiség	1976	1999	2015	2030
roma	300 000	5 800 000	1,0-1,6 millió	1,4-3,2 millió
magyar	11 000 000	10 200 000	9 400 000	8 600 000

A táblázatból látható tendencia szerint a roma népesség aránya 15 százalékkal emelkedik, a magyar népesség száma pedig 18 százalékkal csökken. 2030-ban a roma etnikai csoport létszáma eléri Magyarország népességének 30-35 százalékát.³

A roma népesség társadalmi beilleszkedését gátló számos negatívuma közül hangsúlyozottan a többségi társadalom irántuk megnyilvánuló fékezhetetlen előíté-

1 A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. tv. 61. § (1) bek.

2 Nagy N. Péter – Tóth Ákos: Solyom László: A cigányság az ország testének része. Népszabadság, 2009. február 28. <http://nol.hu/archivum/lap-20090228-20090228-34>

3 Boda József: Faji megkülönböztetés, bűn és etika a magyar rendőrségnél a XXI. században. Európai Roma Rendvédelmi Bajtársi Közhazsnú Egyesület, 2008, 88. o.

letét, gyűlöletét emelném ki, no, persze ezeknek megjelenésük pillanatától történelmi gyökereik vannak.

Idevonatközön figyelmet érdemel Sályom László Népszabadság-beli nyilatkozata: „A többségnek javasolom, hogy próbálja elképzelni, milyen lehet kisebbségi helyzetben élni.”⁴ Majd így folytatta: „Szükség volna arra, hogy a többségi társadalom legalább néhány alapvető tényrt tudjon a cigány társadalom nyelvi, kulturális, gazdasági tagozódásáról. Tudás nélkül valóban sztereotípiák és előítéletek maradnak.”⁵

Egy a romaellenesség következményeire irányuló felmérés további veszélyekre hívja fel a figyelmet. A 2009 februárjában a Medián által a HVG részére készített elemzésből kiűnik, hogy a lakosság eddig is erős romaellenessége mellett a romákkal kapcsolatban pró vagy kontra történő véleményalkotás kezd szervešülni a szavazók politikai indíttatásában.⁶ Mindez azonban – kutatói elemzés szerint – még nem jelenti, hogy messzemenő következményekkel kellene számolni, mégis figyelemfelhívó. A kezdetet folytatás követi – legalábbis általában. A végkifejtet azonban megelőzhető – most még.⁷

Több évtizedes ügyézi pályafutásom alatt megtapasztaltam, hogy a büntetőügyekben eljáró különböző hatóságok (rendőrség, ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtás, gyámhatóság stb.) ügyintézőinek nem lenne mellékes a romák megismerése, amikor – kliensként, veszélyeztetettként, deviánsként, jogsértőként – roma felnőttekkel és gyermekekkel kell kapcsolatot teremteniük, kommunikálniuk, az ügy lényege tekintetében elfogadható, tárgyyszerű képet kapniuk.

Már évtizedekkel ezelőtt a szakirodalom⁸ – ha elvétel is, de – foglalkozott a hatóságok képviselőinek attitűdjével, akik mindamellet, hogy ismerik a jogszabályok betűjét és szellemét, a társadalom tagjaiként mégsem mentesek a stigmatizációs mechanizmustól, jogalkalmazókként pedig csak negatív tapasztalataik vannak. Garamvölgyi László⁹ a megelőzést csak akkor látná hatékonynak, ha ez a szemlélet megváltozna, azaz ha az érintettek megismernék a cigányság történetét, többet tudnának róluk, mint az „indianokról”.

Ez az elvárás a szocializmus idején nem jutott túl az elképzelés szintjén, mivel a romaság múltjának megismerésére nem volt intézményesített képzés. A rendszer-változás után sem indult be azonnal változás, örvendetes azonban, hogy – ha késedelmesen is, de – az utóbbi években valami kezd kimozdulni.

4 Nagy N. Péter – Tóth Ákos: i. m.

5 Uo.

6 Julez Máté: A rendőrség szociális szenzibilitása és az emberi jogok. Magyar Jog, 2009/10., 584. o.

7 Uo.

8 Garamvölgyi László: A fiatalokri cigánybűnözés megelőzésének problémáiról. Belügyi Szemle, 1988/7., 13–17. o.

9 Uo.

Ügyfélkezelési tapasztalatok

Az ügyek intézése folyamán azt tapasztaltam, hogy adott ügyben egy-két fiatalkorú roma elkövető mellett csapatostul jöttek a hozzátartozók, a rokonság, és egymás szavába vágva kérdeztek, érdeklődtek a tizenévesek ügyében. Közülük többen olyanok is szószólóként avatkoztak be, akiknek semmi közük nem volt az ügyhöz.

Idővel az rögződött bennem, hogy a romák rendkívül hangosak és szenvedélyesek, kötekedők, lobbanékonyak. A másik felismerés az volt – és ez vált előttem lényeges kérdéssé –, hogy a romák rendkívüli ellenszenvel viselkednek a hatóságok iránt, és bizalmatlanok is. Ez egyebek között azon volt lemérhető, amikor folyamatban lévő ügyekben kerestek meg, és hangosan panaszkodtak, hogy a rendőrségtől elküldték őket, nem álltak velük szóba, nem adtak beszélőt a fogva tartott gyermekével, vagy nem közölték velük, hogy hol tartják fogva. Sérelmezték azt is, hogy nem kaptak értesítést a fiatalkorú kihallgatására. Az sem volt ritka, amikor szidták a rendőrséget, hangoskodásuktól, áikaiktól volt hangos a hivatal épülete, és olykor kiszámíthatatlan volt, hogy ennek mi lehet a következménye.

Mindeme esetekben azon gondolkodtam, ha a romák ilyenek, akkor én mit tehetek.

Önképzésbe kezdtem, a témával foglalkozó forrásokból megismerhettem a cigányság eredetét, ősi kultúráját, hagyományait, szokásait. Az ismeretek valamivel közelebb vittek a romák helyzetének megismeréséhez, és arra juttattam, hogy nemcsak a régi élelfomához való ragaszkodásukat kell tiszteletben tartani, de küzdeni kell a társadalomban irántuk tapasztalható káros előítéletek ellen is.

A jogsértő roma elkövetők helyzete miatt ismereteimet kiterjesztettem a kriminológia, kriminálpszichológia, kriminálpedagógia elmélete irányába.

Igy aztán, amikor a későbbiekben egy-egy ügyben romák csapatai jelentek meg a hivatalban, a megszerzett ismeretek birtokában már felismertem a helyzetet, és az emberi méltóság tiszteletben tartása mellett határozottan tudtam intézkedni.

Mit jelentett ez a gyakorlatban?

Amikor csoportosan megjelentek a romák, az természetes, hogy az érintett ügyben nem valamennyien fognak megszólalni, ezért tisztáztuk, ki a jogosult, és egyedül ő léphetett be a hivatalos helyiségbe, a többiek pedig, felvilágosítás után, portán várakoztak. Miután végeztem, az ügyfelet lekísértem a portáig, és a társaival együtt elhagyták az épületet. Nem volt inzultus, kötekedés, megköszönték, hogy tájékoztatást kaptak az ügyben. A későbbiekben pedig, amikor ismét érdeklődtek az ügyben, legnagyobb csodálkozásomra, egyedül az ügy jogosult roma érdekelteje jött el.

Az egyik ügynek tíznél is több roma elkövetője volt – fiatal- és felnőtt korúak vegyesen –, bűnlajstromukon erőszakos és garázda cselekmények sokasága szere-

pelt. Az ügyben a tényállás felderíthetlensége miatt pótnyomozásra került sor. Ennek eredménye sem segített az ügy megalapozott döntésében, ezért másodszori pótnyomozásra került sor, és ebben részt vett az ügyész is. Az ügy vizsgálója sorolta a síráimait: a romákkal nehéz szót érteni, a folyosón tartózkodók hangoskodtak, cigány nyelven bekiabáltak, és ezzel zavarták a kihallgatásokat, a folyosón szolgálatot teljesítő főtörzsrőmester képtelen volt rendet tartani. Ilyen előzmények után jeleztem, hogy részt veszek az ügyészi-rendőri közös kihallgatásokon. Ekkor már a minimális romológiai ismeretek birtokában voltam, és magabiztosan kezdtem a feladatnak.

Csaknem harmincan jelentek meg, a folyosón bemutatkoztam nekik, elmondtam, hogy milyen célból jöttek az idézésre, és a kihallgatásukat a vizsgálóval közösen ejtjük meg. Majd megkérdeztem tőlük, hogy a társaságukból ki a menő. Valamennyien rámutattak egyvalakire, akit megkértem, hogy fáradjon be velem a szobába. Közöltem a romák megbecsülését élvező emberrel, hogy a vizsgálóval az igazság kiderítése érdekében közösen végzünk kihallgatást, de a nyugodt kihallgatáshoz elengedhetetlen, hogy a folyosón csend, rend legyen, kerüljék a hangoskodást, a bekiabálásokat. Az illető megértette a világos és egyértelmű kérést, és szavát adta, hogy csendben lesznek. Mondtam neki, hogy megbízunk benne, ő pedig a folyosón nagyon határozottan, cigány nyelven beszélt a társasághoz, és pillanatok alatt valóban síri csend lett. Délelőtt kilenc órakor elkezdtük a kihallgatást, amely délután három óráig csendben, fegyelmezett körülmények között tartott, közben nem kellett intézkedni folyosói rendezavarás miatt. A kihallgatás végén a vizsgáló elégedetten sóhajtott, mondván, hogy a nehéz ügy ellenére még nem volt ilyen könnyű napja. A főtörzsrőmester is csodálkozott, mert mindenre számított, csak arra nem, hogy a romákat nem kell rendre, fegyelemre intenie. A kihallgatás végén, a beidézettek távozása előtt, az említett roma megkérdezte az ügyésztől, hogy elégedett volt-e a fegyelmeléssel, segítette-e a kihallgatás rendjét. Kifejeztem az elismerésemet, és megköszöntem a segítségét.

Nem tettem csodát, csak emberségesen, kulturáltan végeztem a munkámat.

A bármely népcsoporttal kapcsolatos ismeretek hiánya a mindennapi életben és a közintézményekben történő ügyintézésük során könnyen afférok forrása lehet, pusztán azért, mert nem ismerjük a kezelésük módját. Itthon ez a múltban és napjainkban is – gondolom, még a jövőben is – leginkább a romákkal való együttélésünk folyamán tapasztalható. Erre különösen a romákkal kapcsolatos hivatalos ügyek intézésekor kell odafigyelni, miközben a közhatalok ügyintézői sajnálatosan felkészületlenek a népcsoport szokásait, értékrendjét illetően. Pedig a roma ügyfelekkel való kapcsolatban ez nem jelentene különösebb erőfeszítést, fáradságot, sok múlik

a hozzáálláson. Álláspontom szerint, ha a romákkal tisztelettel beszélnek, ha partnernek tekintik és nem nézik le őket, ha a párbeszédet alkalmazzák, ha vannak rájuk vonatkozó követelmények, akkor rájövünk, hogy ők sem különböznek másoktól.

A jogalkalmazói gyakorlatom kezdetén, majd később is, tanácsatlanul álltam az idézeteken kívül megjelenő romák csoportosulása láttán, az ismétlődések miatt pedig elgondolkodtam: vajon mi lehet ennek az oka?

E kérdést aztán fokozta az a jelenség, amikor első büntényes roma fiatalokú került a bíróság elé, ilyenkor a tárgyalásokra – a néhány idézetten kívül – olyan népes roma társaság sereglett össze, hogy alig fért be a tárgyalóterembe.

A későbbiekben, elmélyülve a romológiában, egyértelművé vált számomra, hogy a romák belső összetartozása, a csoportkohézió a megmaradásuk feltétele, és a hatások azonos módon érvényesülnek a közösség tagjainál, vagyis a csoport minden tagjának folyamatosan jelen kell lennie, a többiekkel együtt át kell élnie a történéseket. A közösségi szerkezet volt a túlélés záloga minden helyzetben.¹⁰

A romáknak számottevő nehézségeik vannak a jogaik érvényesítésében, sokszor maguk sincsenek tisztában helyzetükkel, jogaikkal és kötelezettségeikkel. Megfigyelhető, hogy kitaszítottnak érzik magukat, érzékelik a hátrányos megkülönböztetést, mert hiányzik a társadalmi felemelkedésükhöz szükséges felkészültségük. Ha a társadalom részéről kitaszítva érzik magukat, annak az lehet a következménye, hogy nem érzik magukra kötelezőnek a társadalom előírásait, és a következményeket. Ehelyett saját kis közösségükbe menekülnek. A romák ügyintézését segítő, az adminisztratív intézkedések helyett több figyelem, megértés és segítőkészség lenne elvárható a hatóságok és közhivatalok ügyintézőitől. Ennek sajnálatosan vannak negatív példái.

Orsós János esélyegyenlőségi szakértő szerint előfordul, hogy a romákat a hivatalokban félreérthetetlen megjegyzések fogadják, az esetleg írni-olvasni nem tudó ügyfelek szóban előadott beadványát nem foglalják írásba, sőt az ügyintéző olykor azonnal el is utasítja. Sokan úgy érzik, hogy származásuk egyaránt hátrányt jelent a segélykérelmek elbírálásánál és a közmunkánál. Például egy településen a jogerős bírói ítélet ellenére sem fizették ki egy roma asszonynak az amúgy alanyi jogon járó szociális támogatást.¹¹

Napjainkra már sajnos ott tartunk – politikusi vélemény¹² szerint is –, hogy sok roma származású honfitársunk bárhova fordul is, falakba ütközik; a köztisztviselőkben

10 Romano Rácz Sándor: Cigány sor. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 44. o.

11 Lencsés Károly: A romákat gyakrabban igazoltatták. Népszabadság, 2009. január 24. <http://nol.hu/archivum/lap-20090124-20090124-8>

12 Molnár Csaba: „Az emlékezés lázadás”. Népszabadság, 2009. augusztus 2. http://www.nol.hu/velemeny/20090801_quot_az_emlekezés_lazadas_quot_

meg lehet várakoztatni, a munkahelyéről minden indok nélkül ki lehet tessékelni; az éj-jeli buszra jegye ellenére nem engedik felszállni; az iskolában külön terembe lehet külden, és az is biztos, hogy a boltban a roma kisfiú után megy a biztonsági őr azzal a feltételezéssel, hogy „ha valaki csokit fog lopni, az biztos a cigánygyerek lesz”.

Tapasztalatom szerint azonban az egyenjogúként kezelt romák, ha megértést, türelmet és bizalmat tapasztalnak, jogkövetők a hatósági ügyintézésben. Egyszer egy síró roma nő nyitott be hozzám, levegőt alig kapott, vizet kért. Leültem, mire ömlött belőle a szó, hogy a rendőrség nyomoz a fia ellen, letartóztatták, nem állnak vele szóba, beszélőt nem engedélyeztek, a kihallgatásra nem kapott értesítést.

Megtudtam, hogy az ügy befejezés előtt áll, és megígértem neki, hogy értesítik a fia ügyészi kihallgatásáról. Elérkezett a fiatalkorú kihallgatásának napja, ott volt az anyja is mint törvényes képviselő. Az iméntiek folytatása az az eset, amikor az előbbi roma nő egy másik roma nővel hívatlanul, idézés nélkül nyitotta rám az ajtót, és meghallgatást kért. Kiderült, hogy a másik nő fia ellen büntetőeljárás folyik, és a rendőrségnél elutasították. Nem tájékoztatták, a fogva tartott gyermekével nem beszélhetett, és tőlem remélték a segítséget.

Jogalkalmazóként mindig is fontosnak tartottam az ügyfelek megfelelő kezelését, megszólítását, lehetőleg az a többséghez vagy a kisebbséghez tartozó. Az előbbit a következő példákkal támasztom alá.

Két év alatt öt, huszonegy fiatalkorú elleni védelmeljesztési ügyben hét hivatásos pártfogó és huszonegy törvényes képviselő értesítésére került sor. A törvényes képviselőknél – a fiatalkorúnak szóló idézés mellékletként – levelet küldtem, amelyben szerepelt, hogy megjelenésük a fiatalkorút érintő vádemelés elhalasztásával kapcsolatos határozat kihirdetése céljából szükséges. Hangsúlyt helyeztem a pártfogói értesítés megfelelő előkészítésére is.

Ennek nyomán a fiatalkorúak és törvényes képviselőik idejében megjelentek. Ott voltak a pártfogók is. Ily módon lehetővé vált, hogy mielőbb jogerőssé váljon az érdemi határozat, és elindulhasson a pártfogói tevékenység. Sajnos a kirendelt védők csak elvétve jöttek el.

Azt csak megjegyzem, miszerint az udvariassághoz az is hozzátartozott, hogy a hozzám beidézetteket a liften magam kísértem fel hivatali szobámba, ez pedig feloldotta azok feszültségét, akik először találkoztak a fiatalkorúak ügyészével. Az sem volt mellékes, hogy a határozat kihirdetésénél megjelenő pártfogóknak lehetőségük volt azonnal kapcsolatot teremteni a pártfogókkal, illetve szüleivel, és fordítva. Ez segítette a kölcsönös és hatékony együttműködés alapjainak megteremtésében. A fiatalkorúaknak és szüleiknek sok problémájuk van, a pártfogók tanácsokkal, segítségnyújtással szolgáltak. Előfordult, hogy egy-egy ilyen ügyészégi beszélgetés másfél-két óráig is tartott.

Jogalkalmazóként volt alkalmam megfigyelni, hogy a fiatalokú bűnelkövetők között sok a roma tizenéves, akiket csak aktákból, letartóztatotti kihallgatásukkor vagy a tárgyalóteremben volt alkalmam megismerni, de engem az is érdekelt, hogy miért válnak jogsértővé. A megismerést segítette, hogy javaslatomra a nyolcvanas években a pomázi gyermek- és ifjúságvédő intézetben tizenhat fővel ifjúsági klub alakult a szabadidő értelmes eltöltésére. A klubtagok többsége roma fiatal volt, szabadidőmben bejártam velük a fél országot. Eközben rengeteg tapasztalatot szereztem, egyre jobban megismertem őket, és ennek nyomán közelebb kerültem annak megértéséhez, hogy miért van velük dolguk a gyámügyi, bűnügyi és más hatóságoknak. Mindezeket a munkámban is hasznosíthattam.

Szerintem a cigányság megismerését már a középiskolában kellene tanítani. Ezzel szemben „...a roma és zsidó népesség gyakorlatilag kimaradt a Cartographia Tankönyvkiadó Kft. által újra kiadott középiskolai történelemoktatást segítő atlaszból”.¹³

A rendőrség arculatáról

A romák törvényes ügyfélkezelésében és egyéb jogos érdekeik érvényesítésében – más szervek és intézmények mellett – meghatározó szerepe van a rendőrségnek is. Ebben azonban nem várhatunk egyik napról a másikra látványos eredményeket, ez nem lehet kampányfeladat, a kapkodásnak, türelmetlenségnek rossz üzenete lehet.

A változást lassíthatják az efféle nézetek is: „...hiú ábránd egy több évtizedes pártállami örökségtől nehezen szabaduló rendőrségtől elvárni a kisebbségek tiszteletén alapuló kommunikációt és mindennapi működést”.¹⁴ Egy másik vélemény szerint, a leütni korok történelmi kutatások nyomán felszínre kerülő rendőri túlkapásaival sokszor nehezebb megküzdeni, mint a valós problémákkal.¹⁵

Ha csak a pártállami időket nézzük, vitathatatlan, hogy a rendőrség intézkedéseiben voltak túlkapások, például az emberek megalázása, félelemben tartása, a romák személyiségének, emberi méltóságának megsértése. A rendőri szervek próbálták a „cigányprobléma megoldásában a vezető szerepet játszani”.¹⁶ Hazánk-

13 Ónody-Molnár Dóra: Kimaradt a nagydíjas atlaszból a holokauszt és a cigányság. Népszabadság, 2009. augusztus 24.
http://www.nol.hu/belfold/oktatas/20090824-kimaradt_a_nagydijas_atlaszbol_a_holokauszt_es_a_ciganysag

14 Csányi Klára: Rendőrök és romák. A közigazgatási kommunikáció egy sajtós kihívása. Európai Roma Rendvédelmi Bajjársi Közhasznú Egyesület, 2008, 56. o.

15 Julesz Máté: i. m. 580. o.

16 Györök Ferenc: A cigánykiosztás társadalmi beilleszkedése. Belügyi Szemle, 1963/7, 85–93. o.

ban voltak olyan helyek, ahol a romák csak a belügyi szervek előzetes engedélye után jelentkezhetek be, akár ideiglenesen vagy állandóra.¹⁷ Előfordult a magyar rendőri intézkedések túlzásba vitele a példaképnek tekintett szovjet intézkedések mintájára. De még a Szovjetunióban sem különböztették meg a személyi igazolványokat szín és jelleg szerint, mint Magyarországon.¹⁸

Néhány javaslat és példa a romákra vonatkozó rendőrségi gyakorlat változásához. Szerencsés lenne, ha a rendőrség állományában minél több, a különböző etnikai csoportokhoz tartozó személy szolgálna. Ennek jelentőségét és szükségességét Romano Rácz Sándor így látja: „Ha lennének cigány rendőrök, akik tisztában vannak a roma törvényekkel, szokásokkal, tudnák például, hogy a veszélyeztetett roma férfi mindig a saját közösségében talál menedéket, s azt is tudnák, hogy miként lehet a gyanúsítottnal is szót érteni – kommandósok bevonása nélkül.”¹⁹

Pest megyében van olyan rendőrkapitányság, ahol két roma származású rendőr dolgozik. A rendőr kollégák elfogadták őket, semmilyen hátrányos megkülönböztetésben nem volt részüik. A felkészültségük megegyezik a többi rendőr kollégájával, az intézkedéseik szakszerűek, jogszerűek. Az állampolgároktól sem érkeztek negatív jelzések, a helyi lakosok elfogadták őket, nincs különbség rendőr és rendőr között. A megyei rendőri vezetés készen áll további roma rendőrök fogadására, de kevesen felelnek meg a felvételi követelményeknek, és ennek nem a követelményrendszer az oka. A rendőrök már az iskolai büntelődési programokon népszerűsítik a rendőri pályát, illetve a helyi médiában, rádióban közzé teszik a rendőrré válás feltételeit.²⁰

Százhatvan rendőr vett részt a megyei főkapitányság és egy civilszervezet kezdeményezése nyomán indított toleranciaprogramban: negyvenórás nyelvi és tízórás romológiai képzés. A résztvevők nyolcvan százaléká járőr, körzeti megbízott, nyomozó és vizsgáló.²¹

A harmincórás konfliktuskezelési tréningen 240 rendőr kapott gyakorlati képzést a diszkriminációmentes, az emberi jogokat tiszteletben tartó módszerekről, a konfliktushelyzetben való megfelelő kommunikáció és viselkedés (intézkedés) lehetőségeiről, szabályairól.²²

Húszan vettek részt nyolcvanórás nyelvi képzésen, és középfokú cigánynyelvizsgát tettek.²³

17 Horváth Ferenc: A telepen élő cigányok helyzete. Belügyi Szemle, 1963/2., 74–80. o.

18 Schiffer János – Dobos János: A cigánylakossággal kapcsolatos problémák a Szovjetunióban. Belügyi Szemle, 1963/3., 66–72. o.

19 Romano Rácz Sándor: l. m. 101. o.

20 Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Büntelődési Osztály 440-4577/2009. évi információja.

21 Uo.

22 Uo.

23 Uo.

A megyei főkapitányság megelőzési feladatai közé tartozik, hogy a főkapitányságon és tizenhárom városi kapitányságon az ügyeletes tisztek, a bűnmegelőzéssel és áldozatvédelemmel foglalkozó munkatársak szervezett ügyfélkapcsolati képzést kaptak, ennek célja a szolgálatközpontú szemléletformálás, a konfliktushelyzetek elkerülése és a korrupció csökkentése volt.²⁴

A fiatalokrák ügyészeként a hatályos utasításban szabályozott büntetőjogon kívüli tevékenységeim közé tartozott az illetékességi területen működő állami, társadalmi és civilszervezetekkel való együttműködés kiépítése, és hogy a munkámból következő ajánlásaimmal, javaslataimmal elősegítsem a bűnözés megelőzését.

Éltem ennek lehetőségével, és megtapasztaltam, hogy más az ügyek írásztal mellőli megítélése, és más a hivatali szobán kívül, a valóságot közelebbről szemügyre venni, érzékelni, megfigyelni; ez a hozzáállás sikeres volt a napi munkámban. A megelőzéshez elengedhetetlen ismeretek, információk megszerzése érdekében különböző szakmai partnerszervezetekkel²⁵ sikerült együttműködési kapcsolatot kialakítani.

A későbbiekben gyakran meglátogattam a gyermek- és ifjúságvédő intézet különböző lakásothonait és más ifjúsági közösségeit, ahol beszélgettünk a gondjairól, nehézségeikről és élethelyzetükről. Ezeknek a tizenéveseknek sok mondanivalójuk volt, őszintén beszéltek a problémáikról.

Mindez szemlélteti azt a terepmunkát, amelybe megpróbáltam bevonni a társadalmi szervezeteket, például a rendőrség képviselőit is, de akadályoztatásukra hivatkozva szinte kivétel nélkül elzárkóztak az efféle együttműködéstől. Ennek figyelmeztető tapasztalata, hogy a civil segítő szolgálatok *„nem jelentkeznek a rendőrségen, hogy segítségre szorulnak találjanak, inkább maguk próbálkoznak utcai kereső szolgálatokkal”*.²⁶

A terepmunkám ismeretei hasonlítanak napjaink rendőrség–roma kapcsolatahoz. Tudomásul kell venni, hogy a roma értelmiséggel és népeiséggel való együttműködés nélkül az említett gondokra nincs megoldás. A rendőrségi kommunikációból hiányzik a romákkal folytatott párbeszéd, a rendszeres, személyes találkozás a kisebbségi közösségekkel. A kölcsönös párbeszéd lehetőséget adna – egyebek között – arra, hogy a romák is elmondhassák, mit várnak a rendőrségtől, ezzel

24 Csányi Klára: i. m. 53. o.

25 Szakmai partnerek voltak: Országos Gyermekvédő Liga, „Józan Élet” Egészség- és Családvédő Országos Szövetség, Fehér Gyűrű Egyesület, Humanitás Bűnmegelőzési és Társadalmi Beilleszkedést Segítő Társaság, Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminálpedagógiai és Kriminálpszichológiai Munkaközösség Viktimológiai Szekció, Országos Alkoholizmus Elleni Klubbizottság, Mentálhigiénés Programiroda, a Tizenéves Tanácsadó Információs és Fejlesztő Egyesület – és a sor folytatható.

26 Németh Zsolt: A bűnmegelőzés koncepciójához. Kriminológiai Közlemények 95. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1977, 135–138. o.

érezhetnék: fontosak a rendőrségnek, számukra is ugyanúgy szolgált a rendőrség, mint a nem romák számára.²⁷ Másokhoz hasonlóan²⁸ magam is úgy vélem, a kapitányságvezető és a területen dolgozó rendőr évente egyszer minden roma közösséget meglátogathatna.

Márai Sándor szavai ezúttal is megszívlelendők: „A mások nyomorúsága ügyében érezzél, hevüljél, cselekedjél [...] ha kell, kövess el mindent, hogy segíts.”²⁹

27 Csányi Klára: i. m. 57. o.

28 Uo. 58. o.

29 Márai Sándor: Fűveskönyv. <http://tau.hu/files/msfűves.pdf>

FÁZSI LÁSZLÓ

Házaló bűnözők büntetése

Természetesnek tartom, hogy egy bírónak is lehetnek indulatai, ha azok nem a tárgyalóteremben vagy az ítéleteiben nyilvánulnak meg. Az ítélkezés folyamán felgyűlő indulataink levezetésére tehát mindenképpen más megoldást kell választanunk. Számomra ezt jelenti a publikálás, amire jelen esetben a büntetékiszabási gyakorlatunk anomáliái készítenek, noha egy sikeres felderítésnek tulajdoníthatóan a bűnözők elítélésével végződő büntetőeljárás eredményéről számolhatok be a továbbiakban. Előrebocsátom még, hogy házaló bűnözésen az olyan kriminális jelenségeket értem, amikor az utazó bűnözők az otthonukban keresik fel az idős embereket, és a gyanútlanóságukkal visszaélve előnyösnek tűnő eladási vagy vásárlási ajánlattal becsapják vagy meglopják őket. Ez persze nem új, de mindinkább terjedő jelenség, amely ellen a jelenlegi gyakorlatnál jóval szigorúbb büntetőjogi fellépés lenne indokolt.

Jöttek, láttak, vittek

2005. november 10-én, délután három férfi jelent meg a Nyíregyháza-hoz tartozó településen élő, idősebb Sz. házaspár kapujánál. Sz. B. gyanútlanul beengedte az ismeretlen „látogatókat” az udvarára, mivel azok arra hívtakoztak, hogy káposztát akarnak vásárolni, és ők valóban árusítottak savanyú káposztát, amit a kapujukra is kiírtak. Miközben Sz. B.-né a kért káposzta kímérésével foglalkozott, a „látogatók” egyike, B.¹ észrevette az udvaron tárolt fűrészfel farönköket, és rábeszélte Sz. B.-t, hogy azokat adja el neki húszezer forintért, amelyből tízezret azonnal kifizet, a többi pedig a faanyag későbbi elszállításakor. Ezért B. átadott egy húszezer forintos címletű bankjegyet, majd Sz. B. a visszajáró pénzért bement a lakásba, ahol az egyik ruhászekrényben tartott dobozból elővette egy tízezer forintos bankjegyet, a pénzzel visszament az udvarra, és B. kezébe adta. B. ekkor nyomban eladós hulladék után kezdett érdeklődni, ezért a még mindig jóhiszemű Sz. B. megmutatta a hátsó udvaron tárolt vasanyagot, de már a társaság másik tagjának, A.-nak. Közben B. beosont a lakásba, ahol magához vette a házaspár 220 ezer forintját,

¹ Az elkövetők nevét a vádirati sorrendnek megfelelően A. és B. jelöléssel helyettesítem.

amelynek rejtekhelyét – kihasználva az idős családőfő gyanútlanóságát – már a tíz-ezer forintos elővételek megfigyelte. A villámgyors akció ellenére a hátsó udvarról visszatérő Sz. B. mégiscsak gyanút fogott, mivel a lakásból sietve távozó B. nyitva hagyta a bejárati ajtót. Ezért Sz. B. kulccsal bezárta a kiskaput, de ez már csak eső után köpönyeg volt, mert a nála jóval fiatalabb látogatói a kerítésen átugorva elmenekültek az udvarról, a pénzzel együtt. Így Sz. B. már csupán annyit tehetett, hogy a lopást nyomban bejelentette a rendőrségen.

Rendőri bravúr

A trükkös tolvajok gépkocsijukkal elégedetten indultak a szomszédos megyében lévő lakóhelyükre, hiszen jól tudták, hogy a kilétük megállapításának esélye meg egyezik a szalmakazalba esett tű megtalálásával. Egy rendőr szemfülessége miatt azonban korai volt az örömről. A rendőrnek ugyanis egy Nyíregyháza melletti településen 2005. november 10-én délelőtt feltűnt az elkövetők jellegzetes kisteherautója, így amikor másnap értesült Sz. B. bejelentéséről, a két eseményt összekapcsolta magában, ezért még aznap adatgyűjtést végzett azon a környéken, ahol a gyanús gépjárművet látta. Ennek nyomán megállapította a kisteherautó rendszámának első három karakterét, mivel azt az egyik ottani lakos feljegyezte, mert gyanúsak találta az előző nap nála vasgyűjtésre hivatkozva megjelenő férfiakat, akik tőle a szomszédjához mentek. Ennek az értesülésnek a birtokában jutott el az ügyet felderítő rendőr K.-né S. N.-hez, akinek az udvarán szintén járt az Sz. házaspárt meglopó társaság. K.-né egy különös ismertetőjeggyel bíró személyről tett említést, akiben a rendszám, illetve az elkövetési módszer alapján a rendőrség által behatárolható személyi körre tekintettel bemutatott fényképek alapján később A.-t ismerte fel, valamint B.-t is kiválasztotta. Ugyanezeket a személyeket ismerte fel már 2005. november 11-én Sz. B.-né is a fényképek alapján történő felismerésre bemutatáskor során, míg Sz. B. csak B.-t tudta teljes bizonyossággal kiválasztani.

Bírói ítélet

E körülményekre tekintettel a Nyíregyházi Városi Bíróság A.-t tíz hónapi, B.-t pedig egyévi börtönbüntetésre ítélte főbüntetésként társtettesként elkövetett lopás bűntette miatt, noha ennek elkövetését (alibi igazolásával is próbálkozva) mindketten ta-

2 B.1145/2006/62. számú ítélet.

gadták, ami persze nem különösebben meglepő fejleménye volt az ügynek. Az viszont már igen, hogy 2007. november 8-án a vádlottak lakóhelyének postahivatalában 220 ezer forintot feladtak Sz. B. részére, a védő pedig indítványozta a bűncselekmény elkövetését magára vállaló két személy tanúkénti kihallgatását. Erre azonban már nem került sor, mert a városi bíróság 2007. november 20-án, a bizonyítási indítvány elutasítása után ítéletet hozott az ügyben, álláspontja szerint ugyanis a bűncselekményt elkövető vádlottak „személyazonosságához kétség nem férhetett”³. A felmentésre irányuló fellebbezések folytán eljáró Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság azonban mégis kihallgatta tanúként az elkövetőként megnevezetteket, de pusztán azért, hogy elébe menjen az ilyenkor várható perújítási indítvány előterjesztésének. A másodfokon felvett bizonyítás eredményének persze semmilyen kihatása nem volt az elsőfokú ítélet megalapozottságának megítélésére, hiszen a nyomozáskor a tanúk egymástól függetlenül választották ki a tetteseket, és az ügy felderítésében kulcsszerepet játszó rendőr által látott kisteherautó pedig B. testvérének a tulajdona volt, így a védő által két évvel később bemutatott „áelkövetők” vallomásának nyilván nem lehetett hitelt adni. Ezért a megyei bíróság csupán annyiban változtatta meg az elsőfokú ítéletet, hogy B.-t minősítette a lopás tettesének, míg A. cselekményét bűnszegélynek, miután terhes fellebbezés hiányában súlyosbításra nem volt lehetőség.

Az indulat oka

Ezek után persze okkal vetődhet fel az olvasóban a kérdés, hogy mégis miért váltott ki bennem indulatokat ez a nem túl bonyolult és tulajdonképpen hepienddel záruló ügy, hiszen a sértettek utánajárás nélkül megkapták a pénzüket, a bűnösök pedig (az eljárásban ismeretlenül maradt harmadik elkövető kivételével) a büntetésüket. Természetesen nem a vádlottak magatartása miatt, hiszen egy bűnözőn nem kérhetjük számon az erkölcsi normák megszegését. Még kevésbé a védő tevékenysége miatt, mivel azt tette, amiért megfizették, a saját lelkiismeretével meg mindenki maga számol el. Azt azért megjegyzem, hogy mégiscsak sor került a perújítási indítvány előterjesztésére, persze eredménytelenül⁴. A. előéletének feltérképezése azonban, azt hiszem, *érthetővé teszi az indulatomat*, hiszen korábban a táblázatban rögzítettek szerint került sor a felelősségre vonására.

³ Elsőfokú ítélet, 8. oldal.

⁴ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság Bpi. 43/2009.

Az A. elkövető előző elítélésének adatairól

elítélések sorszáma	elkövetési idő	jogerős elítélés kelte	bűncselekmény	szankció
1.	1995. IX.	1997. VI. 18.	kétrendbeli csalás bűntette, 17 rendbeli csalás vétsége	egyévi próbára bocsátás
2.	1997. III.	1997. VII. 28.	négyrendbeli csalás bűntette, 26 rendbeli csalás vétsége	egyévi próbára bocsátás
3.	1996. XII. 9.	1999. II. 26.	vesztegetés bűntette	négy hónapi fiatalokoták fogháza egyévi próbaidőre felfüggesztve
4.	1998. VIII. 13.	2000. V. 10.	lopás vétségének kísérlete	12 ezer forint pénzbüntetés
5.	2000. V. 9.	2001. XI. 14.	csalás vétsége	ötvenezer forint pénzbüntetés
6.	2001. II.	2004. XI. 19.	háromrendbeli csalás vétsége	négy hónapi fogház kétévi próbaidőre felfüggesztve
7.	2004. IV. 7.	2005. II. 22.	csalás vétsége	48 ezer forint pénzbüntetés
8.	2005. I. 19.	2005. V. 26.	csalás vétsége	negyvenezer forint pénzbüntetés
9.	2004. X. 28.	2005. X. 5.	csalás vétsége	negyvenezer forint pénzbüntetés
10.	2005. I. 22.	2006. VI. 6.	csalás vétsége	három hónapi fogház és egyévi közügyektől eltiltás

E bűncselekmények elkövetésére Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, továbbá Veszprém és Nógrád megye különböző településein került sor, nagyon hasonló módszerrel, leginkább idősebb emberek jóhiszeműségének gátlástalan kihasználásával. Szóval, ez a vádlott egy évtizedig, a rendőrség látókörébe kerülése után is szinte zavartalanul tevékenykedhetett utazó bűnözőként, mert sem a bíró kollégáknak, sem az ügyészeknek nem tűnt fel, hogy a negyedik eset után ezt az embert a további bűncselekmények elkövetésétől nem lehet visszatartani a negyven-ötvenezer forintos pénzbüntetésekkel, hiszen a bűncselekmények elkövetésének lakóhelyétől távoli helyszíneire rendszeresen gépkocsival utazó bűnöző esetében a büntetés kiszabásánál méltányolható megélhetési bűnözés lehetősége szóba sem jöhet. Az ilyen ügyeknél pedig, azt hiszem, elég nehéz lenne ésszerű ellenérveket találnunk a büntetés kiszabási gyakorlatunkat gyakran támadó kifogásokkal szemben⁵, ha a rendkívül aktív hálózó bűnözőket ilyen tessék-lásék módra büntetjük. A városi bíróság ugyanis még a tizedik esetben is elegendőnek találta nyolcvanezer forint pénzbüntetés kiszabását „a büntetési célok eléréséhez”, csupán a másodfokú bíróság ítélte meg úgy, hogy „a törvény szigorának előtérbe helyezésével a szabadságvesztés-büntetés kiszabása indokolt”⁶. Az már más kérdés,

⁵ Például Bárkányi József: Ílélet helyett. Belügyi Szemle, 2003/11–12., 206–211. o.

⁶ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság Bf. 216/2006/4. számú ítélet, 3. o.

hogy a vázolt előélet mellett a másodfokú bíróság által előtérbe helyezendőnek tartott szigor mennyire tükröződik a fogházbüntetés tartamának megállapításában. Pedig erre talán tényleg szükség lenne, mert más ügyekből is kiderül, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében egész családok rendezkedtek be életvitelszerűen országos kiterjedésű hálózó bűnözésre.

IBOLYA TIBOR

A hűtlen kezelés bizonyítása

Hazai közállapotaink¹ egyik szomorú jellemzője, hogy szinte nem múlik el nap anélkül, hogy a különböző újságok, hírműsorok bűnügyi tudósításaiban ne szerepeljen egy vagy akár több, nagy felháborodást kiváltó bűncselekmény. Ezek egyre többször nem a média hagyományos érdeklődésére számot tartó és a társadalom érzelmeit sokszor jogosan felkorbácsoló élet és testi épség vagy éppen nemi erkölcs elleni bűncselekmények, hanem jellemzően (de nem kizárólagosan) állami, önkormányzati cégekhez köthető, azok működési körében felmerülő vagyon elleni bűncselekmények, általában sikasztás vagy hűtlen kezelés gyanúja miatt induló büntetőeljárások.

E nyomozásokat természetesen nem azért kell fokozott figyelemmel kezelniük a bűnüldöző hatóságoknak, mert nagy médiaérdeklődést váltanak ki, hanem mert a bűncselekmények tárgyi súlya és így társadalomra veszélyességük is kiemelkedő, és bizonyításuk a legtöbb esetben rendkívül nehéz.

A sokszor kollektív döntések nyomán bekövetkező vagyonvesztés miatt, szinte minden esetben polgári és gazdasági jogi szerződések, megállapodások, nyilatkozatok stb. formai és tartalmi vizsgálatát, a gazdasági környezet elemzését is igénylő, a tényállást megállapító nyomozati munka rendkívül időigényes, arról nem is beszélve, hogy olyan szakképzett nyomozók, vizsgálók közreműködését kívánja meg, akikből egyre kevesebb van a magyar nyomozó hatóságoknál. Mindazonáltal az említett médiaérdeklődés mellett egy szakszerűtlenül lefolytatott nyomozás – különösen akkor, ha abban korábban személyi szabadságot korlátozó vagy vagyoni jogot érintő kényszerintézkedésekre is sor került – következtében keletkező nyomozást megszüntető határozat vagy felmentő ítélet rendkívüli módon rombolhatja az igazságszolgáltatás egyébként is megtépzott tekintélyét, és megalapozhat egy a gyanúsítottak kedvező kártérítési eljárását.²

Másfelől a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak sohasem szabad megfeledezniük arról, hogy egy rosszindulatú, valóltan feljelentés nyomán alaptalanul elrendelt, szakszerűtlenül lefolytatott, akár évekig elhúzódó eljárás emberi életeket tehet

¹ A cikk 2010 tavaszán íródott.

² Ami különösen akkor bosszantó, ha a hatóság eljáró tagja egyébként meg van győződve a terhelt bűnösségéről...

tönkre, az addig ilyen-olyan eredménnyel, de működő cégeket sodorhat a tönk szélére vagy éppen a felszámolási eljárásba.

Éppen ezért rendkívül fontos – ahogyan bármely bűncselekmény gyanúja miatt elrendelt eljárásban – a szakszerű, tervezett nyomozati munka, a törvényi tényállás minden elemére kiterjedő bizonyítás, a bizonyítási problémákkal általánosan tisztában lévő és arra előzetesen felkészülő vizsgálat. Ezt összefoglalóan az egyes bűncselekmények kinyomozásának speciális kérdéseivel foglalkozó kriminálmotodikának nevezzük, jelen írás tehát kísérlet a hűtlen kezelés bűncselekményének kriminálmotodikai elemzésére, amelyre, tudomásom szerint, eddig még nem került sor. Ezt elsősorban az állami, önkormányzati cégekhez köthető bűncselekmények kapcsán igyekszik bemutatni, de az egyéb cégeknél, gazdasági társaságoknál elkövetett hűtlen kezelés nyomozásához is próbál segítséget nyújtani.

A hűtlen kezelés főbb típusai, az elkövetők alanyiséga

Az állami, önkormányzati cégekhez köthető közpénzekkel kapcsolatos bűncselekmények két nagy (leegyszerűsített) típusa különböztethető meg: az egyik, amikor a vásárolt szolgáltatások ára aránytalanul magas, és a megbízásért a döntést elősegítő önkormányzati képviselő vagy szakember „hűlapénzt” kap vissza a szolgáltatótól, a másik, amikor az önkormányzat tulajdonában lévő dolog, rendszerint ingatlan értékét aránytalanul alacsonyra becsülik, és az ily módon keletkezett vásárlói megtakarításból kap valaki részesedést. A két nagy típusban közös a korrupció, és az, hogy a közpénzek értelmetlen módon magánzsebekbe vándorolnak, miközben az önkormányzat vagyona csökken. A piaci árnál jóval magasabb áron törtéző vásárlás, illetve a piaci árnál jóval alacsonyabb áron törtéző eladás bizonyítása azonban – különösen egyedi ügyletek esetén – utólag, a korrupciós cselekmény (vesztegetés) bizonyítottsága nélkül szinte lehetetlen. Nem véletlen, hogy a médiában is nagy nyilvánosságot kapó, önkormányzatokhoz kapcsolódó hűtlen kezelés miatt induló eljárásokban³, más bűncselekmények mellett, vesztegetés gyanúja miatt is vizsgálódnak. Jelen sorok írásakor ezek a nyomozások még folyamatban vannak, a konkrét elkövetési módszerről nem sokat tudhatunk, az ilyen típusú bűncselekmények elkövetési módszere azonban körülbelül a következők szerint foglalható össze: *Vállalkozó kinéz magának egy ingatlant, amelynek megvásárlása érdekében bejelentkezik az önkormányzathoz, és megjelöli, mennyit tudna az ingatlanért fizetni. Az önkormányzat gazdasági (vagyonértékesítési stb.) bizottsága, illet-*

³ Például a terézvárosi és az erzsébetvárosi ingatlanpanamák.

ve annak elnöke a vonatkozó szabályok szerint értékbecslőt bíz meg a kérdéses ingatlan értékének megállapítására, a korrupciós értékbecslő azonban a valós értékénél jóval alacsonyabb, de a vállalkozó által megjelöltnél magasabb értéket határoz meg. A szintén korrupciós önkormányzati képviselő(k) megbíznak egy stróman (jellemzően offshore) céget, hogy tegyen vételi ajánlatot az értékbecslő által meghatározott (törődék) áron az ingatlanra, majd ilyen-olyan módszerekkel ráveszik az önkormányzat képviselő-testületét, hogy hagyja jóvá az adásvételt az önkormányzat és a stróman cég között. A vállalkozó (a valódi befektető) ezek után megvásárolja a stróman céget, és ezzel megszerzi az ingatlan.⁴

Látható, hogy az iménti tényállásban leírt hűtlen kezelés megállapítását több lehetséges korrupciós szál is megnehezíti (vállalkozó–önkormányzat, vállalkozó–értékbecslő, önkormányzat–értékbecslő, önkormányzat–stróman cég, vállalkozó–stróman cég), ezek „kibontása” nélkül csak annyi szögezhető le, hogy az önkormányzat x összegért eladott egy kezelésében lévő ingatlan. Azt megállapítani, hogy annak vételára a hűtlen kezelést megvalósító módon alacsony volt, figyelemmel a vagyontárgy természetére, önmagában rendkívül nehéz. Ennek az a fő oka, hogy az ingatlanok piaci árképzése köztudomásúan nagy különbségeket tesz lehetővé, egy önkormányzati ingatlan értékét pedig olyan tényezők is befolyásolhatják (az épület tényleges fizikai jellemzőin, illetve állapotán kívül), mint például annak lakott vagy lakatlan állapota, az esetleges bérlok elhelyezésének kötelezettsége, felújítási kötelezettség megléte (műemlék esetén), a rendezési tervben történő szerepeltetésének mékintje stb.⁵

Akármilyen furcsa, de nyomozástaktikai szempontból ezeket az eljárásokat úgy érdemes indítani, a verziókat felállítani és a nyomozási tervet elkészíteni, hogy az ügyben nemcsak hűtlen kezelés, de vesztegetés is történt.

Az ügyletre vonatkozó jogi normák ismerete és az okiratok lefoglalása

A Btk. 319. § (1) bekezdésében meghatározottak szerint, akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg, és ebből folyó kötelességének megszegésével vagyoni hátrányt okoz, hűtlen kezelést követ el.

⁴ Természetesen ez is csak egy leegyszerűsített tényállás...

⁵ Kélnyi Géza az önkormányzati ingatlanok értékesítése kapcsán kijelenti, „súlyos tévedés áldozata, aki úgy véli, hogy az erre vonatkozó döntés csak akkor jó, ha az önkormányzat a lehető legmagasabb összegű vételtárhoz jár”. Kélnyi az önkormányzati képviselők felelősségére vondsáról. Hvg.hu, 2009. február 15. http://hvg.hu/ithon/20090215_terezvaros_kepviselok_felelotesseg

A hazai büntetőjogi kommentárok⁶ a hűtlen kezelés bűncselekményét nem tárgyalják túl bőbeszédűen, a hivatkozott kötet például összesen két oldalt ír róla, ennek elsősorban az lehet az oka, hogy kevés olyan újabb eseti döntés van, amelyek alapján a cselekmény gyakorlati megítélését befolyásoló körülményről lehet értekezni.⁷ Különösen vonatkozik ez az állami, önkormányzati vagyon kezelése körében elkövetett bűncselekményekre, pedig itt a vagyoni hátrány akár a milliárdos nagyságrendet is elérheti.

A törvényi tényállás elemzése kapcsán leszögezhető, hogy a cselekmény tárgya csak az idegen vagyon lehet, „ami a polgári jog szabályai szerint egy konkrét természetes vagy jogi személy vagyoni jogainak az összessége, függetlenül attól, hogy az dologi formában jelenik-e meg, avagy jogviszonyok formájában. Ebből következően felöleli az ingó és az ingatlan dolgok mellett a különböző vagyoni jogokat is.”⁸ Felvetődik a kérdés, hogy például az önkormányzati képviselő idegen vagyont kezel-e, amikor az önkormányzati vagyon kezelése körébe tartozó kérdésben szavaz, mert ettől függ, hogy a bűncselekmény elkövetésével egyáltalán meggyanúsítható-e. Akik ezt vitatják, körülbelül a következő gondolatmenetre hivatkoznak: az önkormányzati törvény⁹ így határozza meg az önkormányzat fogalmát: 9. § (1) Az önkormányzat jogi személy. Az önkormányzati feladat- és hatáskörök a képviselő-testületet illetik meg. A képviselő-testületet a polgármester képviseli.

A képviselők nem az önkormányzatot képviselik, hanem a választókat, nekik tartoznak politikai felelősséggel. Az önkormányzati képviselő-testület az önkormányzat maga. A polgármester képviseli a képviselő-testületet. Ha a képviselő-testület maga az önkormányzat mint megtestesült jogi személy (a közvélekedés szerint), akkor kérdéses, hogy az önkormányzati vagyon egyáltalán „idegen” vagyoneként értelmezhető-e. Az önkormányzati törvény 1. §-a ugyanis világosan kimondja: „1. § (6) A helyi önkormányzat a törvény keretei között [...] b) önkormányzati tulajdonával önállóan rendelkezik [...]”

Ilyen értelemben nem idegen, hanem saját vagyonról van szó. Az önkormányzati testület tehát nem idegen, hanem saját vagyonról dönt, a saját vagyon fölötti rendelkezés pedig aligha merítheti ki a hűtlen vagy hanyag kezelés tényállását.

Ez a gondolatmenet azért hibás, mert a képviselő-testületet azonosítja az önkormányzattal magával mint jogi személlyel. Az Ötv. azonban csak az önkormányza-

⁶ Például Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog. Különös rész. Nyolcadik, átdolgozott kiadás.

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009

⁷ Ez a közelejtőben valószínűleg megváltozik.

⁸ Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 739. o.

⁹ 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról (Ötv.).

toknak biztosítja a jogi személyiséget, míg az önkormányzati feladat- és hatásköröket a képviselő-testületekre bizza. „A helyi önkormányzás joga a település választópolgárainak közösségét illeti meg. Ebből eredően a jogi személyiség az önkormányzatot illeti. A Ptk. szabályai szerint a jogi személy jogképes. Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek. Egyértelművé tette a bírói gyakorlat is, hogy a képviselő-testület nem jogi személy, nincs perbeli jogképessége, ennek folytán perben félként nem vehet részt (BH, 1995. 657).”¹⁰

Mindezek alapján tehát az önkormányzati képviselő a képviselő-testület tagjaként nem saját, hanem idegen vagyont kezel, ebből következően pedig, ha annak egyéb feltételei is fennállnak, nincs akadálya a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja miatti felelősségre vonásának. Az önkormányzati vagyon kezelése körében leadott szavazata miatt, ha annak leadásakor a vagyon kezelésére vonatkozó köteleességét megszegte, tudata átfogta, hogy döntésével akár kárt is okozhat, akkor büntetőjogi felelősséggel tartozik, még akkor is, ha a tényleges döntés képviselő-testületi határozatban nyilvánul meg. Természetesen ez nem jelentheti azt, hogy a képviselő-testület tagja a vagyon kezelése körében leadott, később rossznak bizonyuló, utólag kifogásolható (mert vagyonvesztéssel járó) „igen” szavazata miatt automatikusan gyanúsítottá váljon. A személyre szóló, megalapozott gyanú megállapítása ezen eljárások legnehezebb feladata, amelyet minden esetben körültekintő és alapos nyomozásnak kell megelőznie.

Ennek első lépése mindig a jogszabályi környezet feltérképezése, a vonatkozó törvények, rendeletek, egyéb az ügyre vonatkozó jogi normák megismerése, tanulmányozása. Állami, önkormányzati vagyongazdálkodással kapcsolatos bűncselekmény gyanúja esetén a legfontosabb jogszabályok a következők:

- 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról.
- 1991. évi XXXIII. törvény egyes állami tulajdonban lévő vagyontárgyak önkormányzatok tulajdonába adásáról.
- 1992. évi XXXVIII. törvény az államháztartásról.
- 2007. évi CVI. törvény az állami vagyonról.
- 217/1998. (XII. 30.) kormányrendelet az államháztartás működési rendjéről.
- 249/2000. (XII. 24.) kormányrendelet az államháztartás szervezetei beszámolási és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól.
- 254/2007. (X. 4.) kormányrendelet az állami vagyonnal való gazdálkodásról.

¹⁰ Complex Jogtár Plusz kommentárja az Ötv. 9. §-hoz.

A Polgári törvénykönyv és a gazdasági társaságokról szóló törvény rendelkezéseinek – adott esetre vonatkoztatott – ismerete szintén nélkülözhetetlen. Természetesen a jogszabályok vizsgálatánál az eljáró hatóságoknak különös tekintettel kell lenniük a cselekmény idején hatályos normaszövegre, ennek azért van kiemelt jelentősége, mert a hűtlen kezelés ebből a szempontból kvázi keretdiszpozíció (hiszen a Ptk.-ból levezetett tartalommal lehet kitölteni), a hanyag kezelés pedig egyértelműen az. A Legfelsőbb Bíróság 1/1999. BJE számú jogegységi határozata kimondja, ha a Btk. különös részének valamely rendelkezése úgynevezett keretdiszpozíció, és annak keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás – a meghatározott időre szóló jogszabály kivételével – a Btk. 2. §-ának második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.

Az úgynevezett „háttérjogszabályok” ismeretének fontosságát a hűtlen kezelés mellett a hanyag kezelés mint kapcsolódó bűncselekmény megítélésénél is meg kell említenünk (kihangsúlyozva azonban azt, hogy a Btk. 320. §-ban szabályozott hanyag kezelés nem a hűtlen kezelés gondatlan változata). A hanyag kezelés törvényi tényállása valóban a gondatlan elkövetést szankcionálja ugyan, de csak akkor, ha az idegen vagyron kezelése kifejezetten törvényen alapul.¹¹ Abból, hogy a törvény a hanyag kezelés esetében – szemben a hűtlen kezeléssel – a „törvényen alapuló” vagyronkezelői vagy felügyeleti kötelezettség megszégését szankcionálja, logikusan az következik, hogy ez a vétség nem valósulhat meg olyan kötelezettségek sérelmével, amelyeket nem törvény, hanem alacsonyabb rendű jogszabály vagy bármely más természetű norma ír elő. A hanyag kezelés törvényi tényállása szóban lévő elemének megvalósulásához nem elegendők bármely törvényben megfogalmazott általános, elvi jellegű előírások, meghatározások [erre példa a régi Gt. 29. §-a (1) bekezdése, amely szerint „a vezető tisztségviselők a gazdasági társaság ügyvezetését az ilyen tisztséget betöltő személyektől elvárható fokozott gondossággal a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek el látni”].

Az előbbiek rendkívüli módon megnehezítik a hanyag kezelés mint bűncselekmény megállapíthatóságát, álláspontom szerint lehetetlenné teszik, mert mind a va-

¹¹ A 4/2003. büntető jogegységi határozat szerint „a Btk. 320. §-a (1) bekezdésében meghatározott hanyag kezelés vétsége akkor állapítható meg, ha – a törvényi tényállás további elemeinek megvalósulása mellett – az idegen vagyron kezelésére, vagy felügyeletére vonatkozó megbízás közvetlenül törvényen alapul, annak tartalmát, az abból eredő köteleket maga a törvény határozza meg”.

gyonra, mind a kezelő vagy felügyelő jogállására, kötelmeire nézve törvényi előírás szükséges; ezt alacsonyabb szintű jogszabály nem pótolhatja.¹²

A jogszabályi környezet feltérképezése az említett jogszabályokon túl, ki kell hogy terjedjen az önkormányzati normaalkotásra is; ez formája szerint rendelet és határozat lehet. A vizsgálat során különösen a szervezeti és működési szabályzatra, az ellenőrzési szabályzatra, az önkormányzati vagyon kezelésére vonatkozó rendeletre és a pénzkezeléssel kapcsolatos szabályozásra, ingatlanok esetén a rendezési tervre kell koncentrálni, továbbá az önkormányzati vagyonkezelő cég alapító okiratára és belső szabályozására. Mivel az önkormányzati vagyonkezelés ellenőrzése hatályos jogszabályaink szerint az Állami Számvevőszék feladata (kizárólagos hatásköre), így ha a cselekménnyel érintett időszakban az adott önkormányzatnál volt számvevőszéki vizsgálat, az arról készült írásos jelentést is indokolt beszerezni.¹³

Az önkormányzati döntéshozatalnak és az azt megelőző előterjesztési folyamatnak az önkormányzatokról szóló törvényben pontosan meghatározott szabályai, az szmsz-ben pedig ezen felül még többnyire kidolgozott felelősségrendszerre is van. Így például az önkormányzat gazdálkodásának ellenőrzését érintő ügyben kiemelt szerepe van a pénzügyi bizottságnak. Az Ötv. 92. § (13) bekezdése szerint: „A pénzügyi bizottság – egyebek között – az önkormányzatnál és intézményeinél [...] figyelemmel kíséri a költségvetési bevételek alakulását, különös tekintettel a saját bevételekre, a vagyonváltozás (vagyonnövekedés, -csökkenés) alakulását, értékeli az azt előidéző okokat.”

A döntéshozatali és ellenőrzési mechanizmus megismerése az előterjesztéstől a képviselő-testületi döntésig, az erre vonatkozó dokumentumok beszerzése, az abban résztvevők tanúkénti kihallgatása, a rájuk vonatkozó szabályozás összehasonlítása valós tevékenységükkel, hasznos információkkal láthatja el az eljáró hatóságokat az individualizált felelősség megállapításának megkísérlése során.¹⁴

A döntéshozatali mechanizmus megismerése értelemszerűen mindig az írott szabályozás megismerésével kezdődik, a tanúkihallgatásokat pedig az eljárás menetének, hierarchiájának megfelelő sorrendben célszerű lebonyolítani, de érdemes figyelemmel lenni arra is, hogy a tanúként kihallgatni szándékozott személy szakmai (például az előterjesztés tényleges munkáját elvégző köztisztviselő, az adott

12 A jogegységi határozat elfogadása óta hanyag kezelés miatt indult eljárásban csak felmentő ítéletről van tudomásom.

13 Ezek az ÁSZ vagy az önkormányzatok honlapjáról általában letölthetők.

14 A döntéshozatali és ellenőrzési mechanizmus megismerésének természetesen az olyan nyomozásokban is nagy szerepe van, amelyek nem állami vagy önkormányzati, hanem egyéb cégekhez köthetők.

ügyosztály vezetője, jegyző, könyvvizsgáló) vagy politikai funkciót visel (képviselő, frakcióvezető, alpolgármester, polgármester).

Az ellenőrzési mechanizmus megismerése körében lefolytatott tanúkihallgatások során szintén érdemes különbséget tenni (és a kihallgatásokat ennek megfelelően megszervezni) aszerint, hogy az adott személy feladata az önkormányzat által működtetett intézmények *felügyeleti ellenőrzése* vagy az önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságokkal, illetve vállalatokkal kapcsolatos *tulajdonosi ellenőrzés* keretei között zajlott. A kérdésnek azért van jelentősége, mert míg a felügyeleti ellenőrzés tulajdonképpen az államháztartási gazdálkodás szabályai betartásának vizsgálatát jelenti, addig a tulajdonosi ellenőrzés eltérő jogi szabályozású közegben, a gazdasági társaságokról szóló törvény hatálya alatti működésnek megfelelést jelenti.

A valamilyen szintű (leírt) jogi norma és a gyakorlat között előfordulhatnak ugyan eltérések, a kötelező pályázatás nélkül lebonyolított, a képviselő-testületi ülés előtt percekkel kiosztott, előkészítetlen, „sajtécédulákon” előterjesztett tranzakciók megszavazása azonban joggal vehet fel kételyeket.

Mivel az idegen vagyonnak az elkövető kezelésére bizottnak kell lennie, a vágyon kezeléséből folyó kötelezettségek konkrét tartalmát általában írott dokumentumokból – okiratokból – tudhatjuk csak meg, ez lehet jogszabály, hatósági határozat, megbízási szerződés, hivatali vagy gazdasági ügyrend, gazdasági társaság alapszabálya, munkaköri leírás vagy akár a megbízó eseti utasítása is. Ha az ügyben bizonyítási eszközként az önkormányzattól, önkormányzati vagy egyéb cégtől – bármilyen „típusú” hűtlen kezelés, illetve egyéb bűncselekmény nyomozásakor – okirat beszerzése válik szükségessé, akkor azt nem a Be. 71. §-ában foglalt megkeresési szabályok alapján célszerű bekérni (beszerezni), hanem kényszerintézkedést (lefoglalás) kell a helyszínen foganatosítani. Ezt nemcsak a gyors és időszzerű eljárás lefolytatásának igénye, de az okirat rendelkezésre állásának nagyobb bizonyossága is indokolja, hiszen elképzelhető, hogy a büntetőügyekben eljáró hatóság megkeresése egy potenciális gyanúsított írásztalán kőti ki...

Ha ezt a nyomozó hatóság előzetesen nem tudja kizárni, és az okirat közhiteles forrásból nem szerezhető be, akkor annak beszerzését a megkeresés szabályai alapján nem szabad megkísérelni, mert az a bizonyítékok eltittezésének lehetővé tételével veszélyezteteti az eljárás eredményes lefolytatását.¹⁵

Ki kell hangsúlyozni azt is, hogy az okiratok lefoglalása mint kényszerintézkedés mindig tervezett nyomozati cselekmény, amelynek végrehajtásakor a nyomozó

15 Ennek ellenére inkább az a jellemző, hogy a nyomozó hatóság nem a sokkal hatásosabb lefoglalást, hanem a megkeresés szabályai szerinti iratbekérést alkalmazza.

hatóságnak az átlagos ügyekhez képest nagyobb bizonyossággal illik tudnia, hogy mit is keres, mit akar lefoglalni. Büntetőeljárásban, amely mindig egy (vagy több) konkrét bűncselekmény gyanúja miatt folyik, elfogadhatatlan, ha a hatóság válogatás nélkül minden okiratot összeszed és lefoglal, ha pedig ezt ráadásul a megfelelő dokumentálás, tételes felsorolás nélkül, ömlesztve teszi (például „1. számú bűnjelzések. Szerződések.”)¹⁶, nemcsak megalapozza egy államigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése miatti kereset esetleges benyújtását, de rendkívül kínos helyzetbe hozhatja a bíróság előtt a bűncselekmény bebizonyításán fáradozó ügyészt, hiszen a védelem azon kijelentését, hogy a vádlott ártatlanságát bizonyító okiratot egyébként lefoglalták, de a hatóság hanyagsága miatt az elveszett, bizonyosan nem lesz könnyű cáfolni. Okiratok lefoglalásának tervezése esetén ezért mindig fokozott figyelemmel kell eljárni, szükség esetén akár szaktanácsadó bevonásával.

Köronalazódó gyanú ellenőrzése céljából geggel kapcsolatos okirat eredetben történő lefoglalása nem indokolható, akkor pedig különösen nem, ha más közhiteles forrásból problémamentesen beszerezhető. Így például a számviteli törvény szerinti beszámoló elektronikus úton történő letétbe helyezésétől és közzétételéről szóló 11/2009. (IV. 28.) IRM–MeHVM–PM együttes rendelet 3. § (1) bekezdése szerint a céginformációs szolgálat a hozzá megküldött beszámolót ingyenes megismerés és betekintés céljából a www.e-beszamolo.irm.hu honlapon teszi közzé úgy, hogy megismerhető a cég mérlege, eredménykimutatása, kiegészítő melléklete, könyvvizsgálói jelentése és az adózott eredmény felhasználására vonatkozó határozata. A honlapon az iratok cégnév, cégjegyzékszám vagy adószám megadásával, keresőprogram segítségével megismerhetők. A 2008 előtti gazdálkodási évre vonatkozó beszámolók pedig a hagyományos, papíralapú bírósági letétbe helyezésre figyelemmel a cégbíróságokon állnak rendelkezésre, így innen, illetve az említett honlapról a bűnügyi célú információszerezés is az érintettek tudomása nélkül oldható meg.

Vagyongazdálkodás vagy elkövetési magatartás

A bűncselekmény elkövetési magatartása a vagyonkezelői kötelesség megszegése. Azt azonban, hogy mi tekinthető ilyen magatartásnak, a törvényi tényállás nem tartalmazza, ezért annak megítélése, hogy az adott magatartás beleillik-e ebbe a körbe, általában nem is olyan egyszerű. A vagyonkezelési kötelezettség általáno-

¹⁶ A példa nem kitalált.

san megfogalmazható fő tartalmi elemeit a polgári törvénykönyvnek a megbízási jogviszonyra vonatkozó szabályozása (Ptk. 475–487. §) alapján a következőkben határozhatjuk meg:

- a vagyon őrzése,
- a vagyon állagának a megóvása,
- a vagyon gyarapítása,
- a kárelhárítás,
- a beosztottak, egyéb vagyonkezelők irányítása,
- a tulajdonos, megbízó tájékoztatása, utasításainak betartása,
- a tulajdonos, megbízó figyelmeztetése az ésszerűtlen, szakszerűtlen utasításaira,
- a tulajdonos, megbízó beleegyezése nélkül más személyek közreműködésének igénybevétele¹⁷,
- a tulajdonos, megbízó érdekeinek megfelelő intézkedések megtétele.

Ezen túlmenően vizsgálandó a konkrét megbízás tartalma, illetve adott esetben a vagyoni alkotó vagyontárgy természete. Külön kiemelendő, hogy a megbízót megillető jogok érvényesítésének mellőzése (például kártérítési igényről, vagyoni jorról, hátralékos vételár-követelésről lemondás, a megítélt követelés behajtásának elmulasztása) jellemzően kötelességszegés.¹⁸ A kötelességszegés következménye a vagyoni hátrány okozása, amely nem más, mint a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny együttese, tehát vagyoni hátránynak nemcsak az tekintendő, ha a vagyon elenyészik vagy csökken, hanem az is, ha nem nő, pedig nőhetett volna. A vagyoni hátrány pontos kimunkálása azért is nagy jelentőségű és okoz egyúttal a bűncselekmény megállapíthatósága szempontjából bizonyítási problémát, mert a vagyonkezelői kötelesség szándékos megsértése csak akkor értékelhető hűtlen kezelésként, ha az egyúttal alkalmas vagyoni hátrány okozására, vagyis a kötelezettségszegés és a vagyoni hátrány bekövetkezése között ok-okozati összefüggésnek kell fennállnia. Önmagában sem a vagyonkezelői kötelesség szándékos megsértése, sem a bekövetkezett vagyoni hátrány nem valósítja meg a hűtlen kezelést. A vagyoni hátrány bekövetkezésének megállapításával összefüggésben két gyakorlati probléma merülhet fel. Tekintve, hogy a cégszerű működéshez minden esetben hozzátartozik a pénzeszközök folyamatos befektetése, a materiális javakkal való gazdálkodás, mindenekelőtt azt kell elhatárolni – még kötelességszegés esetén is –, hogy a keletkezett „hiányból” mi számít a rendes gazdálkodás menetébe tartozónak, és mi az, ami az ésszerűtlen kockázatvállalás folytán állott elő. A

¹⁷ Ptk. 475. § [2] bek.: „A megbízott igénybe veheti más személy közreműködését akkor is, ha ez a megbízónak károsodástól való megóvása érdekében szükséges.”

¹⁸ Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: I. m. 740. o.

másik neuralgikus pont az elmaradt vagyoni előny tételeinek és összegének meghatározása.

Mindkét kérdés megválaszolásakor a társasági vagyon összetételéből és rendeltetéséből, valamint a vagyonkezelői feladatkörből kell kiindulni. A gazdasági életben minden vállalkozás, mint önálló jogalany, a saját vagyonával vesz részt. Ennek a vagyonösszességnek alapvetően két forrása van: egyfelől az a gazdaságilag értékelhető, forgalomképes vagyon, amelyet az alapításkor a tagok bocsátottak rendelkezésre, másfelől pedig mindaz, ami az induló vagyon hozadéka, illetve a gazdálkodás eredménye. A cégvagyon alapvető rendeltetése az üzletszerű, nyereségorientált (ritkábban nonprofit) gazdasági tevékenység folytatása útján való részvétel a nemzetgazdaság fejlődésében és a reprodukciós folyamatokban.¹⁹ A vagyonsökkenés ténylegesen bekövetkezett része (a kár), vagyis a vagyon effektív csökkenésének megállapítása általában kevesebb gonddal jár, az összegszerűségének meghatározása is jóval könnyebb, mint az elmaradt haszoné. Az elmaradt haszon ugyanúgy a kötelezősszűzesség következménye, mint a ténylegesen bekövetkezett kár, az ok-okozati összefüggés bizonyítása azonban jóval nehezebb a gyanúsított változatos védekezési lehetőségeire figyelemmel (például a gazdasági környezet megváltozása, jogszabályi változás, eleve irreális üzleti terv, támogatás elmaradása, gondatlanság valamely a gazdálkodásra lényegesen kiható körülmény vizsgálatakor stb.). Ezekre történő hivatkozás esetén az ellenőrzés minden esetben a nyomozó hatóság feladata és kötelezettsége.

Nagyon fontos azonban, hogy valamely gazdasági társaság vagyonának kezelése általánosságban haszonszerzésre törekvő gazdálkodási folyamatot jelent (a rábízás természete nem statikus, hanem dinamikus), és ez nem zárja ki az egyes ügyletek veszteségességét. A vagyonkezelés (gazdálkodás) eredményességét nem ügyletenként (szerződésenként), hanem a gazdálkodó tevékenység folyamatában kell és lehet értékelni. Ezért a legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a gazdasági viszonyok között a hűtlen kezelés büntette csak akkor valósul meg, ha a gazdálkodási szabályok tudatos megszegésével nem egy-egy, a gazdasági társaság eredményességéhez képest kevésbé jelentős, elszigetelt ügylet révén okoz az elkövető a tulajdonos(ok)nak vagyoni hátrányt. A gazdálkodás menetében egy-egy üzletkötés esetleges vesztesége mellett is járhat más, később jelentkező haszonnal, amely például az üzleti kapcsolatok felépítésében, kezdetben veszteséges befektetések későbbi jelentkező előnyeiben, hasznában stb. mutatkozik. Az üzleti gazdálkodás folyamán végzett vagyonkezeléssel előidézett veszteségek

¹⁹ Hűtlen kezelés vagy ésszerű kockázatvállalás? Cégvezetés, 2003/4.
<http://cegvezetes.cegnet.hu/2003/4/huten-kezeles-vagy-esszeru-kockaztavallalas>

ezért csak akkor vonhatók a hűtlen kezeléssel okozott vagyoni hátrány körébe, ha nem elszigetelt, eseti ügyletek deficijeként, hanem a gazdálkodás folyamatát, jelentősebb, nagyobb részének eredményességét érintő tudatos szabályszegés következményeként jönnek létre.²⁰ A Legfelsőbb Bíróság ezen álláspontja azonban csak a rendes gazdálkodás körében elkövetett, „tisztá” hűtlen kezelés gyanúját keltő esetek elbírálásakor lehet mérvadó, az állami, önkormányzati szektorban elkövetett, és/vagy korrupcióval vegyes cselekmények esetén ez az értelmezés, véleményem szerint, kizárt.

A vagyonnal történő gazdálkodás tehát folyamatos döntések sorozatát jelenti, amikor is a döntés meghozatalára feljogosított személyek vagy testületek viselik azt a kockázatot, amely minden ilyen jellegű döntés velejárója. A hűtlen kezelés megállapíthatósága szempontjából itt annak van jelentősége, hogy ez a kockázatvállalás a rendes gazdálkodás során szükségképpen felmerülő ésszerű kockázatvállaláson belül maradjon, hiszen az a gazdálkodás alapvető jelensége, vagy ésszerűtlen kockázatvállalásnak minősül. Magától értődően az ésszerű kockázatvállalás nyomán bekövetkező vagyonszétést nem lehet hűtlen kezelésként minősíteni. Jóval nehezebb azonban annak a megítélése, hogy egy adott gazdálkodási helyzetben mi minősül ésszerűtlen kockázatvállalásnak, mert előre nem látható körülmények körütekintő mérlegelésének megtörténtét kell vizsgálat tárgyává tenni. Ha ezek mérlegelése megtörtént, és ezekkel együtt reálisan lehetett számolni a közgazdasági értelemben véve pozitív végeredménnyel, akkor lehet kijelenteni, hogy a kockázatvállalás ésszerű volt. A kockázatvállalásnak azonban vannak olyan elemei, amelyek a jó gazda gondosságával eljáró vagyongazdálkodóknél nem minősülhetnek előre nem látható körülményeknek, mert a szerződéses üzleti partner kellő gondossággal történő kiválasztása, a szerződés megkötésének körülményei és annak tartalma, a rendelkezésre álló, a köteleket biztosító, jogszerűen igénybe vehető garanciarendszer alkalmazása (zálogjog, óvadék, kötbér, bankgarancia stb.) eleve nem lehet bizonytalansági tényező. Nem hivatkozhat továbbá ebben a körben senki jogszabály, belső irányítási intézkedés nem ismerésére, mint ahogy olyan objektív körülmény nem ismerésére sem, amely a döntést hozó figyelmetlensége vagy mulasztása miatt maradt számára ismeretlen.

Elvileg a kockázatvállalás mértékét a konkrét vagyongazdálkodói megbízás akár meg is határozhatja (vagy ki is zárhatja), a gyakorlatban azonban az ilyen jellegű előzetes és általános korlátozások olyan mértékben megkötnek a gazdasági társaságok vezető tisztviselőinek kezét, ami nem tenné lehetővé a ténylegesen működő vagyongazdálkodást. A gazdasági társaság konkrét tevékenységéhez kap-

²⁰ Legfelsőbb Bíróság Bfv. II.379/2007/5.

csalódóan azonban elképzelhetők ilyen kikötések (például bizonyos fajta tözsdői tevékenység tilalma, halasztott fizetési határidő bizonyos időn túli engedélyezésének tilalma, anyagvásárlási számlára a teljes megbízási díj kifizetésének tilalma stb.). Az ezekkel ellentétes kockázatvállalás minden esetben kötelességszegésnek minősül, és így hűtlen kezelést alapozhat meg.

A hűtlen kezelés nyomozásának és bizonyításának gyakorlati szempontú elemzésével szándékom szerint segítséget szerettem volna nyújtani a büntetőügyekben eljáró hatóságok tagjainak az ilyen jellegű ügyek feldolgozásához. Ahogy a bevezetőben is írtam, jelen pillanatban több igen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés miatti eljárás van folyamatban, az ezekből levonható gyakorlati tanulságok és tapasztalatok a jövőben remélhetőleg elérhetőek lesznek a szakmai közönség számára. E sorok írójának az lenne a legnagyobb elismerése, ha ezek nem lennének ellentétesek a leírtakkal.

MURAI ANDRÁS

A Pfilf Csaba sérelmére elkövetett emberölés

A Komló, Kossuth Lajos u. 1. szám alatti Ferro Praktik Kft. (volt Mélyfúró Vállalat) telephelyének portása, Árki Árpádné 2001. szeptember 28-án, 13.25-kor telefonon bejelentést tett a Komlói Rendőrkapitányság ügyeletére, hogy a Ho-Pfi Bt. asztalosműhelyében holtan találták *Pfilf Csaba* komlói lakost, a betéti társaság tagját.

Az áldozatot a gazdasági társaság belfagya, *Horváth Róbert* magyarországi lakos fedezte fel tíz perccel a bejelentés előtt, 13.15-kor az épület öltözőjében vérbe fagyva.

A helyszínrre kivonuló szemlebizottság megállapítása szerint a halál durva bántalmazástól származó – tehát egyértelműen idegenkezűségből eredő – sérülések okozták. Az áldozat fején, nyakán és mellkasán kb. két centi átmérőjű, tompa, kemény tárgytól származó sérülések sokasága volt látható. Tipikus védekezési sérülések azonban nem voltak fellelhetők a testen. A rendőrorvos a halál bekövetkezésének idejét 2001. szeptember 28-án, 13.00 óra körüli időre becsülte a halottszemle alapján. Oka a nyaki képletek durva roncsolódása, feltehetően a feje és nyakra mért erőteljes tompa behatástól származó sérülések, amelyek egyebek között törést okoztak a koponyatető csontján, a nyelvcsonton, a pajzsporcon és az orrcsonton is. A későbbi szakértői vizsgálat súlyos agyzúzódást is megállapított.

Nyomozási verziók

A helyszín statikus képe betörésről árulkodott. A műhely egyik masszív, kemény fából készült ajtaján másfél centi széles feszítési nyomokat rögzítettek, az ajtó nyitva állt a zárnyelv egyszerűen előretolt helyzete ellenére. A helyszín nem mutatott dulakodásra utaló körülményeket, ezért a nyomozás kezdeti szakaszában az első számú nyomozási verzió az volt, hogy az ismeretlen elkövető egy betörő volt, akit a helyszínrre váratlanul megérkező áldozat megzavart a bűncselekmény elkövetésében.

A tettenéréssel kialakuló konfliktushelyzetet a betörő személy elleni, brutális támadással kezelte mindjárt a rajtaütés pillanatában, védekezésre és leleplezésre esélyt sem adva az őt megzavaróknak.

Erre a kézenfekvő verzióra építve kezdődött meg a forrónyomos intézkedések szervezése, valamint a nyomozás tervezése.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A felfeszített ajtó közelében ott állt az áldozat Fiat Ducato típusú tehergépkocsi, a vezetőoldali felől nyitott ajtóval. A szemle során sem az elhunyt bántalmazására, sem az ajtó felfeszítésére használt eszközt nem találták meg, a szemle kiterjesztése és a terepkutatás ellenére sem. Nyomkövető kutya indítása sem hozott eredményt.

Mindamellett már a nyomozás kezdetén is látszódtak olyan körülmények, amelyek felvetették annak lehetőségét, hogy a szemle során talált helyszínt betörés látványát kelve állították be, ezzel próbálva leplezni az emberölés mögött meghúzódó tényleges okokat.

A legnyilvánvalóbb kétséget ébresztő körülmény az volt, hogy a „felfeszített” masszív bejárati ajtó mellett az épület falában volt egy ablaknyílás, amelyet csak egy oda támasztott farostlemez takart be. Ez a nyílás ideális lehetőségként mutatkozott az épületbe bejutásra vagyon elleni bűncselekmény elkövetéséhez, hiszen mindenféle erőszakos behatolást mellőzve kínált módot a lopás véghezvitelére. Eltmondó tény volt az is, hogy a helyszínről nem tulajdonítottak el semmit, holott lehetőség lett volna értékes dolgok elvitelére. Vagyonszerzési céllal a háttérben az elkövető bizonyára magával vitt volna olyan tárgyakat, amelyek a későbbiekben értékesíthetők.

A szemlén rögzítettek egy olyan körülményt is, amelynek csak a nyomozás későbbi szakaszában lett rendkívüli jelentősége. Az áldozat teste alól ugyanis bekapcsolt állapotban került elő a mobiltelefonja. Amikor a bizottság tagjai a szemle dinamikus szakaszában elmozdították a holttestet, előkerült a készülék, és azonnal üzenet érkezését jelezte. Ez pedig azt jelentette, hogy a készülék olyan mértékben volt leárménykoldóva – az adott helyen lévő rádiójel-erősség függvényében –, hogy nem volt kapcsolható, elérhető a hívók számára.

A nyomozás tervezésekor felállított verziók között tehát elsősorban a betörésnek és az áldozat általi felfedezésnek volt kiemelkedő szerepe. De alanyi oldalról itt is kétféle lehetett bontani a lehetőségeket.

Erősebb valószínűséggel szerepelt a „belső” elkövető, hiszen a telephelyen több vállalkozás működött, fokozott volt a személyi jelenlét, ráadásul a telephelyet csak a portaszolgálaton keresztül lehetett megközelíteni, ahol minden mozgást regisztráltak, különösen az idegenekét. Az adatgyűjtések nyomán kiderült, hogy az elkövetés napján teljes kapacitással működött az ipari területen lévő Ferro Pratik Kft. lakatosipari vállalkozása, a Hamel Bt. és a Finta varroda is. A Ho-Pfi Bt. aznapi tevékenységére a későbbiekben térnek ki, mert a társaság adott napi ügymenete releváns adatokat tükröz. Tehát a betörőnek a területen sok ember előre kiszámíthatatlan mozgásával kellett számolnia, így az szinte ésszerűtlen kockázatvállalásnak tűnt, nem is beszélve az elkövetés idejéről, a déli időpontról: ebédszünet ide-

jén kevésbé köti le a dolgozókat a munka, és mászkálhatnak a területen. A „külső” betörő lehetősége ezért háttérbe szorult, de megkezdődött ennek a vonalnak az ellenőrzése is.

A harmadlagosan felállított verzió (beállított helyszín) ellenőrzése sötétben tapogatózásnak indult, hiszen elleplezett motívumra, ismeretlen okra kellett fényt deríteni, ahol fontos kérdés volt az is, vajon miért volt szükséges az elkövető által elérni kívánt célhoz a legsúlyosabb bűncselekmény elkövetése.

Itt elsősorban személyi érdekek ütközése, esetlegesen anyagi viták jöhetnek számításba, amikor talán kezdetben csak verbális csatában, vagy zsarolás, fenyegetőzés jellegű követelésben nyilvánult meg a konfliktus, majd megegyezés hiányában fajult erőszakos és durva tettlegességig.

Ezt a verziót gyengítette a védekezési sérülések hiánya, ami inkább meglepetésszerű támadást feltételezett, hiszen az áldozat jó fizikumú, egészséges életet élő fiatal ember volt, akitől egy ilyen helyzetben feltétlenül elvárható lett volna a védekezés. (Ezt feltételezték a betöréses cselekmény tettenérésére felállított verzióban is.)

Ha a meglepetésszerű támadást vizsgáljuk, akkor ahhoz a helyszín beállításán túl tulajdonképpen csapdát kellett állítania az elkövetőnek, ehhez információi kellett hogy legyenek az áldozat mozgásáról, a telephelyen otthonosan kellett viselkednie, tehát ezzel ugyancsak a „belső” elkövető lehetősége erősödik. Hiányzott azonban a motívum, ezért jelentős energiákat fektettek a sértetti életkörülmények feltérképezésébe.

Ennek során felszínre került, hogy Pflif Csaba válása után vitában volt korábbi feleségével, ez ügyben peres eljárás is folyamatban volt. Az elkövetés idején anyjával élt kettesben, a házasságból született két gyermek a volt feleségénél maradt. A házasság felbontása után (1988-ban volt a bontóper) 1996-ig élettársi kapcsolatban élt volt feleségével, majd egy másik kapcsolatot létesített, amelyet a bűncselekmény előtti héten zárt le végleg. Adat volt arra is, hogy 2001. szeptember 21-én Pflif Csaba kapcsolatba került egy férjzett asszonnyal, és erről tudomást szerzett a nő férje. Az asszony figyelmeztette is Pflifet, hogy kerülje férjét, mert „kiborult a bili”.

Magánéletéről több irányból megerősített adatok érkeztek: Pflif Csaba és volt felesége között a kapcsolat jelentősen megromlott, rendszeressé váltak közöttük a veszekedések, ennek hátterében többnyire anyagiak álltak. Idetartozhatott az is, hogy a volt feleség a bíróság által megítélt tartásdíjat nem sokkal a büneset előtt a gyerekenként járó négy-négy ezer forintról 22 ezer forintra emeltette.

Üzleti életében az áldozatot nagyon megbízható, célirányos, következetes partnernek ismerték, kiterjedt kapcsolati körrel. Ez elsősorban anyagbeszerző, fuvarozó vállalkozásából fakadt, ebben fő partnere a Lakics Kft. (Komló, Altáró u. 4.) volt.

E főtevékenység mellett alapította Horváth Róberttel 1999-ben a Ho-Pfi Bt.-t, asztalosipari termékek előállítására, Horváth Róbert szakképzésére és szakmai

tudására alapozva. A betéti társaság a Baranya Megyei Munkaügyi Központ pályázatán 8,3 millió forintot vissza nem térítendő támogatáshoz jutott, ennek feltétele volt kilenc csökkent munkaképességű ember foglalkoztatása. A támogatás fejében a munkaügyi központ az átutalt összeg erejéig jelzáloggal terhelte meg a műhelyként használt ingatlant. A betéti társaság nem tett eleget szerződésben vállalt kötelezettségeinek, ezért később az összeget visszakövetelték tőlük.

Látszólagos szimbiózis

A társaság két tagja a munkán túl közös hobbit üzőtt szabadidejében. Pfilf Csaba ismert, népszerű autóversenyző volt a rali szakágban (háromszoros magyar bajnok), Horváth Róbert még csak áhítozott erről. Munkakapcsolatuk lehetőséget nyitott arra, hogy Horváth nyolcvanezer forinttal „bevásárolja” magát a versenysportba Pfilf Csaba mellé, innentől a sportban is szoros társak lettek: a versenyeken Horváth volt Pfilf navigátora. A szabadidős együttlétek, a közös rajongás a rali iránt még jobban összekovácsolta a két férfit, a szponzoroktól befolyt összegeken felül a gazdasági vállalkozás nyereségéből is fordítottak a sportból adódó kiadásokra. 2001-ben megalakították a Horlif Autósport Egyesületet, ezáltal további szponzorálási lehetőségeket szerezve maguknak. A versenyzés miatti költségeken túl jelentős összegeket emésztett fel a Pfilf Csaba tulajdonában lévő Lada VFTS versenyautó építése. A munka és a hobbi jól megosztott közöttük. Amíg az asztalosvállalkozást Horváth Róbert felügyelte és irányította, addig a versenyzést Pfilf Csaba menedzselte. A mindkét területen elért sikerek közös élmények voltak, és a kezdeti munkakapcsolat barátsággá, már-már testvéri viszonyná vált. Pfilf Csaba azonban szállítási munkái mellett kizárólag az autósportnak és a versenyautó építésének élt, a versenyzőtársak, ellenfelek elmondása szerint kategóriájában országos szinten egyedülálló profi szintet célzott meg magának, majd teljesített is. Saját vállalkozásán túl sem a versenyzés, sem az asztalos vállalkozás pénzügyi háttérével nem foglalkozott, ezt a társára bízta. A Ho-Pfi Bt.-ben Pfilf Csaba csak kúltág volt, az ügymenetet beltágként Horváth Róbert irányította, a pénzügyeket ő kezelte.

Az üzleti háttér alaposabb feltárása olyan adatokat hozott felszínre, miszerint Horváth Róbert visszaélt társa bizalmával, és az ő tudta nélkül jelentős adósságokat halmozott fel. Ez igaz volt magánéletére, az asztalos vállalkozásukra és a versenyzésre is. A hitelezők egyre intenzívebb követelése – ideértve a 8,3 milliós támogatás visszafizetését is – folyamatosan nyomás alatt tartotta Horváthot, és egyre valószínűbbnek tűnt, hogy kénytelen lesz az üzlettársa tudomására hozni az adósságokat, elszámolni vele. A nyomozás befejezésekor Horváth Róbert majd 11 millió forinttal nem tudott vagy nem akart elszámolni.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Csak közvetve említem meg, hogy Horváth Róbert már a bűncselekmény elkövetése előtt megkísérelte eladni a jelzőlappal terhelt asztalosműhelyt is, emiatt később külön bírósági eljárás indult. A nyomozóknak adatuk volt arra is, hogy Pfil Csaba is érezte, valami nincs rendben, hiszen az egyik pécsi fakereskedésben anyagi vitába bonyolódtak egymással egy elszámolási ügyben.

A sértetti viszonyok felderítése tehát több olyan dolgot körvonalazott, amelyek konfliktusok forrásai lehettek a két férfi magán- és üzleti életében.

A történeti tényállás pontos feltérképezése számos tanú kihallgatásával kezdődött, ezzel párhuzamosan folytak a szemlén rögzített nyomok szakértői vizsgálatai. A felállított verzióknak megfelelően adatokat kértek a modus operandi adattárból is.

A nyomozás folyamán beszerzett információk, vallomások alapján kibontakozó kép nyomán szűkölt a történések időszerevése, behatárolhatóvá vált azok helye. Ezek ellenőrzésére hívásforgalmi adatokat is megkértek a távközlési szolgáltatóktól, valamint a vallomásokban fellelhető ellentmondásokat szembesítéseken kísérelték meg feloldani.

Andersen nyomdokaiban

A Ho-Pfi Bt. ügyvezetőjét, a felfedező tanút, Horváth Róbertet többször kihallgatták tanúként. Vallomásának fő jellemzője az volt, hogy a bűncselekmény elkövetésének idején ő nem tartózkodott Komlón, ebben az időben éppen Pécsen volt ügyei intézni.

Még tanúként került sor Horváth Róbert poligráfos és grafometriás vizsgálatára, és kiderült, hogy megkérdőjelezhető a kritikus kérdésekre adott válaszainak őszintesége, és valószínűsíthető, hogy tudomása van a bűncselekmény részleteiről.

A nyomozás első fordulópontja akkor következett be, amikor a bevont hírközlési szakértő kategorikusan kizárta, hogy Horváth Róbert az általa hivatkozott időben Pécsen tartózkodott volna. Mobiltelefonjának forgalmazási adatai, valamint a szakértő által elvégzett mérések ezt egyértelműen cáfolták.

Ezen a ponton a gyanú megfogant, hiszen mi oka lehet a legjobb barátának, a szintén már testvérként kezelt versenyzőtársának, a felfedező tanúnak arra, hogy valótlán tartalmú vallomást tegyen az ügyben? A nyomozás súlypontja ekkor áthelyeződött...

További gyanút ébresztett az a körülmény, hogy az elkövetés napján a Ho-Pfi Bt.-nél nem dolgozott senki a műhelyben. „Külső” elkövető nem tudhatott arról, hogy aznap üres lesz a műhely.

A nyomozó hatóság kellően megalapozottnak látta a Horváth Róbert vonatkozásában felmerülő gyanút, és 2001. november 12-én gyanúsítottként hallgatta ki emberölés bűncselekményében.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Terheltként Horváth Róbert elismerte, hogy Pfilf Csaba az általa kezdeményezett telefonhívásra érkezett az asztalosműhelyhez, de állítása szerint kényszerítés hatására csalta a helyszínre. Általa ismeretlen személyek (hármán) mondták neki, hogy küldje a telephelyre Pfilf Csabát, ahol majd ők találkoznak vele. Az ismeretlenek fellépése egyértelműen fenyegető volt, ez azt is előrevetítette, hogy Pfilfet bántalmazhatják majd, de arra nem gondolt, hogy ez a halálával végződik. A korábban tanúként tett vallomásairól elmondta, hogy szinte mindenben valótlan adatokat közölt, mert félt egy feltáró vallomás esetén a társát meggyilkoló személyek bosszújától.

Horváth Róbert a kihallgatás után bűnügyi őrizetbe került, majd 2001. november 14-én a bíróság előzetes letartóztatásba helyezte.

Több zavaros, számos helyen a többi felderített adatnak – sokszor már önmagának is – ellentmondó nyilatkozat után kialakult a gyanúsított végleges védekezőse és a jegyzőkönyvbe foglalt vallomása.

A terhelti verzió szerint Horváth Róbert a bűncselekmény elkövetésének délelőttjén megjelent az asztalosműhelynél, hogy megnézze, minden rendben van-e. Amikor a műhelytől visszaindult a város felé zöld színű Lada gépkocsijával (aminek jellegzetesen erős, sportos hangja volt), akkor leintette őt három ismeretlen, akik egy P-s (próba) rendszámú BMW gépkocsival közlekedtek. Az ismeretlenek – kigyúrt, kopasz személyek – azt kérdezték tőle, van-e Csaba nevű haverja. Az igenlő válasza csak annyit mondtak, hogy akkor adja át neki üdvözlötüket.

Később a gyanúsított másodszer is visszament a műhelyhez (ennek okát és célját három különböző időpontban háromféleképpen adta elő), ahol a telephely előtti parkolóban látta a BMW-t. Csaknem fél órát töltött a műhelyben, nagyon ideges volt az idegenek ismételt felbukkanása miatt.

Amikor másodszer is elhagyta a műhelyt, akkor a Kossuth Lajos utcában mellé kanyarodott az idegenek kocsija, majd jelezték neki, hogy álljon félre. Ő befordult az egyik tízezeres ház mögé, az úgynevezett Nevada-parkolóba. A három kigyúrt kopasz fenyegető fellépésével a parkolóban kényszerítette őt arra, hogy telefonon hívja fel Pfilf Csabát, majd valamilyen ürüggyel irányítsa az asztalosműhelyhez, ahol ők beszélnek vele. Az idegenek nem tudták, pontosan hol van a műhely, azt Horváthnak kellett elmagyaráznia. Megemlítette nekik, hogy a telephelyre csak a portán keresztül lehet bejutni, és ha a portás nem engedné be őket, akkor hívásuk fel vele őt, ő pedig utasítani fogja, hogy engedje be az idegeneket a telephelyre.

Horváth Róbert elmondása szerint azzal az ürüggyel csalta a műhelyhez Pfilf Csabát, hogy vegyen magához különböző iratokat, aznap délután ugyanis Pécsre kellett volna menniük a versenyzéssel kapcsolatos szponzori tárgyalásra. (Ezt a

szponzori tárgyalást senki nem erősítette meg a nyomozás során, egyeztetés nélkül pedig nem szokás ilyenre sort keríteni.)

A Nevada-parkolótól csak két idegen ment el a BMW-vel, a harmadik társuk ott maradt a gyanúsítottal annak kocsijánál. Csak ketten maradtak a parkolóban, a két távollévő idegen pedig telefonon hívta fel a parkolóban maradó társukat, aki ez után utasította Horváthot, hogy ismétellen hívja fel Pfilf Csabát, és küldje vissza őt a műhelybe. A gyanúsított ezt megtette, Pfilf nyugtázta a kérését, és visszafordult (tehát már volt ott, mint később látható lesz).

Körülbelül húsz perc múlva érkezett vissza a két idegen, Horváth megkérdezte tőlük, hogy mi van Csabával. Válaszul csak annyit kapott, hogy tartsa a száját, különben megjárja. Aztán harmadik társuk csatlakozott hozzájuk, majd Pécs irányába elhagyták Komlót. Ez után Horváth többször próbálta felhívni Pfilf Csabát, de a telefonja nem volt kapcsolható.

Mivel többszöri próbálkozás után sem tudta elérni, ezért kocsiával az Altáró utcában lévő Lakics Kft.-hez hajtott (itt volt a műhely is, ahol a versenyautót építették), és a portástól érdeklődött, nem látta-e Pfilf Csabát. Hogy megjelenését ezen a helyen nyomatékossítsa, hatalmas port verve megforgatta Ladáját, majd távozott. Saját vallomása szerint azért kellett itt feltűnően „megmutatnia” magát, hogy ha esetleg valami történt Pfilf Csabával, akkor ezzel alibit tudjon szolgáltatni testvéreinek! (Ugyan miért? És miért pont neki?)

Haladtában még felhívta élettársát, majd észrevett egy sárga furgont, és mivel Csabának is ilyen kocsija volt, utánaeredt. Ez a furgon a városi kórház felé haladt, de mikor beérte, és felismerte, hogy nem Pfilf kocsija az, az asztalosműhelyhez ment, ahol végül felfedezte a bűncselekményt.

Horváth Róbert vallomása szerint 2001. szeptember 28-án kb. 11.00 órától 12.30-ig tartózkodott Komlón a Nevada-parkolóban, az ott lévő tízemeletes ház mögött. Innen bonyolította le a Pfilf Csaba mozgását irányító telefonhívásait is a három ismeretlen személy kényszerítésének hatására.

A logikai láncolat összefűzése

A vallomás ellenőrzésére ismét hírközlési szakértőt vontak be, ő a rendelkezésre álló hívásforgalmi adatok és a helyszíni mérések alapján ezúttal is egyértelmű szakvéleményt adott. Megállapította, hogy Horváth Róbert kezdeményezett hívásai a „Komló-12” jelű GSM-cellára kapcsolódva jutottak el Pfilf Csabához. Ez a cella az asztalosműhely területét fedi le! Az is kétségtelen tény volt, hogy a gyanúsított által megjelölt helyről csak és kizárólag a „Komló-22” jelű cellára lehet feljelentkezni!

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Ha ez a cella például üzemzavar esetén kiesik a szolgáltatásból, akkor az adott terület téroról nélkül marad, és nem lehet telefonálni. Horváth állítása, miszerint a Nevada-parkolóból telefonált Pfilf Csabának, tehát ellentétes volt a fizika törvényeivel. Ezzel szemben ekkor bizonyíthatóan az asztalosműhely területét lefedő GSM-cellában tartózkodott.

Helyszíni kihallgatáson a gyanúsított a Ferro Praktik Kft. telephelye előtti parkolóban megmutatta azt a helyet, ahol elmondása szerint állt a három ismeretlen férfi BMW-je. Bizonyítási kísérlet keretében beigazolódott, hogy a jelölt hely kiválóan látható a telephely portájáról, a portás azonban nem látott idegeneket vagy ismeretlen gépkocsit. Ráadásul a telephelyre egyetlen idegen személy sem ment be.

És szerűtlen volt az a terhelti védekezés is, miszerint az idegenek távozása után Horváth a Lakics Kft.-hez ment megkeresni Pfilf Csabát. Hiszen pontosan ő irányította az asztalosműhelyhez, nem lehetett máshol. Saját elmondása szerint is tartott azonban attól, hogy az idegenek valami súlyos sérülést is okozhattak üzletlátsáának, ezért akart ott alibit igazolni magának. Ha ténylegesen ettől tartott volna, akkor logikusan azonnal a műhelyhez hajt, hogy meggyőződjön Pfilf Csaba sértetlenségéről. Féltrele ellenére mégis csak háromnegyed óra múlva ment oda...

A nyomozás 2002. október 4-i befejezésekor sem közvetlen bizonyíték, sem tetesi beismerő vallomás nem állt a hatóság rendelkezésére, ennek ellenére a feldolgozott adatok az eseménysor olyan sarokköveit alkották, amelyek nyomán felállíthatóvá vált a történések logikai láncolata. Ezt később az ügyészi vádirat is átvette.

A rendelkezésre álló adatok és információk fényében a következő logikus és életszerű eseménysort állította össze a nyomozó hatóság.

Pfilf Csaba a saját fuvarozási vállalkozásának ügyében Pécsre készült már 2001. szeptember 28-án kora reggel, de még előző napról a kocsijában maradt egy zuhanytálcá, amelyet a Komló, Kossuth Lajos utca 1. alatti Ferro Praktik Kft. telephelyén üzemelő, saját betéti társaságuk asztalosműhelyénél kellett leraknia. Ezért mindjárt itt kezdte a napot, kitétte az árut, majd Pécsre indult. Ekkor vele volt Horváth Róbert testvére is segítőként.

Reggel a négy alkalmazott a szokásos időben érkezett meg a Ho-Pfi Bt. asztalosműhelyéhez, de csak a brigádvezető tudta, hogy aznap nem a műhelyben dolgoznak, hanem külső munkavégzésre kell kivonulniuk. Ezt az információt a főnökük, Horváth Róbert közölte vele még előző nap. Tájékoztatta erről munkatársait, ők összeszedték a munkavégzéshez szükséges szerszámokat, majd a műhely lezárása után Orfűre indultak. A műhely ajtaját a szokásos módon, kétszeresen elötretolt zármelvel biztosították. A négy munkás közül egy nem vonult ki Orfűre egyéb helyben elintézendő dolga miatt, de mozgása pontosan ellenőrizhetővé vált, az elkövetés szempontjából alibije megkérdőjelezhetetlen volt.

7.15 körül tehát és a munkásokon, illetve Horváth Róberten kívül nem tudta senki, hogy a műhelyben nem folyik munkavégzés, az üresen, lezárva áll. A telephelyen működő többi vállalkozás azonban teljes kapacitással üzemelt, a területen jelentős volt a mozgás.

Horváth Róbert 9.45-kor kocsijával behajtott a műhelyhez, elmondása szerint azért, hogy megnézzze, ott minden rendben van-e, majd 9.57-kor távozott. Megválaszolatlan maradt, hogy mit kellett megnéznie a műhelyen, amikor pontosan tudta, hogy nem tartózkodik ott senki. Ettől függetlenül az a következtetés feltehetően levonható, hogy 9.57-es távozásakor még bizonyosan nem törtek be a műhelybe, hiszen azt észlelte volna.

Ez után intették le az állítólagos idegenek először, akik érdeklődtek a Csaba nevű ismerőse felől.

10.15-kor Horváth ismét behajtott a műhelyhez Lada személygépkocsijával (állítás szerint ekkor látja a telephely előtti parkolóban az idegenek BMW-jét), ahol ezúttal már fél órát tartózkodott. Erre az időtartamra vonatkozóan a nyomozás során végig ellentmondásos magyarázatokat adott, minden alkalommal mást. Egyik verzió szerint hasmenés tört rá az idegességtől, hogy megint ott látja az idegeneket, akik érzése szerint fenyegetően kívántak fellépni a társánál. Félt ugyan, hogy társát valamilyen atrocitás érheti az idegenek részéről, ennek ellenére mégsem figyelmeztette Pfilf Csabát egy lehetséges veszéllyel Ennyi idő azonban mindenképpen elegendő volt arra, hogy a műhelyt beállítsa egy látszólagos betörés helyszínévé. 10.44-es távozásával az mindenképpen tényként kezelhető, hogy betörő addig nem járt a műhelynél. Az ajtóhoz volt kulcsa, amin aztán feszítési nyomokat kreált, de beosztottaival ellentétben a zárat csak egyszer zárta vissza. Itt megjegyzendő, hogy azt az ajtót csak a munkások szokták használni, Horváth Róbert mindig egy másik ajtón közlekedett, így nem ismerte annak zárási szokásait. (Pfilf Csaba is a másik ajtót használva, a saját kulcsával ment be a műhelybe.)

Távozása után fordultak utána az idegenek, majd elmondása szerint ekkor álltak félre a Nevada-parkolóban, ahonnan fenyegetés hatására telefonon irányították a társát a műhelyhez. A terhelti vallomás több helyen cáfolható.

Szakértői vélemény szerint Horváth Róbert nem kezdeményezhette hívásait az általa megjelölt helyről!

Állítása szerint részletesen el kellett magyaráznia az idegeneknek, hol található a telephely, ahová telefonon odacsalta társát. Még a portán történő bejutásra is külön kitért. Ennek ellentmond, hogy korábban már látta őket ott a parkolóban. Egyébként is életszerűtlen, hogy az idegenek olyan helyet jelölnek meg találkozási pontként, amelyről azt sem tudják, hol van.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Pfilf Csaba a 11.57-es hívás után 12.14-kor érkezett a műhelyhez, de nem látta ott Horváth Róbert kocsját, a műhelynél senki nem volt, ezért szinte azonnal megfordult, és 12.19-kor kiment a telephelyről. Ha a két idegen ott lett volna, akkor megszólítják Pfilf Csabát, hiszen az ő kérésükre volt ott. De nem volt ott senki! Horváth Róbert pedig 12.19-kor ismét felhívta, hogy menjen vissza a műhelyhez. Horváth elmondása szerint onnan tudta, hogy vissza kell hívnia társát a műhelyhez, mert az idegenek közölték vele. A képletből az idegeneket kivonva erre egyetlen lehetséges magyarázat adódik: Horváth Róbert ott volt a helyszínen, és észlelte, amint Pfilf Csaba odagurul teherautójával a műhelyhez! Valószínűsíthető, hogy Pfilf Csaba ki sem szállt az autójából, hiszen nem látta ott az őt odahívó Horváth kocsját. Horváth pedig nem szokott gyalogosan közlekedni. Pontosan ekkor, 12.19-kor csörgette meg ismétlenül Pfilf Csabát, hogy ne hajtson el, forduljon vissza a műhelyhez, mert ott várja. Nyilván megmagyarázta, hogy miért nincs ott a kocsija.

Horváth Róbert telefonhívásai a Komló-12 jelű GSM-cellában bonyolódtak le, ez a cella pedig az asztalosműhelyt fedi le téroróval. Egyetlen hívása volt a Komló-22 jelű cellából, amikor a cselekmény után, a Lakics Kft. portáját elhagyva az élet-társának telefonált. Ekkor azonban ténylegesen ebben a cellában tartózkodott. Pfilf Csaba műhelybe csalásakor is a Komló-12 cellából telefonált, amely nem terjed ki a vállomásában megadott helyre.

Tehát 12.21-kor Pfilf Csaba ismét behajtott a portán, odament a műhelyhez, kiszállt a kocsiból – annak ajtaját még nyitva is hagyta, mert továbbra sem látta ott társát, aki odahívta –, majd bement a műhelybe, hogy megkeresse Horváthot. Itt az események olyan gyorsan történtek, hogy 12.27-kor Pfilf Csaba mobiltelefonja már a fekvő áldozat teste alatt hevert a GSM-hálózat számára elérhetetlenül. Ez pedig alátámasztja azt a feltevélezt, hogy a helyszínen nem volt semmilyen vitatkozás, majd dulakodás. A helyiségbe belépő Pfilf Csabát orvul és váratlanul támadta meg Horváth, a férfinak esélye sem volt a védekezésre. Vélhetően már az első ütéstől tehetetlenül roskadt össze, és így szenvedte el a halálát okozó többi bántalmazást. A dulakodás kialakulásának lehetőségét Horváthnak eleve kerülnie kellett, hiszen az áldozat testi fölényben volt. Biztos megoldást csak a lesből indított, meglepetésszerű támadás adhatott.

A rendelkezésre álló adatok alapján így állt össze a logikai láncolat, ami a körülmények ismeretében nem egy, hanem az egyetlen(!) lehetséges mozzanatsora lehetett a gyilkosságnak. Logikus és életszerű... de vajon hogyan kerülhetett Horváth Róbert a műhelybe észrevétlenül, hogy elkövesse a bűncselekményt? A telephely egyetlen hivatalos bejáratán, a portán keresztül bizonyosan nem, mert azt regisztrálták volna, ahogy aznap (és mindig) az összes egyéb mozgást is.

Már a helyszíni szemle idején is rögzítették azt a körülményt, hogy az asztalosműhely mögötti részsűn, a fűben csúszásnyomok látszanak. A későbbi adatgyűjtések nyomán kiderült, hogy a telephelyen dolgozók közül néhányan – akik gyalogosan járnak dolgozni a Szilvás városrész felől – az asztalosműhely mögötti ösvényt, egy meredek dőlésű, erdős, aljnövényzettel benőtt részt használják a bejáráshoz.

Ebből adódóan ezt a megközelítési lehetőséget a gyanúsított által hivatkozott három idegen sem ismerhette, hiszen még azt is a szájukba kellett rágni, hogy hol található, hogyan lehet megközelíteni kocsival a telephely portáját, mert nem voltak ismerősek Komlón.

Érdekes adalék, hogy Horváth Róbert a bűncselekmény elkövetése előtti napokban utasította a munkásait, hogy takarítsák ki a műhely mögötti részsűt, a Szilvás felé felvezető ösvény bejáratát szabadítsák meg az elvadult aljnövényzettől. Horváth Róbert bűncselekmény „felfedezésének” idején viselt és lefoglalt nadrágján pedig sarat és zöld növényi felkenődést mutatott ki a szakértő...

A nyomozó hatóság előtt az előbbieket szerint állt össze az elkövetési mechanizmus, és az egyedüli gyanúsított Horváth Róbert volt. Feltételezhető volt ugyan, hogy az eseményekről tudomása volt a gyanúsított élettársának is, de ezt még közvetett módon sem lehetett bizonyítani.

A jogerős felmentéshez vezető út

2002. október 8-án, a nyomozás befejezésekor a bűnügyi iratokat vádemelési javaslattal adták át a Baranya Megyei Főügyészségnek.

Tárgyalások után, az ügyészi vádirat alapján a Baranya Megyei Bíróság 2003. június 26-án hozott ítéletet, amelyben a vádlottat felmentette(!) az előre kiterveleten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés vádjá alól, mivel nem látta kellően bizonyítottnak.

Az ítélet indokolásából egyértelművé vált, hogy a bíróság több ízben tévesen értelmezte a nyomozó hatóság következtetéseit, miközben hiányosan, sőt néhol irratellenes adatokra alapozva vette fel az általa megállapított tényállást. Ezért a vádat képviselő ügyész fellebbezést jelentett be a bírói döntés ellen.

A vádat képviselő főügyészségi ügyész 2003. október 3-án kelt, a Baranya Megyei Bíróságnak címzett átiratában hét oldalon indokolta meg a vádképviselő által bejelentett fellebbezést, majd a Pécsi Fellebbviteli Főügyészség vezetője 2003. október 21-én további adatokkal kérte a tényállás kiegészítését, immár a másodfokon eljáró Pécsi Ítéletábrának címezve levelét, amelyben a fellebbezést módosítva még bizonyítás felvételét is indítványozta.

A Pécsi Ítéletábla mint másodfokú bíróság 2004. február 19-én, 8.30-kor ült össze nyilvános tárgyalásra. A vádat képviselő ügyész fenntartotta az írásban benyújtott indítványt, egyebek között a bizonyítási indítványt a vádlott kihallgatására vonatkozóan. A bíróság a kihallgatásra irányuló ügyészi indítványt végzéssel elutasította.

Ez után, a tárgyalásról felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint, a vád képviseletében eljáró ügyész még fenntartotta a további ügyészi indítványokat, majd egy bírói kérdés után bejelentette, hogy az ügyészi fellebbezést visszavonja(!).

Az ügyész visszalépésével 2004. február 19-én, 9.00-kor jogerőre emelkedett a Baranya Megyei Bíróság 3.B.812/2002/22. számú felmentő ítélete, Horváth Róbert a tárgyalóteremből szabad emberként, ártatlanként és büntetlenül távozhatt.

Vérszemet kapván pró és kontra

Felmentésén felbátorodva 2004. július 29-én Horváth Róbert felperesként keresetet nyújtott be a magyar állam ellen, kártalanítási pert indítva, és a jogtalan fogva tartásával (előzetes letartóztatás) felmerülő és öt évi 2 727 940 forint vagyoni és tízmillió forint nem vagyoni kár megfizetését kérte, plusz ennek kamatait, illetve az ügyvédi díj megfizetését a pertárgyérték húsz százalékában megjelölve annak összegét.

Az Igazságügyi Minisztérium erről IM/KÉPV/2004/578/K/2. számú 2004. szeptember 15-én kelt átiratában tájékoztatta a Baranya Megyei Rendőrfőkapitányságot.

A bűneset körülményeinek, iratainak megismerése után én is arra az álláspont-ra jutottam, hogy nem lehetett más a tettes, mint Horváth Róbert. Elkezdtem utánajárni, milyen törvényes lehetőség áll nyitva arra, hogy a felmentett Horváth Róbertet ismétellen bíróság elé állítsák, és elítéljék. Rendőrségi hatáskörben erre semmilyen lehetőség nem kínálkozott, így kötve volt a kezünk. Egyedüli törvényes útként a perújítási eljárás maradt, ahhoz azonban olyan új, bizonyító erejű adatokra lett volna szükség, amelyek indokolják a perújítás elrendelését szorgalmazó ügyészi indítványt.

Közben olyan információk jutottak tudomásomra, hogy Pfilf Csaba édesanyja sem tudott belenyugodni a vádlott felmentésébe, több módon próbálkozott kiállni véelme mellett, miszerint fiát a legjobb barátja ölte meg. Pénzét sem kímélte ennek érdekében: magánnyomozót fogadott, és az ő segítségét is igénybe véve próbált további terhelő bizonyítékokat beszerezni Horváth Róbert ellen. Megtudtam azt is, hogy a Horváth Róbert által indított kártalanítási pernek mikor lesz a következő tár-

gyalási napja a Baranya Megyei Bíróságon, ennek tényéről és időpontjáról névtelenül telefonon tájékoztattam Pflif Csaba édesanyját, akinek erről nem volt tudomása. Csak annyi volt a célom a hívással, hogy az áldozat édesanyja jelen legyen ezen a tárgyaláson, megismerje az ott elhangzottakat, azok fokozottan inspirálják újabb tények beszerzésére. [A rendőrségnek már nem volt jogalapja nyomozást folytatni újabb bizonyítékok beszerzése céljából.]

Pflif Csabáné 2005. szeptember 8-án megjelent a bűnügyi osztályon azzal, hogy új információi vannak, amelyeket bejelentésről szóló jegyzőkönyvben rögzítettek, de az általa elmondottak, tartalmukat tekintve, nem szolgáltak semmilyen újdonsággal. 2005. november 8-án az áldozat édesanyja ismét bejelentést tett, ezt szintén jegyzőkönyvezték. Ebben már konkrét személyeket említett, akiknek a tudomása szerint érdemi információi vannak a bűncselekmény elkövetőjéről. A bejelentéséhez Pflif Csabáné csatolt két névtelen levelet is, amelyeket postán kapott, és amelyekben említést tesznek a fia gyilkosáról.

A perújítási nyomozás

A bejelentésekről felvett jegyzőkönyveket, illetve a két névtelen levelet eljuttattuk a Pécsi Fellebbviteli Főügyészségre is, és 2006. január 11-én az előadó ügyész – mivel az iratokban lévő információk nem voltak elégségesek egy perújítási indítványhoz – BF. 164/2005/1./IX. számon perújítási nyomozást rendelt el, egyben meghatározta a bejelentések kapcsán végrehajtandó feladatokat. A perújítási nyomozás felügyeletére a Baranya Megyei Főügyészséget, teljesítésére a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályát jelölte ki.

A perújítási eljárás jellegéből adódóan az eljárásból kizárták mindazokat, akik az alapügyben eljártak, így engem jelöltek ki a nyomozás teljesítésére. Első dolgom volt felvenni a kapcsolatot az Igazságügyi Minisztérium Jogi Képviselési Főosztályával, ahol kértem a Horváth Róbert által kezdeményezett kártérítési per azonnali felfüggesztését az eljárás befejezéséig.

A fellebbviteli főügyészség által meghatározott feladatok teljesítése még januárban megkezdődött, de láthatóvá vált, hogy kevés esély van arra, hogy azok átütő sikert, konkrét bizonyítékok szolgáltatnak majd a perújítási eljárás kezdeményezéséhez.

Tekintettel arra, hogy a nyomozás felügyeletével a Baranya Megyei Főügyészséget bízták meg, ezért felvettem a kapcsolatot a főügyész helyettes asszonnyal: látja-e jogi akadályát egy titkos adatszerzési eljárás megindításának? Bár a magyar joggyakorlatban nem volt példa a perújítási nyomozás keretein belül folytatott

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

titkos adatszerzésre, a főügyészségi álláspont alapján a büntetőeljárásról szóló törvény nem zárja ki az alkalmazását. Erre a kérdésre később még visszatérek.

A kapott felhatalmazás birtokában előterjesztést készítettem a titkos adatszerzés indítványozására, és a főügyészség kezdeményezésére a Pécsi Városi Bíróság elrendelte. Így kaptunk külső engedélyt Horváth Róbert telefonbeszélgetéseinek megismerésére, rögzítésükre. (Természetesen itt csak azokról az adatokról írhatok, amelyeket később bizonyítékként lehetett felhasználni a perújítási eljárásban, azaz megszűnt a minősítésük.)

A forgalmazási információk kezdetben nem hoztak semmilyen eredményt. Egészen egyszerűen azért, mert Horváth Róbertet már a legkisebb mértékben sem foglalkoztatta a Pfiff Csaba sérelmére elkövetett emberölés, jogerősen felmentettként nem nyomasztotta a terhe. Ami őt lelkiileg még kötötte a cselekményhez, az a magyar állam ellen indított kártérítési eljárás volt, ebből jelentős anyagiakra számított. Műveleti információként szépen körvonalazódott, hogy több személynek is tartozik, a felgyűlt adósságok összességében jelentős anyagi terhet róttak rá és az élettársára. Mindketten rendszeresen dolgoztak ugyan, de Horváth Róbert asztalosként megkeresett munkabére, társa fodrászi fizetése nem adott reményt arra, hogy kilábaljanak az adósságokból. Mindeközben továbbra is szerelmesei voltak az autósportnak, ez pedig további anyagi áldozatokat követelt.

Annak érdekében, hogy a megfigyelt személy érdeklődését visszairányítsam a bűncselekményre, sajtóközleményt jelentettünk meg, miszerint a rendőrség ismét nyomozni kezdett az ügyben. Érdekes módon ennél sokkal jobban felizgatta, amikor megkapta az értesítést, hogy a nyomozás miatt felfüggesztették a kártérítési eljárást. Pedig napokon belül várható volt a kártérítési ítélet...

A telefonforgalom ellenőrzésekor egy pizzarendelés kapcsán sikerült megállapítani, hogy Horváth Róbert hol lakik az élettársával albérletben. A hitelezők előli rejtőzködés miatt ezt a lakcímet csak a legközelebbi hozzátartozók ismerték. Az is láthatóvá vált, hogy Horváth Róbert senkivel nem beszél telefonon a bűnyíról, az újrainduló nyomozásról. Párjával is kerülte ezt a témát telefonon, egyszerűbb volt mindent megbeszélni otthon, biztonságban, kettesben.

Egyértelművé vált, hogy ha egyáltalán lehetséges bizonyítékot beszerezni Horváth Róbert bűnösségére, akkor arra csak a legnagyobb konspiráltság mellett és „testközelből” van mód. Bár arra sem volt bizonyíték, hogy ha Horváth az elkövető, akkor erről az élettársa is tud. Viszont harmadik személy szövege sem került.

Osztályunk előterjesztést tett az albérlet helyiség-ellenőrzésének engedélyezésére, majd ügyészi indítvány után bírói végzés született a különleges eszköz alkalmazására.

Időközben teljesültek a perújítási nyomozás elrendelésekor meghatározott feladatok, és – ahogy az előrelátható volt – nem szolgáltattak bizonyítékot Horváth Róbert bűnösségére. A különleges eszközök által beszerzett adatok viszont egyre inkább abba az irányba mutattak, hogy az emberölés elkövetőjét tartjuk megfigyelés alatt, de ezt még nem lehetett egyértelműen bizonyítani.

Érdekezérelt érzéketlenség

Bizonyos fokú értetlenség volt bennem Horváth Róbert bűnössége kapcsán, az elkövetés ellen szólt ugyanis az alapügyből megismert kapcsolata az áldozattal. Az ottani adatok szinte egyöntetűen mutattak rá, hogy a két férfi nagyon jó, baráti, szinte testvéri viszonyban volt egymással. A munkakapcsolaton, a versenyzői egymásrautaltságon túl szabadidejükben is összejártak, Horváth Róbert nemegyszer volt vendég Pflíléknél, egy asztalnál ültek az áldozat édesanyja által készített ebéd elfogyasztásakor. (Megjegyzem, hogy ez a szoros kapcsolat még az édesanya előtt is annyira nyilvánvaló volt, hogy az alapügyben folytatott nyomozás első részében még ő is az akkori gyanúsított pártján állt, hitt az ártatlanságában, csomagot küldött neki és látogatta.)

Vajon Horváth Róbert személyisége lehetségessé teszi-e egy ennyire közeli barát meggyilkolását, függetlenül attól, hogy milyen egyéb motívumok szólhatnak az elkövetés mellett?

Az alapügy nyomozati iratai között lévő, a Horváth Róbert személyiségéről készített pszichológiai vélemény annyira szakmai volt, hogy kívülálló számára már-már érthelmezhetetlen volt. Felkerítem Pásztor Anila klinikai szakpszichológust, igazságügyi pszichológus szakértőt, hogy a korábban adott véleményét a szaknyelvezet mellőzésével fejtsse ki. Ezzel párhuzamosan beszereztem a kártérítési eljárásban készült igazságügyi orvos szakértői véleményt is, amely a testi vizsgálatokon túl a pszichés vizsgálatokra is kiterjedt.

A szakvéleményből megállapítható volt, hogy Horváth Róbert lelki folyamatai, pszichés karaktere alkalmassá teszi őt arra, hogy csekély érzelmi kötődési háttérrel, felszínes, kapkodó, tartás nélküli hipomán színezetű viselkedésével elkövethesse a bűncselekményt. Személyiségműködéséről összességében elmondható, hogy érdekezéreltlen sodródik, érzelmileg nem élte meg a veszteséget, viselkedését nem gátolják szorongások, félelmek. Ezzel együtt igen jó megfigyelő, gyorsan reagál a környezetet eseményeire. Empátiás készsége fejletlen, egocentrikus ember. A klasszikus kriminológiai értelemben a típusos pszichopátiás (pszichopata) személyiségjegyeket mutatja.

A különleges eszközök útján beszerzett adatok továbbra is sejtették, hogy Horváth Róbert körül szorult a hurok, viselkedése és párbeszédei élettársával e felől nem hagytak kétséget. Szorongás lett úrrá rajtuk, szinte várták a pillanatot, mikor megy ki a rendőrség és viszi be a férfit ismételt gyanúsított kihallgatásra (nem voltak tisztában vele, hogy a perújítási nyomozásban erre nincs lehetőség). Felelegették az egykori büntetőeljárás, a kihallgatásokat, a védekezési taktikát, és nem bírták megemésztetni, hogy a rendőrség újból nyomozni kezdett. Találgatták, milyen új körülmény merülhetett fel, amely ezt indokolta. Gondolatmenetük mindig Pflif Csabánén és az egykori védőjükkön akadt el: csakis az ő kavarásuk lehet az oka az ismételt nyomozásnak. Abban is egyetértettek, hogy ha már akkor sem tudták bizonyítani a bűnösségét, akkor ez ennyi idő távlatából még inkább kilátástalan. Egyik beszélgetésükön Horváth élettársa árulkodó kijelentést tett: „Jó, ez mindenki előtt tiszta volt, hogy te voltál, csak egyszerűen nem bírták bizonyítani. De akkor ennyi idő után hogy tudnák bebizonyítani?”

Beszédese volt e kijelentés a tekintetben is, hogy az élettárs tudott a dologról. Igazolta azt a feltételezést, hogy Horváth Róbert egyetlen emberrel beszélheti meg a dolgot. És a rendőrség már figyelte...

Mindezek ellenére továbbra sem volt olyan egyértelmű, kézzelfogható bizonyíték, amellyel magabiztosan a fellebbviteli főügyészség elé lehetett volna állni, hogy indítványozzák a perújítás elrendelését.

Ha csak ilyen súlyú kijelentésekkel lehet gyanúba fogni Horváthot, az még a perújítás elrendelését is kétségessé teszi, nemhogy egy marasztaló ítélet meghozatalát.

Arra az elhatározásra jutottam, hogy az elrendeléskor meghatározott tanúkon túl olyan személyeket is megszólítok, akik nagyon közeli kapcsolatban vannak az egykori gyanúsítottal. Így került sor 2006. április 11-én N. Gábor kihallgatására is; Horváth neki is tartozott. Rá azért esett a választás, mert a többi tanúhoz képest sokkal közelebbi volt a kapcsolata – gyermekkori barátság – Horváthtal, így várható volt, hogy kihallgatás után felveszi vele a kapcsolatot. Ézért tudatosítottam a tanúban, hogy a jelenleg folyamatban lévő nyomozásban is Horváth Róberttel szemben próbálunk meg bizonyítékokat összegyűjteni, de ő már nem lehet ismét gyanúsított, kihallgatni sem fogjuk. Ő legfeljebb a bíróság elé kerülhet legközelebb, de vádlotként!

Azon túl, hogy N. Gábortól egyelőre addig ismeretlen, Horváthoz köthető telefonszámot tudunk meg – amit szintén ellenőrzés alá vontunk –, sikerült elérni, hogy Horváth Róbert közvetlenül értesüljön a nyomozásról, annak céljáról. N. Gábor azonban a birtokába jutott információval megpróbálta a maga malmára hajtani a vizet, és azt arra használta fel, hogy a tartozást behajtsa Horváthon. Meglepettette előtte, hogy ha rövid időn belül nem kapja vissza a pénzét, akkor rá

nézve igencsak kedvezőtlen vallomást tesz a rendőrségen. Ezzel sikerült ugyan fokoznia a feszültséget a már addig sem nyugodt párban, de még ebben a feszült helyzetben sem jutottak el addig, hogy kétséget kizáró, bizonyító erejű kijelentést tegyenek Horváth bűnösségére.

A kelepce

Úgy láttam, hogy ezt az állóvizet csak valami nagy horderejű dologgal sikerülhet felkorbácsolni, célirányosan kell kiugrasztani a nyulat a bokorból. Beidéztem Horváth Róbert testvérét is, és ő nem kívánt élni azzal a jogával, hogy nem köteles tanúvallomást tenni, ezért 2006. június 14-én kihallgattam. Élve a lehetőséggel, félrevezettem, dezinformáltam őt: a csak részben valós alapokon nyugvó, zavarkeltésre alkalmas információt ugyanis rajta keresztül szándékoztam eljuttatni a célszemélyhez. Kihallgatásakor közöltem vele, hogy a rendőrség megtalálta a komló gyilkosság elkövetésekor használt eszközt, és éppen DNS-azonosításon van.

A különleges eszközökkel megfigyelhető volt, hogy H. László szinte még el sem hagyta a rendőrség épületét a kihallgatása után, azonnal felhívta a testvérét. Továbbította neki a dezinformálás adatait, amelyek szinte sokkolták Horváth Róbertet. Annyira, hogy később ő hívta vissza a testvérét, hogy mondja el még egyszer, pontosan mi történt, mert nem talál rá szavakat. Ő ismét elmondta neki, hogy a rendőrség megtalálta az elkövetés eszközét, amelyen DNS-azonosítást végeznek. A beszélgetéseket teljes terjedelmükben rögzítettük és felhasználtuk, mivel bizonyítják, hogy Horváth Róbert milyen terjedelemben és mélységben kapott információt a testvérétől.

Még ezen a napon, 2006. június 14-én este otthon is szóba került Horváth Róbert és élettársa között a testvértől kapott információ. A nő rettenetesen ideges, és aggódik, hogy párját ismét lecsukják. De hihetetlennek tartja azt is, hogy ennyi idő után megtaláljanak egy „pajszert” (!).

Horváth hosszasan próbálja nyugtatni őt, hogy ennyi idő után már képtelenség a DNS-azonosítás. Különbön is, azóta ötször volt ősz, levélhullás, az avar ellepett már mindent. Képtelenség megtalálni az eszközt. Párja rákérdez, hogy vajon azt honnan tudták, hogy melyik „erdőben” (!) kellett keresni.

A beszélgetésből egyértelműen látszott, hogy a felek tettesi információkkal bírnak, hiszen a dezinformáció sem a konkrét eszközre, sem a feltalálási helyére vonatkozóan nem tartalmazott adatot.

Másnap munka után ismét azonnal ez a téma került napirendre köztük. Horváth ingerült, mert az idegességtől nem tud aludni, nem tudja kipihenni magát, fáj a gyom-

ra, minden pillanatára rányomja bélyegét a stressz. Párja vigasztalni és nyugtatni próbálja azzal, hogy de hiszen „azt” nem is ott helyezte el, nem a környéken, hanem máshol. Így aztán meg sem találhatták.

Aztán Horváth végre egyértelműen teszi helyére a dolgokat: *„Figyeli, kicsim! Én azt... csak úgy fogtam meg, érted, csak kesztyűvel!”*

Majd tovább bizonygatja, hogy száz százalékgig biztos abban, hogy nem maradhatott tőle DNS-nyom az eszközhöz, így még ha megtalálták is, nem lehet összefüggésbe hozni vele.

Megmutatkozott Horváth Róbert kombinációs képessége is, ez pedig igazolta a róla alkotott pszichológiai véleményét is: gyors észjárású, gyorsan alkalmazkodó személyiség. Felvetette ugyanis annak lehetőségét, hogy a rendőrség csak azért hintette el ezt a megtalálásos sztorit, hogy őt az eszköz elrejtési helyére csalja...

A későbbiekben is voltak még hasonló beszélgetések kettőjük között, Horváth győzködte a párját – és egyben magát is –, hogy ha a DNS-azonosítás már elkészült volna, és sikeres lett volna, akkor őt már régen bevitték, bezárták volna. Viszszatérően megnyugtatta élettársát, hogy nem fogta meg kézzel az eszközt, ezért nincs miért parázni. A nő viszont nem bírja a nyomást, folyamatosan ki kell beszélnie magából a dolgot. Nagyon fél attól, hogy ismét bezárják Horváthot, ezért folyamatosan kérdez, garanciát várva arra, hogy ezúttal nem lesz, nem lehet baj. Horváthot már az örületbe kergeti ezzel az állandó kérdezősködéssel: *„Jó... most ha meg nem tudnám az egészet, akkor meg mennyi kérdésem lenne teszerinted? Ezermillió!!!”* Majd később: *„Idegeskedsz, hogy te... nekem is nagy titkot kell hordoznom a vállamon!”*

A perüjtési nyomozásban ezzel olyan új bizonyítékokat sikerült beszerezni, amelyek – az alapügyben felderített adatokra épülve – már kellően erős alapot adhattak a perüjtési eljárás elrendeléséhez, egy ismételt vádemeléshez.

A titkos adatszerzés eredményeit bemutattam a nyomozást felügyelő főügyész-helyettes asszonynak, aki meghatározta, hogy azok közül a vádhatóság miket kíván felhasználni bizonyítási eszközként a büntetőeljárásban. A minősítési jelölések törlesztéssel felhasználhatóvá tett adatokkal együtt 2006. október 6-án zártam le a perüjtési nyomozást, és a nyomozati iratokat megküldtem a Pécsi Fellebbviteli Főügyészségnek azzal, hogy a Pécsi Ítéltáblánál indítványozzák a perüjtés elrendelését.

A jog útjai kifürkészhetetlenek

Nem sokkal később – az alapügy végén történt érthetetlen ügyészi visszalépést megfejtelve – jött a következő hideg zuhany, amikor a perüjtési indítvány benyújtá-

sára nyitva álló harminc nap előtt két nappal(!) a fellebbviteli ügyész telefonon közölte velem, hogy nagyon sajnálja (mert az iratokból látja, hogy mindent megtettem az eredményes felderítés érdekében), de rossz hírt kell közölnie: a Pécsi Fellebbviteli Főügyészség nem tesz indítványt a perújítás elrendelésére, mert álláspontja szerint a bizonyítékokat törvénytelen úton szereztem belőlem. A titkos adatszerzéssel beszerzett bizonyítékok nem használhatók fel, mert az adatszerzésnek nem volt jogalapja.

Elzárkóztam abbéli kérésemtől, hogy ezt írják le, indokolják meg és küldjék meg a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságnak. Minden további felvilágosítást elutasított azzal, hogy kérdéseimmel forduljak a főnökéhez.

Tehetetlen és elkéseredett voltam, mivel a rendőrségnek semmi lehetősége nem volt beleszólni a Pécsi Fellebbviteli Főügyészség szóbeli(!) döntésébe. Az eljárás törvénytelennek minősítése nem engem mint előadó nyomozót minősített, hiszen annak minden utóbb vitatott mozzanata a Baranya Megyei Főügyészség felügyelete alatt és a Pécsi Városi Bíróság engedélyével zajlott.

Jogi lehetőségek hiányában eldöntöttem, minden követ megmozgatok, hogy legalább elvi szinten, magamnak igazoljam a nyomozás szakszerűségét, jogszerűségét. Levelet írtam az ország összes egyeteme jogtudományi karának, amiben röviden vázoltam a felmerülő jogértelmezési nézeteltérést, és hogy az mihez vezetett. Válaszokat vártam az elméleti jogtudósoktól, hogy álláspontjuk kifejtésével érveljenek a hivatkozott eljárás törvényessége mellett, vagy ellene.

A visszaérkező vélemények különböztek, ami nem nyugtatott meg. A különböző egyetemek büntetőjogi tanszékeinek vezetői másképpen értelmezték a jogi helyzetet, és nem csak árnyalatnyi eltérésekkel volt, ahonnan teljes egészében a fellebbviteli főügyészség álláspontja köszönt vissza, de több helyről a nyomozás törvényességét alátámasztó vélemény érkezett.

Például az egyik budapesti egyetem álláspontja szerint a perújítási nyomozás is nyomozás, noha kötöttebb az „általános” nyomozásnál, így csak az elrendelő által megszabott keretek között folytatható. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a perújítási nyomozás pusztán az utasításban felsorolt eljárási cselekmények egymás után következő mechanikus elvégzése legyen. Gyakran felvetődhetnek – és rendszerint fel is vetődnek – olyan újabb körülmények, amelyek az alapügy megítélése szempontjából jelentősek lehetnek, de amelyekkel a perújítási nyomozás elrendelésekor még nem számolhattak. *„Ha a nyomozó hatóság kezdeményezésének a felügyeletet gyakorló ügyészség helyt ad, s indítványára a titkos adatszerzés bírói engedélyezésére sor kerül, a felügyeletet gyakorló ügyészség felettes ügyészsége aligha helyezkedhet arra az álláspontra – mintegy felülbíráva a nyomozási bírói engedélyét –, hogy »a bizonyítékok beszerzése nem volt törvényes.«*”

A szegedi egyetem tájékoztatása szerint a Szegedi Írelőtábla képviselt az előbbivel megegyező álláspontot is, tanszékük azonban nem osztja ezt a véle-
ményt. Szerintük a Be. 200. §-a alapján – megfelelő engedélyek birtokában – a
nyomozó hatóság csak a nyomozás iratainak ismertetéséig végezhet a titkos adat-
szerzés körébe tartozó cselekményeket. A titkos adatszerzés engedélyezésére ki-
zárólag a nyomozási bíró jogosult, aki a bíróság feladatait a vádirat benyújtása
előtt látja el. Ezért e szabályok alapján a szegedi egyetem tanszéke azt az állás-
pontot képviseli, hogy a titkos adatszerzés kizárólag a vádemelés előtti nyomozás
idején, a nyomozati iratok ismertetéséig rendelkezhető el, mégpedig a nyomozási bí-
ró által, akinek a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban való eljárása – egyes tör-
vényi kivételektől eltekintve – fogalmilag kizárt. Tehát álláspontjuk szerint a titkos
adatszerzés egy tipikusan vádemelés előtti eljárási cselekmény, amely így nem
egyeztelhető össze a perújítási eljárás rendkívüli jogorvoslati jellegével.

A pécsi egyetem tanszékének álláspontja szerint mivel nincs kizáró adat vagy
jogszabályhely erre nézve, így a nyomozás fő szabályai alkalmazandók a perújítási
nyomozásban is, azt figyelembe véve, hogy annak kereteit a perújításként ér-
vényesíthető ok jelöli ki. Véleményük szerint nem a nyomozást elrendelő ügyészség-
nek van döntő szava a szakmai kérdésekben, hanem a nyomozást felügyelő,
azzal rendelkező ügyészségnek. Tehát nem lehet kifogásolható az a szakmai kom-
petenciába tartozó döntés, hogy a rendelkező ügyész indítványozta a titkos adat-
szerzés elrendelését, majd erre szabályos módon megkapta az engedélyt. Nem
azáltal válik törvényessé vagy törvénytelené az eljárási cselekmény és az annak
folyamán beszerzett bizonyíték, hogy azt a perújítási nyomozás elrendeléséről dön-
tő ügyészség előírta-e, vagy sem. Kompetenciája arra vonatkozik, hogy eldöntöt-
te: perújítási nyomozás szükséges az aggályok eloszlására, s nem több.

Kicsit – mint utóbb kiderült – mellém pártolt a szerencse, amikor az ORFK Bűn-
ügyi Főigazgatóságától a szakmai felügyeletet ellátó kolléga bekérte ellenőrzésre
a titkos adatszerzés folyamán keletkező bűnügyi iratokat. Az ellenőrzés végzetével
kapott visszajelzés szerint mindent a szakmai szabályoknak és a hatályos eljárási
rendnek megfelelően csináltam, elégedettek a munkával. Ekkor tájékoztattam őket,
hogy ezt nem mindenki látja így, és sajnos ennek most jelen esetben az a követke-
zménye, hogy egy gyilkos marad büntetlenül, szabadlábon.

Az ORFK saját csatornáin keresztül felvette a kapcsolatot a Legfőbb Ügyész-
séggel, ahol, mint kiderült, az egyetemekkel történő levelezéseim kapcsán már tud-
tak az ügyben adódó anomáliáról. Nem volt rálátásom arra, mi minden történt a
hátterben, de végül 2007. január 11-én a Pécsi Fellebbviteli Főügyészség – a Leg-
főbb Ügyészség utasítására – BF. 2/2007/1/I. számon perújítási indítványt ter-
jesztett elő a Pécsi Írelőtáblának!

A perújítás

Erről én 2007. január 18-án értesültem, amikor telefonon hívott a Pécsi Ítéletábrla Bűntető Kollégiumának vezetője, hogy fáradjak az irodájába.

Ott kaptam kézbe az ügyész indítványát, és az aznapi keltezésű döntést is, miszerint a bírói tanács Bpi.l. 12/2007/3. számú végzésével elrendelte a perújítást, egyben elrendelte Horváth Róbert előzetes letartóztatásba helyezését!

Madarat lehetett volna fogatni velem, és lélekszakadva siettem vissza szolgálati helyemre, hogy értesísem az alapügy volt előadóját. Együtt szerelkeztünk fel és indultunk ki szolgálati gépkocsival Horváth Róbert munkahelyére, ahol 2007. január 18-án, pontosan 12.00-kor csattant a kezén a bilincs.

Először én mentem be egyedül, mert engem még sosem látott, nem ismert, azt sem tudta, ki vagyok. A bilincseléssel egy időben lépett be a műhelybe kollégám, ekkor aztán azonnal összeállt benne a kép. Az arcára kiülő, döbbenettel vegyes felismerésről külön regényt lehetne írni. Sokkolta az események ilyen fordulata, és legnagyobb sajnálatomra ezúttal sem volt módom beszélni vele, mert teljesen bezárkózott, egyetlen szót sem lehetett kihúzni belőle.

13.00-kor adtam át az előállítottat a Pécsi Rendőrkapitányság járőr párosának, ők átszállították a büntetés-végrehajtási intézetbe, ahol másodizben kezdte meg raboskodását.

A perújítás során Horváth Róbert ismét a Baranya Megyei Bíróság mint elsőfokú bíróság elé állt vádlotként. 12 tárgyalási nap után a bíróság 2008. július 14-én meghozta 7B.63/2007/106. számú ítéletét, amelyben Horváth Róbert vádlottat bűnösnek mondta ki előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetének elkövetésében, és életfogytig tartó fegyházra, valamint tíz év közügyektől eltiltásra ítélte. A rendelkezés szerint az elítélt legkorábban harminc év múlva bocsátható feltételes szabadságra.

A megyei bíróság az alapügyben felderített történeti tényállási megalapozottnak látta, a bírósági szakaszban felvett bizonyítási eljárások alátámasztották annak hitelességét. Teljes terjedelmében fogadta be a perújítási nyomozás folyamán megállapított adatokat a bizonyítékok körébe, ideértve a titkos adatszerzés keretében keletkező lehallgatási anyagokat is.

A vádat képviselő ügyész nagyon agilisen és lényegre törően kardoskodott a bűnösség megállapítása mellett, tisztán látszott, hogy a bűncselekmény elkövetésének minden körülményét megismerte az iratokból, vagyis teljesen „képben volt”. A védelem oldalán dr. *Buratt Husam* ügyvéd próbált meg az élő fába is belekötöni. Ellenérve között első helyen szerepelt a titkos adatszerzés során beszerzett adatok felhasználhatósága, mivel állítása szerint annak teljesítése nem felelt meg a hatályos eljárási szabá-

lyoknak. Főként ebből az aprópórból idéztek be vagy ötször tanúként, de ettől függetlenül is minden egyes tárgyalási napon jelen voltam, nyomon követtem annak menetét.

A tárgyalási napok egyik csúcspontja volt, amikor lejátszották a rögzített hanganyagokat (a vádlott védője még azt is megkérdőjelezte, hogy azokon a vádlott beszél a párjával), és azt meghallgathatta a vádlott és a többi jelenlévő. Horváth Róbert rezignáltan hallgatta végig egykori beszélgetéseit, de párja, Z. Viktória könnybe lábadó szemmel roskadt magába, arckifejezése és testbeszéde minden szónál világosabban egyetlen dologról árulkodott: megbuktunk! A lejátszott hanganyagok kapcsán a tanácselnök bírói kérdéseket is intézett Z. Viktóriához, ő azonban ezekre csak beismeréssel tudott volna érdemben válaszolni, így inkább hallgatott.

A védő által benyújtott indítványok miatt részletesen kellett ismertetnem a büntetőeljárásról szóló törvény V. címében foglalt titkos adatszerezést és annak gyakorlati kivételzését, mert a védelem láthatóan itt próbált eljárási hibákat keresni, hogy a beszerzett bizonyítékokat a bírói mérlegeléskor figyelmen kívül kelljen hagyni.

De sem az eljárás többszöri részletes ismertetése, sem a vádbeszédben elhangzott tények, sem pedig a bírói mérlegelés és döntés nem győzte meg a védelmet, így fellebbezték az ítélet ellen.

Az elsőfokú ítélet után a média felkapta a hírt, hogy ennyi idő elteltével marasztaltak el egy gyilkost, de a sztori önmagában túl lapos volt a szenzációhajhász sajtónak, ezért kreált magának egy Miss Marplet, és az áldozat nyugdíjas édesanyját Agatha Christie regényeinek főszereplőjeként ábrázolva az ő fantasztikus nyomozásáról számolt be.

A hiteles történetre egyedül a Hír TV munkatársai voltak kíváncsiak már a jogerős ítélet után.

Felkerül a pont az i-re

A Pécsi Ítéletábrá mint másodfokú bíróság tanácsa 2009. január 30-án hozta meg, majd február 6-án nyilvánosan hirdette ki a Bf.II. 175/2008/10. számú ítéletét, amelyben Horváth Róbert vádlottat bűnösnek mondta ki előre kitervelten elkövetett emberölés bűntettének elkövetésében, de a különös kegyetlenséget mint minősítő körülményt nem látta megalapozottnak. A főbüntetés tartamát 13 év 6 hónap fegyházra enyhítette, a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjával kapcsolatos rendelkezést mellőzte. Más tekintetben helybenhagyta az elsőfokú bíróság ítéletét, így kötelezte az elítéltet a 938 357 forint büntügyi költség megfizetésére is.

Az elsőfokú ítélethez képest a büntetés kiszabásában történt jelentős enyhítés egyrészt az egyik minősítő körülmény kiesésével magyarázható, másrészt a bíró-

ság nyomatékos enyhítő körülményként értékelte, hogy az elkövetés és a jogerős elbírálás között – a vádlottnak nem felróható okból – hét és fél év telt el.

A jogerős ítélet megállapította, hogy Horváth Róbert személyiségzavarban szenved, de ennek mértéke nem éri el a kóros elmeállapot szintjét, tehát teljes büntetőjogi felelősséggel tartozik tetteiért.

Megállapította továbbá azt is, hogy az elsőfokú bíróság igen terjedelmes – a perújítási okként megjelölt új bizonyítékok vizsgálata mellett az alapügy teljes bizonyítását megismétlő, és további, a perújítási tárgyaláson felvetődő bizonyítási cselekményeket is magában foglaló – bizonyítási eljárást a perrendi szabályok megtartásával folytatta le. Ennek során a bizonyítási eszközöket egyenként és összességükben is a logika szabályainak megfelelően értékelve, meggyőző érveléssel adott számot ténymegállapításairól, a vádlotti védekezés elvetésének okairól.

A másodfokú bíróság külön kitért arra, hogy az ítélezési gyakorlat szerint a perújítási nyomozás kereteit a perújításként érvényesíthető ok jelöli ki, azon bizonyítékok beszerzésére irányul, amelyek alátámasztják valamely meghatározott perújítási ok meglétét. Az elvégzett nyomozási cselekmények kivétel nélkül ezek tartalmi keretei között zajlottak, a vonatkozó engedélyező határozatok időbeli határain belül történtek meg, következképpen törvényesek voltak.

Mindamellert nem osztotta a vádlott védőjének a perújítási nyomozás keretében végzett, bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzéssel kapcsolatos törvényességi aggályait, a csatolt bizonyítási eszközök formai és tartalmi hitelességével, bizonyító erejével kapcsolatos fenntartásait. A titkos adatszerzés folytatásáról szóló – és a perújítási nyomozás irataihoz csatolt – összefoglaló jelentés a büntetőeljárásról szóló törvény vonatkozó paragrafusában írt feltételeknek mindenben megfelelt.

Összességében tehát a korábban is taglalt törvényességi ellenvetésekkel kapcsolatban azt állapította meg a Pécsi Ítéletábla, hogy a titkos adatszerző tevékenység a minden szempontból törvényes bírói engedély helyi, időbeli, személyi és módszerbeli keretei között zajlott, az ügyész a szükséges okiratokat és egyéb bizonyítási eszközöket a perújítási nyomozás irataihoz csatolta, és fennállnak a bizonyítási eszközök büntetőeljárásban történő felhasználásának személyi és tárgyi feltételei is.

Horváth Róbert tehát tettese volt a 2001. szeptember 28-án Pfilf Csaba sérelmére elkövetett emberölésnek, cselekményéért 13 év 6 hónap fegyházbüntetést szabtak rá, amelyből a kihirdetésig előzetes letartóztatásban már csaknem három és fél évet letöltött.

Ezzel a jogerős ítélettel került korona a rengeteg nyomozói munkára: „becsisodot” Horváth Róbert ruhája. Ebben a reményben adtam neki már a titkos adatszerzés elrendelésekor a „Zebra” fedőnevet.

SZIKINGER ISTVÁN

A yorkshire-i hasfelmetsző

Peter Sutcliffe angol teherautósófor 1975 és 1980 között 13 nőt ölt meg, és az 1981-es, életfogytig tartó szabadságvesztést kimondó ítéletben további hét emberöltési kísérletben is megállapították a bűnösségét. „Beceneve” a XIX. század végén hasonló bűncselekmények miatt hírhedtté váló Hasfelmetsző Jackre utal. Az elődöt soha nem sikerült elfogni. Érdemes megjegyezni – mert ennek jelentősége lesz –, hogy a Hasfelmetsző Jack név egy levélből vált ismertté, amelyet látszólag maga a sorozatgyilkos írt, de valószínűleg mástól származott. 1888 szeptemberének végén a bűnöző nevében írt üzenet szerzője büszkélkedett a cselekedeteivel, és közölte: nem hagyja abba a prostituáltak mézszárlását. Mivel a leleplezés elmaradt, a feladó személye sem vált ismertté. Annyi azonban bizonyos, hogy sok hasonló levél született, amelyek többsége nyilvánvalóan szenzációhajhász újságírók vagy mások beugratásában kedvüket lelő emberektől származott.

A yorkshire-i hasfelmetsző áldozatai valamennyien nők, zömmel – de nem kizárólag – prostituáltak voltak. A megtámadott nőket fémműves (a fejének egyik végén golyó formájú, a másikon hagyományos ütőfelülettel ellátott) kalapáccsal verte eszméletlenre, majd késsel vagy más éles tárggyal szurkálta-vagdosta halálra. Jellemző volt cselekményeire a sértettek megbecstelenítése, a már halott, de legalábbis eszméletlen személyek levetkőztetése. A rendőrség a lebukás előtt számos esetben kihallgatta Peter Sutcliffe-et, de 1981 előtt nem jutottak el a megalapozott gyanúig. 1980 áprilisában ittas vezetés miatt őrizetbe vették, de szabadlábon védekezhettek. Ez időszak alatt az 1981. január 2-i elfogásáig újabb két nőt ölt meg. Természetes, hogy a köznyugalmat súlyosan megzavaró cselekmények nagy felháborodást váltottak ki a lakosság körében.

A tanulságok levonása érdekében több vizsgálat, eljárás is indult. Már a nyomozás során – részben magának a nyugat-yorkshire-i rendőrségnek a kezdeményezésére – külső erőket vontak be annak érdekében, hogy eredményt tudjanak felmutatni. 1981 októberében már készen volt Colin Sampson nyugat-yorkshire-i helyettes főkapitány főnökéhez benyújtott jelentése, amely átfogó elemzést adott a rendőrség eljárásának egészéről, annak hiányosságaiival, hibáival együtt. A dokumentumot bűnüldözési érdekekre hivatkozva nem hozták nyilvánosságra, Ronald Gregory rendőrfőnök nyilatkozatai alapján azonban lényegi tartalma ismertté vált. Ugyanazon év decemberében adta át jelentését a belügyminiszternek (*Home*

Secretary) Sir Lawrence Byford, aki a tárcánál tevékenykedett rendőrségi inspektor-ként, azaz közreműködött a szakmai ellenőrzésben az egyébként szervezetenként független rendőrségeknél. Ez az anyag – bár közzétételéről voltak viták – ma már teljes egészében hozzáférhető.¹ Meg kell említeni még e körben azt a bírósági eljárást, amelyet az utolsó áldozat édesanyja indított a nyugat-yorkshire-i rendőrség ellen azért, mert nem akadályozták meg lánya áldozattá válását akkor, amikor a rendelkezésre álló adatok alapján azt már megtehették volna.²

A bűncselekmények

A yorkshire-i hasfelmetesző ügyének felderítése a legnagyobb szabású akció volt az angol bűnüldözés addigi történetében. Ahogyan arra a belügyminiszter is utalt: elképzelhetetlen, hogy egy ilyen méretű munkában ne következzenek be hibák. Ezzel nyilván egyet lehet érteni. Kérdés azonban, hogy ebből mi következett. A szigetországból az, hogy igen alapos vizsgálatot rendeltek el a nyomozás tanulságainak megállapítása, valamint a megismert tények alapján a hibák okainak feltárása céljából.

A Byford-jelentésből az is kiderült, hogy Peter William Sutcliffe már korábban is a rendőrség látókörébe került. 1969-ben az akkor huszonhárom éves fiatalember egy zokniába rejtett kövel megtámadott egy prostituáltat, de valamilyen ok miatt nem folytatták büntetőeljárást ellene. A későbbiekben egy kalapácsot találtak nála, amelyet betörőszerszámnak néztek. Ebből már volt ügy, de az aktákat a Byford-jelentés elkészítésekor selejtezés miatt nem lehetett fellelni. Megállapítható volt mindenestre, hogy Sutcliffe már húszéves kora előtt élénk érdeklődést mutatott az örömlányok iránt. Nincs adat arra, hogy igénybe vette volna szolgáltatásaikat, de „kukkolóként” igen gyakran ott volt körülöttük. Megállapítható, hogy agresszív vonásai és megnyilvánulásai ezen a sajátos kapcsolaton belül 1969 körül erősödtek fel. Az első támadások időszakában Sonja Szurmának udvarolt, majd 1974-ben feleségül vette.

A terhére rótt első, 1975-ös támadás előtt nincs további bűncselekményekre utaló konkrét adat. Tény viszont – írja Lawrence Byford –, hogy a múlt század hetvenes éveinek első felében ismertté váltak olyan esetek, amelyekben az elkövetési mód nagy hasonlóságot mutat a yorkshire-i hasfelmetesző későbbi akcióival.

¹ <http://www.homeoffice.gov.uk/about-us/freedom-of-information/released-information/foi-archive-crime/1941-Byford-report/#version=1>

² Hill v Chief Constable of West Yorkshire [1988] 2 WLR 1049; [1989] A.C. 53.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Az 1981-es ítéletben említett első bűncselekmény 1975. július 5-én történt. Sutcliffe kalapáccsal ütlegelt egy fiatal nőt, *Anna Rogulskyt*, aki súlyos fejsérüléseket szenvedett, emellett nem mély vágott sebek is voltak rajta. Körülbelül egy hónappal később hasonló eset történt, ugyanolyan külsérelmi nyomokat hagyva az áldozaton, *Olive Smelten*. Mindketten túléltek. Ugyanazon év októberének végén azonban már emberi életet követelt Sutcliffe akciója. Egy ismert prostituáltat, *Wilma McCann*t úgy megütött – szintén kalapáccsal –, hogy betört a koponyájá. Itt már az általa használt késsel is halált okozott volna: a sértettet nyakán, mellén és hasán is olyan szúrások érték, amelyek önmagukban is végzetes következménnyel jártak volna. A második gyilkosságot a következő hónapban követte el Peter Sutcliffe. Az áldozat a szintén prostituált *Joan Harrison* volt, a halál elsősorban ütések következtében állt be. Ezúttal – a korábbi esetektől eltérően – a tettes még életében megérszakolta a sértettet, fajtalanzkodott is vele. 1976 januárjában szintén egy örömlány, *Emily Jackson* életét oltotta ki a sorozatgyilkos. Néhány hónappal később, májusban *Marcella Claxton* szenvedett súlyos sérüléseket Sutcliffe kalapácsütésétől, de nem halt meg. 1977 februárjában csapott le ismét a rém: a prostituáltként ismert *Irene Richardson* vesztette életét, mindenekelőtt a hasát érő szúrások miatt. *Patricia Atkinson* szintén pénzért árulta a testét: őt az általa találkahelyként használt lakásban megszárrolta le a hasfelmetsző, 1977 áprilisában. *Jayne MacDonald* volt a következő a halálos áldozatok sorában, ő is prostituáltként kereste a kenyerét. A módszer hasonló volt a korábbiakhoz: kalapácsütések és vágások. Néhány héten belül már be is következett egy másik utcalány, *Maureen Long* megtámadása. Ő súlyos sérüléseket szenvedett, de túlélte a támadást. Egy másik prostituáltat, *Jean Jordant* 1977. október elsején ölte meg a rá jellemző módszerrel Peter Sutcliffe. *Marilyn Moore* volt a következő prostituált sértett 1977 decemberében, őt a hasfelmetsző üzletet ígérve csábította az autójába, majd kalapáccsal brutálisan megverte. Marilyn túlélte a támadást, így értékes adatokkal segíthette a nyomozást. A szintén örömlány *Yvonne Pearson*t 1978. január 21-én gyilkolta meg Sutcliffe. Őt egy szeméttelenen, egy felfordított pad alatt találták meg március 26-án. Szúrásnyomok nem voltak rajta, az ütések pedig ezúttal inkább kötől, semmint kalapáccstól származtak. Emellett az elkövető megtaposta a sértett mellét, valószínűleg ugrált is rajta. Az ügy érdekessége, hogy a holtest mellett egy február 21-i újságot találtak, amit a körülményekből megállapíthatóan szándékosan helyeztek oda. 1978. január 31-én az ugyancsak prostituált *Helen Ryka* vált Sutcliffe áldozatává. Nála a már megismert sérülések: kalapácsütés, valamint szúrások nyomai voltak azonosíthatók.

1978 márciusában a nyomozást rendőri vezetőként irányító Mr. *Oldfield*nek címzett levelet kapott a nyugat-yorkshire-i rendőrség. A küldeményt Hasfelmetsző

Jack néven írta alá valaki. Néhány nappal később ugyanilyen levelet kapott a *Daily Mirror* főszerkesztője is. Az üzenetből annyit lehetett állapítani, hogy küldőjük többet tudhatott a bűncselekményekről, mint amennyi a sajtó útján nyilvánosságra került.

1978 májusában ugyancsak egy prostituált, *Vera Millward* vesztette életét Sutcliffe támadásától. A nyomok a korábbiakhoz hasonlóan kalapács, valamint kés használatára utaltak. A következő gyilkosságot 1979 áprilisában követte el, ezúttal is egy kéjő, *Josephine Whitaker* volt a célpont.

1979. június 18-án újabb küldemény érkezett Mr. Oldfield részére. A hangkasetán lévő üzenet a nyomozás sikertelenségéről szólt. Küldője – aki magát a gyilkosságok elkövetőjének nevezte – Sunderland környéki tájszólással beszélt, a börtékről veti nyálmintából pedig azt is meg tudták állapítani, hogy B vércsoportú volt.

1979. szeptember 2-án diáklányt ölt meg Sutcliffe: a húszéves *Barbara Leach* szintén kalapácsütés, valamint szúrások következtében halt meg. Körülbelül egy évvel később támadta meg Sutcliffe *Marguerite Walls* 47 éves köztisztviselőt, őt zsinagoga előtt fojtotta meg, bár előtte őt is ültegelte. 1980 őszén egy 35 éves szingapúri orvos, *Uphadya Bandara* vált hasonló bűncselekmény sértettjévé, ebben az esetben is kalapács és zsineg volt az eszköz. Ő szerencsésen túlélte az esetet. Ugyanazon év novemberében *Teresa Sykes* életét megmentette, hogy valaki megzavarta a cselekmény végrehajtását. *Jacqueline Hill* volt az utolsó ismert áldozat, őt 1980. november 17-én ölte meg Sutcliffe.

A nyomozásról

A bűntettek rövid leírásából kiderül, hogy a yorkshire-i hasfelmetsző egyáltalán nem volt olyan profi elkövető, aki értékelhető nyomok nélkül valószínűleg megcselekményeit. Többet túléltek a támadását, így valamiféle személyleírás is rendelkezésre állt. Emellett – amint látni fogjuk – tárgyi bizonyítási eszközök is örülkodtak a támadásairól. Ilyen körülmények között okkal bírálják az illetékes rendőrséget a felderítés elhúzóda, ennek következtében pedig az áldozatok nagy száma miatt. A kritika még akkor is jogos, ha tény: az angol bűnüldözés legnagyobb szabású felderítését hajtották végre, a nyomozók pedig megfeszített erőkkel próbálták megtalálni az évszázad egyik legveszélyesebb bűnözőjét. A probléma sokkal inkább a szervezésben, az elemzés-értékelés nem megfelelő voltában keresendő.

A Sampson-jelentés kiemeli, hogy az 1976-ban megátadott *Marcella Claxton* már egy szakállas embert írt le támadójaként, ennek megfelelően készült el a tettes fényképelemekből összeállított portréja. *Marilyn Moore* 1977-ben olyan portré elké-

sztítésében segédkezett, amelynek alapján Sutcliffe meglehetősen jól felismerhető?

A kihallgatások

Ahogy azt a Byford-jelentés megállapította, Peter Sutcliffe-et tizenkétszer hallgatták ki gyanúsítottként vagy tanúként a rendőrségen az 1981-es ítéletben a terhére rótt első bűncselekmény elkövetésétől a vádemelésig. Ez önmagában nyilvánvalóan számos kérdést felvet, különösen a már említett körülményekre (a helyszínek és az áldozatok nem voltak nyomszegények, a támadások egy részének voltak túlélői stb.) tekintettel. 1975 októberében autógumilopás miatt vették őrizetbe a hasfelmetszőt (ennek az ügynek az érdekessége, hogy az öt kihallgató felügyelő vezetékneve is Sutcliffe volt). Beismerő vallomást tett, pénzbüntetést kapott. A Rogulsky és Smelt elleni deliktumokkal való kapcsolat nem merült fel, egyébként utólag is megállapítható, hogy a gumilopás nem állt összefüggésben az emberölésekkel és testi sértésekkel.

A második kihallgatás már jelentős mozzanat a sorozatgyilkosság felderítésében. Peter Sutcliffe 1977. október 1-jén követte el az első nagy hibát. Egy Jean Jordan nevű prostituátnak vadonatúj ötfontos bankjeggyel fizetett, mielőtt brutálisan megölte. Nem sokkal a büntett elkövetése után rájött a baklövésre, és visszament a helyszínre. A lány táskáját azonban nem találta meg, ezért dühét a már halott áldozaton töltötte ki újabb, de a gyilkossághoz képest megállapíthatóan későbbi súlyos sérüléseket okozva. Megjegyzendő, hogy ez a körülmény (mármint a halotthoz visszatérő és magát ott ismét kitomboló tettes személye) kezdetben arra a következtetésre vezette a rendőrséget, hogy a Jean Jordan elleni támadás nem feltétlenül illeszkedik az akkor már yorkshire-i hasfelmetsző néven emlegetett sorozatgyilkos cselekményeinek sorába. A rendőrök Sutcliffe-fel ellentétben megtalálták a kézitáskát, benne a papírpénzzel. Sikerült behatárolniuk: kikhez juthatott a frissen nyomott bankó, így eljutottak Sutcliffe-hez is. Ő nyugodtan viselkedett, a felesége pedig alibit igazolt neki az elkövetés éjszakájára: házaavató ünnepséget tartottak, ott volt a férje. Azt viszont nem tette hozzá, hogy még az este folyamán Peter autóval hazavitt néhány vendéget, így volt olyan idő, amikor nem tudott elszámolni. Mivel a frissen nyomott pénz útjának követése révén mintegy nyolcezer lehetsé-

3 Balra a fantomkép, jobbra Sutcliffe fotója. Forrás: <http://www.execulink.com/~tkbrannen/photofit.htm>

ges elkövető jöhetett szóba, a valódi tettes azonosítására kétségtelenül nem volt lehetőség. Utólag megállapítható, hogy a bűntényekkel összefüggésbe hozható Ford Corsaire gépkocsira nincs utalás a kihallgatásról szóló anyagban. A vizsgálat idején már nem volt megállapítható, hogy a rendőrök maguktól rögzítették ilyen járműnek a hiányát (mert nem észlelték, amikor Sutcliffe-nél jártak), vagy a kihallgatott tagadta le a meglétét.

A következő kihallgatás ugyanerre az öftontos bankjegyre összpontosított, tulajdonképpen az első ellenőrzések pontosítása, további információk szerzése érdekében végezték, nem csupán Sutcliffe-nél. Nem a korábbi vallomást felvevő rendőrök végezték. Ezúttal a tanú szintén meghallgatott édesanyja is megerősítette: a Jean Jordan sérelmére elkövetett bűncselekmény idején fia vele együtt a házavatójukon volt. Tény, hogy valóban nem sokkal korábban költöztek új otthonukba. A rendőrök ekkor már feljegyezték a gépkocsi meglétét, sőt egy korábbi ugyanolyan járműről is jelentést írtak. Ezen túlmenően azonban nem végeztek kutatást, az autókra vonatkozóan sem mélyedtek el az adatok feltárásában és elemzésében.

Negyedszerre azért hallgatták ki Peter Sutcliffe-et, mert az említett Ford Corsaire gépkocsiját többször látták a bűncselekmények helyszíne környékén, a „vörös lámpás” negyedekben. Ekkor már az is érdekelte a nyomozókat, hogy Vera Millward meggyilkolása idején hol tartózkodtak a megkérdezettek. Sutcliffe a feleségével együtt közölte: otthon voltak, az új lakást csinosították. Az autót illetően Sutcliffe úgy nyilatkozott, hogy a kérdéses területen valóban áthajthatott, hiszen a városközpontba tartva éppen arra vezetett az útja. A rendőrök elfogadták ezt a magyarázatot, nem is tartották szükségesnek a mintavételt a gépkocsi gumibroncsáról, pedig az összehasonlítható lett volna a bűncselekmény helyszínén talált nyomokkal.

Ötödször azért jutottak el a rendőrök ismételen Sutcliffe-hez, hogy a gépkocsi ügyében pontosítsák az adatokat, és mintát vegyenek a gumibroncsokról. Ekkorra azonban az autó már nem volt Sutcliffe tulajdonában, a vevő pedig lecserélte a gumikat. A következő alkalommal már azért kérdezték Sutcliffe-et, mert az új gépkocsiját, egy Sunbeam Rapiert is megfigyelték a bűncselekmények helyszínei közelében. Feleségével együtt ekkor is megnyugtató válaszokat adott.

Lényegében a többi kihallgatás is ugyane kérdésekre irányult: a gépkocsi tartózkodása és mozgása, valamint Sutcliffe alibije a bűncselekmények időpontjában. Egyes ellentmondások (például a járművet látták Manchesterben, a tanú pedig tagadta, hogy ott járt volna) ellenére a rendőrök nem jutottak el odáig, hogy megalapozott gyanút állapítottak volna meg. A helyszínektől való távollétet minden esetben a feleség igazolta. Ezen túlmenően az is Sutcliffe-nek a gyanúsítottak lehetséges köréből való kizárása mellett szót, hogy nem illettek rá azok az ismérvek,

amelyeket a rendőrség az állítólagos hasfelmetszőtől kapott üzenetek hordozói és azok tartalma alapján rögzített.

Levelek és hangfelvétel

Amint arról szó volt, már az „eredeti” hasfelmetsző is üzent a hatóságnak. Sutcliffe esetében is több olyan levél keletkezett, amelyekben a tettes kérkedik akcióinak sikerével, közölve egyben: soha nem fogják elkapni.

Az első levelet 1978. március 8-án adták postára. Ebben a magát sorozatgyilkosként megjelölő személy leírta: folytatja eddigi tevékenységét, mert az a célja, hogy az utcákat megszabadítsa a prostituáltaktól. Néhány nappal később a *Daily Mirror* szerkesztőjének küldtek hasonló tartalmú üzenetet. Egy évvel később, 1979 márciusában kelt az a levél, amelyet az elsőhöz hasonlóan Oldfield helyettes rendőrfőnöknek címeztek. 1979-ben pedig egy hangkasszettát is eljuttattak a nyomozás irányításáért felelős rendőri vezetőnek. Nem merült fel határozott kétség arra vonatkozóan, hogy ezek az írásos, illetőleg hangkasszettán rögzített üzenetek valóban az elkövetőtől származnak. Ennek következtében igen jelentős erőket összpontosítottak a feladó azonosítására, megtalálására. Egyidejűleg szűkítették is az elkövetéssel gyanúsítható személyek körét: akik a borítékokról vett nyálminták, a hangüzenet küldőjének tájszólása alapján kizárhatók voltak, azokkal a továbbiakban nem foglalkoztak.

Miként a Byford-jelentés is megállapította, súlyos hibát követtek el a nyomozók akkor, amikor a hasfelmetszőt tekintették az üzenetek küldőjének. Az állítólagos elkövetőtől kapott küldemények alapján a hatóság olyan következtetésekre jutott, amelyek alapján Peter Sutcliffe kizárható volt a lehetséges tettesek köréből. Kétségtelen, hogy nem volt teljesen alaptalan a levelek szerzőjének és a hang forrásának a sorozatgyilkossal való azonosítása. A nyálminta segítségével megállapították például, hogy a feladó a B vércsoportba tartozik, ugyanez volt rögzíthető a Joan Harrison elleni támadás elkövetőjéről. A második levélben utalás volt arra, hogy a rém legközelebb Manchesterben egy idősebb kéjnéőt öl meg. És valóban: a következő áldozat Vera Millward 41 éves prostituált volt. Arról is szó volt az egyik levélben, hogy legközelebb Bradfordban csap le. Ez nem így történt, a hangfelvételen azonban az állítólagos tettes magyarázkodott, amiért máshol került sor a következő emberölésre. Azt is hozzá kell tenni, hogy éppen nyomozási érdekekből a rendőrség egyes adatokat nem hozott nyilvánosságra, az üzenetek azonban világossá tették: küldőjüknek a részletekről is közvetlen információi vannak.

Mindazonáltal – miként vizsgálódásai nyomán Sir Lawrence Byford rögzítette – voltak elgondolkodtató tények is. Az egyik ilyen Yvonne Pearson halála: a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján ez 1978 januárjában következett be, de a holt-

testet csak ugyanazon év március 26-án fedezték fel. Ez időszak alatt született az első két levél, amelyekben nincs említés erről a cselekményről. A későbbiekben viszont az üzenetek szerzője kifejezetten vállalta ezt a gyilkosságot is.

1979. szeptember 13-án az Egyesült Királyság minden rendőrségéhez eljuttatták azt a közleményt, amely szerint a továbbiakban a lehetséges elkövetők köréből ki kell zárni mindenkit, aki nem a B vércsoportba tartozik (Sutcliffe vércsoportja O-s), és nem északkeleti (geordie) akcentussal beszél (Sutcliffe-re a yorkshire-i, tehát más tájszólás volt jellemző). Emellett még rendelkezésre állt az üzenetekből rögzített írásminta, amelyről a későbbiekben szintén kiderült, hogy nem a valódi testtől származik. Utóbbit szakértő hasonlította össze egyebek mellett a Peter Sutcliffe kézírásával is, megerősítve a rá vonatkozó gyanú hiányát. Így magyarázható, hogy Peter Sutcliffe-et igen hosszú időn keresztül nem vonták be terhelként az eljárásba, holott az előbbiek szerint több olyan körülményt észleltek, amelyek a támadásokhoz kapcsolták a többször kihallgatott férfit.

Megjegyzendő, hogy az ügyben szintén felderítést végző northumbriai rendőrök nyugat-yorkshire-i kollégáikkal ellentétben határozott kételyeiknek adtak hangot az üzenetek szerzőjét illetően. Megállapították mindenképp, hogy azok számos ponton hasonlóságot mutatnak az előd, vagyis a Hasfelmetsző Jack ügyével kapcsolatos közlésekkel. Márpedig ott határozottan kirajzolódott, hogy azok írói – legalábbis az esetek döntő többségében – semmiképpen nem azonosak a keresett, de soha meg nem talált bűnözővel. Felhívták a figyelmet az Yvonne Pearson meggyilkolásával kapcsolatos problémára is. Ezért alakult ki az a helyzet, amelyben a northumbriai rendőrség által kibocsátott hirdetményeken az szerepelt, hogy az üzenetek küldője a hasfelmetszőnek tünteti fel magát, míg a nyugat-yorkshire-i közlemények feltételezett tettesről szóltak.

1980. november 26-án, tehát az utolsó ismert áldozat, Jacqueline Hill halála után névtelen levelet kapott a nyomozó hatóság. Ennek feladója közölte Sutcliffe nevéit és címét, leírta róla, hogy teherautó-vezető, és sajátos viszonyban van a prostitúáltakkal. Megjegyzendő mindamellelt, hogy nem ez volt az egyetlen anonim bejelentés, számos hasonló információ érkezett a rendőrségre; feldolgozásukkal külön egység foglalkozott. Boot nyomozó rájegyezte a levélre: legfontosabb, ellenőrizendő, Sutcliffe-et ki kell hallgatni. A feladat végrehajtása érdekében meg is tették a szükséges előkészületeket, az elsődlegesség követelménye ellenére azonban az 1981. január 2-i más okokból történt őrizetbe vételig nem történt semmi. Ennek okát a Byford-jelentés sem tudta megállapítani, annyi bizonyos, hogy a túlterhelt rendőrség a bejelentések alapján teendő intézkedésekkel is nagy lemaradásban volt. A névtelen levél szerzője nem sokkal később felfedte magát: megjelent a rendőrségen, és további adatokat szolgáltatott.

A lebukás egy véletlen miatt következett be. 1981. január 2-án Sutcliffe egy *Olivia Reivers* nevű prostituálttal volt az autójában. A rendőrök azért vették őrizetbe, mert hamisnak találták a gépkocsi rendszám tábláját. Emellett, mint a későbbiekben kiderült, hamis nevet adott meg. A dewsburyi rendőrségre vitték, ahol a nyomozók észlelték a hasfelmetszőre utaló jegyeket (akkor már rendelkezésre álltak személyleírások és fantomkép is). Kihallgatták, megmotozták. Ennek során kiderült, hogy a nemi szervét szabadon hagyó alsóneműt és térdvédőt viselt (valószínűsíthetően azért, mert áldozatai mellett térdelt, amikor rájuk hajolt). A következő napon találtak egy kalapácsot, egy kést, valamint egy kötelet az elfogás helyének környékén (mielőtt bevitték, megengedték, hogy vizeljen), majd még egy kést a rendőrség mosdójában.

Kétnapi intenzív kihallgatás után, 1981. január 4-én Peter Sutcliffe bevallotta, hogy ő a hasfelmetsző. Részletesen beszámolt bűntetteiről. Hetekkel később született meg a védekezés: Isten parancsára cselekedett. A tárgyaláson bűnösnek vallotta magát 13 nő halála ügyében, de nem szándékos gyilkosság (*murder*), hanem enyhébben minősülő emberölés (*manslaughter*) elkövetése miatt. Beismert továbbá hét kísérleti szakban maradó támadást is. A bíróság előtt is arra hivatkozott, hogy Isten akaratát teljesítette: így belátási képessége nem volt teljes, önálló döntésen alapuló magatartása nem állapítható meg. A bíróság azonban ezt a kimentést nem fogadta el: a súlyosabb megítélésű szándékos emberölést (*murder*) róta a terhére, és életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte. A feltételes szabadságra bocsátás harminc év elteltével, azaz 2011-ben válik lehetővé. Sutcliffe kérvényezte kiengedését, amire van is esélye, hiszen az őt vizsgáló orvosok szerint már nem jelent veszélyt a társadalomra.⁴

A hasfelmetsző nevében írt levelek szerzőjét csak 2006-ban sikerült felelősségre vonni. Az egyik borítékról rögzített DNS-minta alapján azonosították *John Humble*-t, aki beismertő vallomást tett.

Hill kontra Nyugat-Yorkshire rendőrfőnöke

Érdeemes röviden kitérni a már említett bírósági eljárásra is, mivel abból is fontos következtetések adódnak. Sutcliffe utolsó áldozata, *Jacqueline Hill* 1980. november 17-én vesztette életét a brutális támadás következtében. Édesanyja gondatlanság miatt perelte a rendőrséget, mivel állítása szerint a tragikus eset bekövetkezésekor már volt annyi információjuk, amelynek birtokában meg kellett volna akadályozniuk

⁴ <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/news/article2248338.ece>

a további bűncselekményeket, így a lánya ellenit is. A felperes kifejtette: a bűntettek elkövetési módjából már lehetett arra következtetni, hogy ugyanarról a tettesről van szó, előre lehetett látni továbbá, hogy beavatkozás hiányában további életek kerülhetnek veszélybe.

Az igazságszolgáltatásnak tehát abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy felel-e a rendőrség a bűnüldözés – időleges – kudarcáért és az abból adódó sérelmekért, károkért. Ebben a körben vizsgálta a bíróság az édesanya jogosultságát és érdekelttségét. A kártérítés a ténylegesen viselt kiadásokat (például temetési költség), valamint az áldozat kiesett jövedelmét foglalta volna magában. Utóbbi kapcsán hamar nyilvánvalóvá vált a jogosulatlanság, hiszen az édesanya nem tartotta el a lányát. Meg kell azonban jegyezni, hogy a felperes egyértelművé tette: bármely megítélt összeget jótékonyági célokra fordítana, tehát az ügy kezdeményezésében és vitelében nem motiválta személyes haszonszerzést.

A keresetet elutasították, a jogorvoslati eljárásban pedig helybenhagyták a döntést. Legmagasabb szinten a Lordok Háza mint legfelsőbb bíróság járt el, lényegileg a korábbi elvi alapokon megítélve az ügyben felvetődő kérdéseket. Az ítéletek nem cáfolták ugyan a nyomozás hibáira vonatkozó állításokat, az indoklás szerint azonban hiányzott az a konkrét, felelősséget megalapozó viszony, amelynek keretében a gondatlanságot egyáltalán vizsgálni lehetett volna. Miközben tehát az igazságszolgáltatás kevésbé vizsgálta a rendőrség eljárását és az annak során elkövetett mulasztásokat, gondosan elemezte a gondossági kötelezettséget az alperes és az ügy szereplői között. Ismeretes, hogy Angliában precedensrendszer érvényesül, erre az ügyre vonatkozóan azonban senki nem hivatkozott olyan korábbi döntésre, amely alkalmas lett volna a határozat megalapozására.

Az ítések abból indultak ki, hogy a rendőrség ugyanúgy alá van vetve az ország általános törvényeinek, mint bárki más. Ebből következően az elvárhatóság mércéje is ugyanaz, mint az egyéb jogalanyok esetében. Vitán felül állt az ügyben, hogy a rendőrök nem hatottak közre a halálhoz vezető okozati folyamatban. A kérdés tehát úgy fogalmazódott meg: felelős-e valaki azért a cselekményért, amit valaki más egy harmadik személy ellen követ el. Nyilvánvaló, hogy nem. Megalapozhatja azonban ezt a jogkövetkezményekkel is járó fokozott gondossági követelményt valamely speciális kapcsolat, helyzet. Ilyen lehetett volna, ha Sutcliffe a rendőrség őrizetében állt volna a cselekmény elkövetése idején. Erről azonban nem volt szó. Érdekes az is, ahogyan a másodfokú ítéletet indokoló Fox bíró érvelt az utolsó áldozattal kapcsolatos, gondatlanságon alapuló kárfelelősség kérdésében. Szerinte súlyosan méltánytalan volna a többi sértettel, ha kizárólag Jacqueline Hill tekintetében marasztalnák el a rendőröket. Az természetesen a pusztá véletlen műve, hogy kit mikor támadott meg a hasfelmetsző ebben az öldöklési sorozatban.

Nem lehetne tehát különbséget tenni a kártérítésre jogosultság tekintetében akkor sem, ha egyébként annak fennállását a bíróság megállapította volna. Még az első áldozatra vonatkozóan is felvethető a bűnmegelőzési kötelezettség elmulasztásának kérdése. A másodfokú bíróság azon aggodalmát sem rejtette véka alá, hogy a felperes győzelme esetén elárasztanák a hasonló kezdeményezések az angol igazságszolgáltatást. Ilyen megfontolások alapján született az a döntés, amely szerint sem az elkövetővel, sem az utolsó áldozattal, sem pedig annak édesanyjával kapcsolatban nem állt fenn olyan speciális (jog)viszony, amely megalapozta volna a rendőrségi gondatlanságon alapuló kártérítési felelősséget.

Meg kell jegyezni, hogy a magyarországi jogi szabályozás, valamint a bírói gyakorlat ismeretében nálunk sem kecsegtetne sikerrel egy ilyen (itt nyilvánvalóan közigazgatási kárfelőlősségen alapuló) perindítás. Másrészt viszont egy demokratikus jogállamban az sem elfogadható, hogy a rendőrség esetleges melléfogásai, tévedései a diszkrecionális jogkör vagy taktikai szabadság védőpajzsa mögött következmények nélkül maradjanak. A bírói jogorvoslat nem az egyedüli eszköz: az országgyűlési biztosoktól kezdve a parancsnoki jogkörökön keresztül az ügyészi kontrollig (a bűnmegelőzés körében pedig a Független Rendészeti Panasztestületre is fontos szerep háru) számos lehetőség van a felelősség érvényesítésére. Ebből a szempontból lényeges különbség az angliai helyzethez képest, hogy nálunk igenis speciális – és ennek megfelelően alakítható – rendelkezések határozzák meg a rendőrség bűnüldözési és más kötelességeit, a fellépés során pedig nem a célszerűség, hanem a törvényesség és a hivatalbéli eljárás elve az irányadó.

Nyitott kérdések

A nyomozást végző rendőri szervek nagy meglepéssel vették tudomásul a bűncselekmények elkövetését beismertő Sutcliffe elítélését. Ennek ellenére mind a mai napig megválaszolatlanul maradt több olyan kérdés, amelyek tisztázása elengedhetetlen lett volna az ügy nyugodt lelkiismerettel történő lezárásához.

Szó volt például arról, hogy Jean Jordan meggyilkolása után a hasfelmetező visszatért a tett színhelyére, mert rájött, hogy az ő fontos bankjegy elvezetheti hozzá a nyomozókat. A prostituált táskáját mégsem találta meg, mégpedig azért, mert azt valaki a holttesttől távolabb rejtette el, miközben a pénz benne maradt. Egy környékbeli hajléktalant ki is hallgattak ez ügyben, érdemi eredmény nélkül.

5 http://www.peterkinsley.com/storyteller/p5_storyteller.html

Olyannyira fennállnak ezek a problémák, hogy többen úgy vélik: nem is Sutcliffe volt az igazi hasfelmetsző. Való igaz, hogy a bíróság előtt számos bűncselekményre vonatkozóan kizárólag a terhelt beismerő vallomása állt rendelkezésre, annak alapján hozták meg az elmarasztaló ítéletet.

Noel O'Gara könyvében részletes és számos ponton igen meggyőző érveket fogalmazott meg a hivatalos verzióval szemben⁶. Szerinte Sutcliffe csupán négy cselekményt követett el azok közül, amelyeket bevallott. Tény mindenestre, hogy volt objektív bizonyíték az elkövető B vércsoportoz tartozására, miközben a terhelt rótt gyilkosságok és emberölési kísérletek miatt elítélt terhelt O-s vércsoportú volt. A szerző egyébként meg is nevezi a valódi sorozatgyilkost, aki szerinte nem más, mint volt alkalmazottja: *William Tracey*. Az egyik áldozat, Emily Jackson barátnője valóban olyan személyleírást adott a feltételezett elkövetőről, ami az O'Gara által megnevezett tettesre illik. Szakállas, ír férfiről beszélt, akinek számos, Tracey-re jellemző ismertetőjegyét meghatározta, beleértve a bal kezén található sebhelyet és a jobb kezén lévő tetoválást is. Ezen elmélet szerint a levelek szerzője is Tracey volt. Kétségtelen tény, hogy a meggyőzőnek tűnő DNS-bizonyíték ellenére John Humble kézírása szembeötlően különbözik a hasfelmetsző nevében írt üzenetek közzétett formájától⁷.

Ahogy azonban az eredeti nyomozás, illetőleg az annak eredményei alapján született ítélet, úgy O'Gara koncepciója is támadható. Megbízható adatok vannak (még hozzá éppen tőle, hiszen a leleplező mű szerzője a mondottak szerint William Tracey munkáltatója volt) ugyanis például arra, hogy az általa megnevezett elkövető 1978 májusa előtt egyáltalán nem tudott autót vezetni. Márpedig a barátnő hivatkozott vallomásában az is szerepelt, hogy Emily Jackson a feltételezett gyilkossal beszállt egy Land Roverbe, majd elhajtottak.⁸

Tanulságok

A nyomozást értékelő anyagok, a bírósági eljárás, a sorozatgyilkosságról megjelent publikációk, valamint a lefolytatott parlamenti viták⁹ alapján megfogalmazható a Sutcliffe-ügy néhány fontos tanulsága. Mindenekelőtt az, hogy fontos az egyes cselekmények közötti összefüggés – ha van ilyen – minél hamarabb történő

⁶ Noel O'Gara: *The Real Yorkshire Ripper*. Court Publications, Ballinahowen Court, Athlone, 1989

⁷ <http://www.yorkshireripper.com/johnhumbleletters.htm>

⁸ <http://www.execulink.com/~lbrannen/tracey.htm>

⁹ *Yorkshire Ripper* [Investigations]. HC Deb 19 January 1982, vol. 16., cc 157–166. <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1982/jan/19/yorkshire-ripper-investigations>

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

felismerése, hiszen így az adatok egymásra vonatkoztatása, együttes elemzésük és értékelésük segítségével jelentős előrehaladás érhető el. A yorkshire-i hasfelmetező esetében a kapcsolódások sokszor csak késve váltak ismertté. Amikor már nyilvánvaló volt a sorozatjellegű elkövetés, akkor létre kellett volna hozni egyetlen olyan központot, ahol elvégezhetők volna a folyamatos és mindenre kiterjedő adatfeldolgozások.

A publikált források alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a hibák jelentős része a különböző esetek következetes, minden ügyre kiterjedő összekapcsolásának elmaradásából eredt. Az 1969-es cselekmények már számos közös vonást mutattak a későbbi támadásokkal. A hasfelmetezőnek a prostitúáltakhoz fűződő sajtós, beteges viszonya, a néhány esetben kimutatható szexuális aberráció megállapítható volt a háttérben. Még akkor is, ha nem minden egyes támadásnál voltak rögzíthetők maradéktalanul és egyöntetűen ezek az ismertetőjegyek. Számítógépek akkor már szolgálták a bűnüldözést Nagy-Britanniában, nem volt azonban olyan egységes hálózat a megfelelő programokkal, amely valóban hatékony segítség lehetett volna ennek az ügynek a felderítésében. Mai kifejezéssel élve: az ilyen jellegű ügyekben az *intelligence led policing*, vagyis az adatfeldolgozáson alapuló rendőri munka vezethet elvárható időn belül eredményre. Kiemelkedően fontosnak bizonyult a *modus operandi*, vagyis az elkövetési mód alapján történő összehasonlítás. Bonyolította a dolgot – és erre minden rendszer és program kidolgozásakor ügyelni kell –, hogy egyes bűntetteknel a többihez képest eltérések, új elemek is mutatkoztak. Ez lehet akár tudatos elterelő művelet következménye, de a konkrét körülmények hatása is.

Előfordultak súlyos szubjektív hibák, tévedések is. Ilyen volt mindenekeztől az, hogy az üzenetek szerzőjét fenntartások nélküli azonosították a hasfelmetezővel, ami gyakorlatilag az egyébként látókörbe kerülő valódi tettesnek a gyanúsítás szempontjából való mellőzéséhez vezetett. A nyomozást értékelő anyagok egybehangzóan szorgalmazzák a kellő tapasztalattal felvértezett vezetők kiválasztását a yorkshire-i esethez hasonló kriminális megnyilvánulások felderítésének összehangolására, a tevékenység vezetésére. Ugyancsak fontos, hogy a rendőrképzésben foglalkozzanak az ilyen ügyekből leszűrt szakmai tapasztalatokkal, adják át őket a pályakezdő kollégáknak. További tanulság, hogy a közvélemény pontos, korrekt tájékoztatása még akkor is szükséges, ha az ilyen, nagy felháborodást keltő esetekben sok értéktelen adattal is elhalmozzák a nyomozó hatóságot.

A koblenzi bankrablás¹

A túszedéssel kombinált bankrablások igen gyakoriak voltak Amerikában, Európában a bankrablók csak a hetvenes évek elején próbálkoztak – ily módon zsarolva a hatóságokat – egéretut nyerni.

A címbe bankrablás 1982. október 5-én történt. Közvetlenül az ebédidő előtt a záraskor két férfi lépett be a németországi Koblenz városának egyik bankjába.

A rablók a bankban nagyon célirányosan mozogtak, igyekeztek kívül maradni az automata fényképezőgép látószögén, és szemlátomást ismerték a terepet. Valamennyi pénzt magukhoz vettek, de a helyszínről már nem tudtak elmenekülni, mert az egyik banktisztviselő megnyomta a rendőrséget riasztó csengőgombot.

Az ügyeletes rendőrszót elkövette ugyan azt a technikai hibát, hogy felhívta a bankot, hogy valóban rablóátadásról van-e szó, de a vezető dadogása miatt mégis kivonult egy egység. A rendőrök nem használtak szíriénát, de a két bűnöző felhívónak találta, hogy leállt az utca forgalma, csend lett, és jól kivehető volt egy rendőrségi adóvevő recsegése. Így aztán a bankban maradtak, és a túszejtés mellett döntöttek. A bankban tartózkodó ügyfeleket és tisztviselőket lezavarták a bank pincéjébe, és várakoztak. Az utcára kinézve látták, hogy az épületet fegyveresek veszik körül.

Az akció vezetője nagy gondban volt, mert egy korábbi, balul sikerült üldözés után azt a parancsot kapták, hogy az ilyen esetekben kímélni kell a túszoikat életét és testi épségét, egyúttal kerülni kell a hosszú üldözéseket is. Márpedig valami ilyesmire volt kildátás, mert amikor délután három óraker telefonon felhívták a rablókat, azok kezdetben egymillió, majd az alkudozások elhúzódása után egymillió-hétszázezer márka készpénzt és egy autót, valamint szabad elvonulást követeltek. Ellenkező esetben a túszoikat meggyilkolásával fenyegetőztek.

A válságstáb pszichológus szakértője, aki mindvégig követte a gengszterekkel folytatott tárgyalásokat, ezt a fenyegetést nem tartotta komolynak.

Sajnos, mint később kiderült, várakozásai nem igazolódtak be. Időközben egy lelkész is bekapcsolódott az alkudozásokba, és a helyszínen próbálta jobb belátásra bírni a két bűnözőt. Ugyanekkor a rablók egy banktisztviselővel felhívták az egyik lap szerkesztőségét, és a közvéleményt is tájékoztatták a történetkről.

Mivel a rendőrök hajthatatlannak bizonyultak, a bűnözők felszólították a túszoikat, hogy jelöljenek ki maguk közül valakit. A pincéből elsőként feljövő 17 éves fiút azonban visszaküldték, helyette Detlef Becker 19 éves banktisztviselő áldozta

¹ Nemzetközi rendőrségi szaklapok anyagai alapján összeállítva.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

fel magát. Hogy nyomatékot adjanak fenyegetéseiknek, mintegy 10 cm-ről Becker térdhajlatába lőttek. A lelkesző kivonszolta a sebesült Beckert a ház elé, ahol egy mentőorvos gondjaira bízta. Jó ideig úgy tűnt, hogy a sebesülés nem veszélyes, de az eset után tízenegy nappal a fiatalember a kórházban meghalt. A későbbi perben a bankrablók védőügyvédei szerint orvosi műhiba okozta a tüdőembóliát. Az áldozaton már nem segített, hogy a sírjánd a tartományi miniszterelnök az egyik legkiemelkedőbb érdemrenddel tüntette ki.

Miután az ostromlók vezetői meggyőződhetnek a bűnözők elszántságáról, mi marad más választásuk, mint hogy teljesítsék a követeléseiket, ezért engedélyezték a váltásdíj átadását. A rendelkezésükre bocsátott világoskék BMW személygépkocsit viszont az alkudozások ideje alatt megfelelően „átalakították”. Beszereltek egy rádió-távírányítású készüléket, amellyel el lehetett érni, hogy a kívánt pillanatban ne lehessen gázadással növelni a motor fordulatszámát. Egy másik ugyancsak távírányított készülékkel be lehetett fékezni a kocsit, egy harmadikkal pedig kis robbanótöltetet lehetett benne felrobbantani.

Sajnos ezeket a technikai trükköket nem tudták később kihasználni.

A követelt váltásdíjat két részletben átadták, és az átlarcos, kesztyűs tettesek két tüsszal háborítatlanul beszálltak az autóba. Mielőtt azonban elindultak volna, a rablók a kocsit hátsó ablakát egy speciális spray-vel befújták, és ezzel elérték, hogy kívülről ne lehessen belátni az autóba. (Mint később kiderült, ezt a spray-t eredetileg a bank automata fényképezőgépjének lencsésjére szánták.)

Nyaktörő tempójú üldözés vette kezdetét. Néha 200-as sebességgel is haladtak a nem túl széles utakon. Közben rövid időre megálltak, és elengedték a tüsszokat.

És itt álljunk meg egy pillanatra! A bűnügyi nyomozásban a szemben álló felek – miként a sakkban – egymás hibáiból élnek. Nos, ebben az esetben sajnos a legtöbb hibát a rendőrség követte el. A tettesek eddig – profikhoz méltón – kínosan ügyeltek a legapróbb részletekre is. Csak közvetítőkkal tárgyaltak még a telefonban is, a cigarettacsikkjeiket a magukkal hozott citromlébe dobálták, hogy a nyálmaradványait megsemmisítsék, nem vették le kesztyűjüket, maszkjaikat stb. Ezzel szemben a rendőrség az üldözés elindulásakor – ismeretlen okból – nem adta ki az ilyen esetekben általános riadót. Az üldöző autók egy csoportja a menekülőket követő autó helytelen utasítása miatt egy kanyarban jobbra fordult, holott a bűnözők balra mentek.

Nagy szerencse hogy a két gengszter is követett el hibát, igaz, hogy csak egyetlenegy, de az végzetesnek bizonyult: behajtottak egy körforgalomba, hagyták, hogy az őket követő civil rendőrautó rájuk fusson, majd a megzavarodott és fegyverük után kapkodó rendőröket kirángatták a kocsiból, és immár ezzel az autóval mentek tovább. Így a bekapcsolt rádióból mindenkor értesültek az üldözés ál-

lásáról és a parancsnokság intézkedéseiről. Ez eddig remek húzás volt, az egyik bűnöző azonban még egy trükköt bevetett, és ez már soknak bizonyult. Fogta az adóvevő mikrofonját, szabályosan bejelentkezett, és figyelmeztette a „kollégáit”, hogy a bűnözők rendőrautóval menekülnek. Azt kívánta ezzel elérni, hogy az üldözők között zavar keletkezzen. Az elgondolás nem volt rossz, mert valóban sikerült is kereket oldaniuk, a sötétben lerázva magukról még az üldöző helikoptert is, eltűntek. A rendőrautót másnap reggel Koblenztől meglehetősen messze, egy kis faluban találták meg.

Mivel azonban a rádióforgalmazást magnetofonok rögzítik, a bejelentkezéseket másnap már sok millióan hallgatták végig a tévében, köztük mindenekelőtt rendőrök, a nyomozás vezetői ugyanis feltételezték, hogy a szabályszerűen bejelentkező és speciális rendőrségi szakzsargonban beszélő bűnözőknek valamilyen rendőrségi kapcsolatuk is van.

Két nappal a bankrablás után a kölni különleges rendőrségi alakulattól² olyan jelzés érkezett, hogy felismerni vélik a hangot, az szerintük egy volt kollégájuké, *Gerhard Benoit*.

Ezzel egyidejűleg az eredménytelen üldözés miatt kemény bírálatok érték a rendőrséget. Annak ellenére, hogy végül kézre kerítették a tetteseket, és megkerült a pénz is, a sajtó csaknem egy évig emlegette ezt az esetet a rendőrök balfogásainak példájaként.

Most, hogy már volt gyanúsított, minden erővel az egykori rendőr után kezdtek kutatni. A gyanút erősítette, hogy Benoit egyszer már elkövetett egy fegyveres rablást, emiatt is küldték el a rendőrségtől. Ez még 1978-ban történt, amikor egy kölni városzélli nagyáruház főpénztárát álarcos, géppisztolyos(!) férfi próbálta meg kirabolni. Őt golyót a mennyezetbe repített, mire az alkalmazottak a földre vetették magukat, és a golyóálló üveg megvédte őket a tettes fegyverétől. A rabló észlelte a szerencsétlen helyzetét, és egy kis résen keresztül benyúlva, csak anyyi pénzt tudott elvinni, amennyit elért. Így mindössze 270 márka volt a zsákmánya.

Szemtanuk szerint a rabló egy sötétkék Ford Granada gépkocsival menekült a helyszínről. A rendszámról kiderült, hogy egy roncslepről származik, viszont a kocsiban a menekülés közben megsérült.

A kiadott általános körözésre ezúttal is a különleges rendőrségi alakulat tett bejelentést, mert feltűnt nekik, hogy az egyik ugyanolyan típusú sötétkék kocsijuk eleje sérült, és a kilométeróra, valamint a menetlevelek között 120 km különbség mutatkozik, amire a kocsiban vezetője, Benoit nem tud hihető magyarázatot adni. A

² Ez megfelel a magyar Készletli Rendőrségnek.

helyszínén talált lövedékekről és hüvelyekről aztán kiderült, hogy Benoit szolgálati(!) fegyveréből származnak.

Természetesen azonnal elbocsátották a rendőrség kötelekéből, de a kis kárösszeg miatt viszonylag csekély bürtönbüntetéssel megúszta. A bíróság előtt elmondta, hogy miután kifizette a volt feleségének a tartásdíjakat, meg a jelenlegi élettársának is odaadta a megállapodott összeget, mindössze ötven márká zsebpénze maradt a fizetéséből, és ezen a helyzeten akart segíteni a rablással.

Az ügy kapcsán automatikusan megvizsgálták Benoit előéletét, és meglepő dolgok derültek ki: mielőtt rendőrnek állt, Benoit emberölés miatt három évet töltött börtönben!

1961-ben az akkor 15 éves Benoit egy barátjával feltörte a nagybátyja vadászkunyhóját, és elvitt egy 6 mm-es vadászpuskát lőszerrel, majd a közeli erdőben lövöldözni kezdtek. Amikor a helyszínre érkező ötvenéves nagybácsi el akarta venni a fegyvert, Benoit csipőből rálőtt, a nagybácsi meghalt.

A bíróság hat évre ítélte.

Nem ez volt az egyetlen összeütközése a törvénnyel: a szabadulása után, 1968-ban, egy utcai igazoltatásnál pisztolyt találtak nála, de a büntetett előéletű férfit a bíróság nagyvonalúan felmentette az engedély nélküli fegyvertartás vádjá alól.

Ezek után 1973-ban jelentkezett rendőrnek. Rutinszerűen ellenőrizték ugyan az előéletét, de a rendőrségnek csak korlátozott mélységben van joga az adatokba betekinteni, ezért mivel nem tudtak az emberölésről, felvették rendőrnek.

Az előírások szerint az állambiztonsági szolgálat is ellenőrzi minden rendőrségi alkalmazott megbízhatóságát. Így hét hónap múlva kiderült ugyan Benoitról, hogy a múltja enyhén szálva is „mozgalmas” ahhoz, hogy rendőr lehessen, de az illetékes szerv mégis úgy döntött, hogy a fiatalokban elkövetett „botlás” ellenére maradhat a különleges alakulat kötelékében. Így adódott, hogy egyebek között cívil ruhában ő is őrizte a Kölnbe látogató II. János Pál pápa biztonságát.

Nos tehát, a koblenzi bankrablás kapcsán ott tartottunk, hogy a rádiózás miatt Benoitra terelődött a gyanú. A tettestársáról ugyancsak kapott egy tippet a rendőrség, mert az ő autójára korábban felfigyeltek a koblenzi banképitelt előtt.

Így tehát már csak a két feltételezett tettest kellett megtalálni. Egyheti keresés után először Ernst Schluschest sikerült kézre keríteni. A 36 éves asztalos a lakóhelyén, Bochumban fogták el, és egy hétvégi házban megtalálták az elrabolt pénz csaknem felét is. A hiányzó pénzről a rendőrség később úgy vélekedett, hogy az osztozkodásnál Benoit vagy becsapta társát, vagy pedig – mivel tudott a rejték helyéről – egyszerűen meglopta Schluschest.

A rendőrségnek Benoit elfogása sem sikerült a legfényesebben.

Mivel felderítették, hogy Kölnben, az élettársánál rejtőzik, ott akartak lecsapni rá.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Tartottak tőle, hogy az egykori rendőr esetleg felismeri a kölni rendőrtársait, ezért Koblenzből hoztak rendőröket. Benoit azonban résen volt, és amikor megjelentek az utcában a civil ruhás rendőrök, élettársa egyik gyerekével az autójához futott, a rendőrök pedig, hogy kíméljék a gyerek életét, hagyták elmenekülni.

Először Frankfurtba ment, majd onnan Münchenbe. Itt aztán utolérte végzete, mert valaki feldobta őt a rendőrségnek, és egy étteremben elfogták, még mielőtt védekezhetett volna.

A nyomozók az ügy végén végül némi sikert is elértek, felkutatták ugyanis a Benoitra jutó pénz rejtekhelyét: egy távoli faluban, az élettársa első férje sírjában volt elásva.

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén
(szeptember)

■ **FRISS BIZOTTSÁGI KÖZLEMÉNYEK**

A nyári szünet után az Európai Bizottság éves munkaprogramjának megfelelően elkészítette azokat a bizottsági közleményeket, amelyek egy-egy – a belügyi együttműködés területét érintő – kulcsfontosságú kérdésben iránymutatást adnak arra vonatkozóan, hogy milyen megközelítéssel, hogyan kívánja a bizottság kezelni az adott témát a közeljövőben.

Az Európai Parlament előzetes kérésére az Európai Bizottság kibocsátott egy olyan összefoglaló közleményt, amely először mutatja be a jelenleg létező valamennyi, az Európai Unió által létrehozott információs rendszert, illetve az olyan, a tagállamokban működő rendszereket, amelyeket egységes uniós szabályozás alapján állítottak fel. Az adatbázisok, informatikai rendszerek olyan már működő, éppen kidolgozás alatt álló, vagy a jövőben felállítani tervezett rendszerek, amelyek a személyes adatok bűnüldözési és migrációkezelési célból való gyűjtését, tárolását, illetve határokon átnyúló cseréjét célozzák. Az anyag nagyon hasznos, hiánypótló munka, amely közérthető módon tájékoztatja az Európai Unió polgárait az uniós szabályozás alapján felállított, vagy jövőben felállítandó rendészeti és migrációs célú nyilvántartásokról. Természetesen a bizottság ebben a közleményben is iránymutatást ad jövőbeni terveiről.

Közleményt bocsátott ki a bizottság továbbá az utas-nyilvántartási adatállományok (PNR-adatok) harmadik országokba történő továbbításának átfogó megközelítéséről. Az Európai Bizottság közleményének célja elsősorban az, hogy olyan általános követelményeket határozzon meg, amelyek minden jövőbeni, az Európai Unió által harmadik országokkal kötendő utas-nyilvántartási adatállományok továbbítását célzó megállapodás alapjait kell hogy adják. Ez egyrészt segíti majd az Európai Uniót abban, hogy a jelenlegi trendekkel lépést tartson, másrészt arra is szolgál, hogy rögzítse azokat az elemeket, amelyek szerint az unió ebben a témakörben a harmadik államokat, a tagállamokat és a polgárokat tájékoztatja arról, hogyan kívánja a bizottság definiálni külső PNR-politikáját. A bizottság, az átfogó megközelítés kidolgozásakor minden releváns uniós szereplő véleményét és kívánalmait igyekezett figyelembe venni, értve ezen a tagállamok, az Európai Par-

EURÓPAI UNIÓ

lament, az európai adatvédelmi biztos és a 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoport igényeit is. Definíciója a PNR-adatokat, rögzíti, hogy a bizottság álláspontja szerint melyek azok az adatvédelmi követelmények, amelyeknek minden megállapodásnak meg kell felelnie, illetve kitér az adattovábbítás módjára, valamint néhány olyan általános fogalomra, amelyek egységes értelmezése elengedhetetlen a megállapodások megkötésénél.

Az Európai Bizottság közleményt dolgozott ki az Európai Unió 2005. évi terrorizmusellenes stratégiája és a stockholmi program alapján. A közlemény célja, hogy bemutassa az Európai Unió belső biztonságát fenyegető terrorizmus elleni küzdelemben eddig megtett legfontosabb lépéseket, és vázolja a bizottság megközelítése alapján javasolt jövőbeli teendőket. A közlemény több ponton megállapítja, hogy az Európai Uniót érintő terrorfenyegetettség természetesen továbbra is fennmarad, bár annak szintje tagállamonként eltérő. Az unió és tagállamai az elmúlt években jelentős eredményeket értek már el e területen, de még számos kérdés megoldásra vár. Az elmúlt időszakban is érkeztek az unió belső biztonsága ellen irányuló fenyegetések, így indokolt az összehangolt, jól átgondolt, a terrorizmus elleni küzdelemben hatékonyabban bevethető eszközzrendszer fejlesztése. Ezt mutatja az amerikai külügyminisztérium által október elején megjelentetett felhívás is, amelyben ez év végig terjedően erős terrorveszélyre figyelmezteti az Európába utazó amerikai állampolgárokat. Az amerikai külügyminisztérium szóvivője nyilvánvalóvá tette, hogy a terrorveszély elsősorban Franciaországra, Németországra és Svédországra vonatkozik. Erre reagálva mindhárom említett uniói tagállam emelte a terrorfenyegetettség szintjét. Német forrásból napvilágra került az a hír is, hogy egy német állampolgárságú iszlám radikális személy megbízást kapott arra az al-Kaida terrorszervezettől, hogy a 2008-as, Mumbaiban történt merényletekhez hasonló támadásokat szervezzen meg Európa nagyvárosaiban.

■ **BELÜGYI KÜLKAPCSOLATOK – DIJKÖTELES LETT AZ ESTA-RENDSZER.** Az ESTA-rendszert az Egyesült Államok a vízummentességi programjában részes tagországok beutazójának előzetes ellenőrzésére használja. Ez olyan automatikus rendszer, amely arra szolgál, hogy megállapítsák a rövid időtartamra (maximum 90 napra) üzleti vagy turisztikai célból történő beutazási igényüket előre jelző utasokról, hogy valóban jogosultak-e beutazni az Egyesült Államokba az Amerika vízummentességi programjában meghatározott feltételek szerint; és ha igen, az illető beutazása nem jelent-e bármilyen biztonsági kockázatot az Egyesült Államoknak. Az utazó elektronikus választban értesül arról, hogy megkapta-e az engedélyt, vagy sem. Ha igen, az két évig érvényes, azaz két éven belül nem kell minden újabb utazás előtt az engedélyt beszerezni. Az engedély azonban nem jelent végső garanciát arra,

hogy a külföldi biztosan beléphet az Egyesült Államokba. Barack Obama elnök 2010 márciusában írta alá a turisztikai promóciós törvényt. Ezzel létrejött az úgynevezett turisztikai promóciós hivatal, amelynek felállítását és üzemeltetését elsősorban egy az ESTA-rendszerhez kapcsolt, az igénybevevők számára megállapított díjfizetési kötelezettségből kívánják fedezni. Az Európai Unió tiltakozik a szeptember 8-án életbe léptetett 14 dolláros „ESTA-díj” bevezetése ellen.

■ **ÚJ, A SZÁMÍTÓGÉPES RENDSZEREK ELLENI TÁMADÁSOKRA VONATKOZÓ KÜZDELEMRŐL SZÓLÓ IRÁNYELTVEZET.** A bizottság előkészítette és közzétette a számítógépes rendszerek elleni támadásokra vonatkozó irányelvet, amelyet a Tanács Általános Ügyek és Értékelési Munkacsoportjának (GENVAL) október 13-i ülésén mutat be részletesen. A magyar elnökség idején a tervezet tárgyalása még nagy valószínűséggel folyamatban lesz. A tervezet célja a büntető anyagi és -eljárási jogi jogközzelítés, és új fogalmak bevezetése; emellett a büntető igazságügyi és más érintett szervek (rendőrség, hálózatbiztonsági szervek, magánszektor) közötti együttműködés erősítése, a nagy kiterjedésű támadások megelőzésére és válaszadásra szolgáló kontaktponthálózat fontosságának hangsúlyozása, valamint az irányelvben meghatározott bűncselekményekre vonatkozó statisztikai adatgyűjtés előírása. A számítógépes bűnözés témája tehát ismét megfelelő hangsúllyal szerepel az európai uniós jogalkotásban, hiszen az irányelvet tervezet tárgyalásával párhuzamosan zajlik az Európai Parlament és Tanács 460/2004 EK rendelete az európai hálózat- és információbiztonsági ügynökség (ENISA) megalapításáról, valamint az annak hatáskörét és időbeli hatályát kiterjesztő rendelettervezet tárgyalása.

■ **ÚJ MIGRÁCIÓS TÁRGYÚ IRÁNYELTVEZETEK.** Az Európai Bizottság benyújtotta két új migrációs tárgyú irányelvjavaslatát. Az egyik a harmadik országbeli állampolgárok szezonális munkavállalásának kezelésével kapcsolatos uniós szabályozásra tesz javaslatot, míg a másik a vállalaton belül áthelyezés céljából történő belépés és tartózkodás feltételeiről szól. Előbbi természetesen azt a célt szolgálja, hogy a munkavállalási célú illegális migráció elleni fellépés hatékony eszközeként szolgáljon, a szankciók alkalmazása helyett legális megoldási lehetőség felkínálásával, míg utóbbi a jól képzett humánkapacitás mobilitásának gátjait igyekszik alacsonyabbra tenni. Mindkét tervezet támogatandó célt szolgál, természetesen ügyelni kell arra, hogy a majdani uniós szabályozás ne újabb kikapukat teremtessen a joggal való visszaélők számára, hanem valós megoldást kínáljon azoknak, akik e reaktív pozitív diszkrimináció révén lehetőséget kapnak arra, hogy a tartózkodásukat meghatározott célból gyorsan és mindenki számára megnyugtató módon legalizálják az uniós területén.

EURÓPAI UNIÓ

■ **25 ÉVES A SCHENGENI EGYEZMÉNY.** 1985. június 14-én öt ország, Franciaország, Németország, valamint Belgium, Luxemburg, Hollandia kötötte meg azt a megállapodást, amely szerint mára kiépült az az övezet, amelyen belül valóban megvalósul a szabad mozgás mint az uniós alapok egyik sarokköve. Ha Ciprus, Románia és Bulgária – utóbbi kettő akár a magyar elnökség idején – is csatlakozik a schengeni térséghez, akkor – az Egyesült Királyság és Írország kivételével – valamennyi uniós tagállam része lesz a körnek. A kezdetben öt ország részvételével létrejövő, a határok nélküli Európa vízióját akkor még csak előrevetítő térség működőképességét a kezdetek óta valójában semmi nem kérdőjelezte meg. Természetes, hogy a schengeni övezet ellenőrzése, az illegális migráció és a határon átnyúló bűnözés különböző formái elleni harc újabb és újabb próbatételek elé állítja az ellenőrzésben érintett tagállami szerveket, mindazonáltal ez sem halványítja el azt a többletértékét, amelyet a szabad mozgást élvező uniós polgároknak nyújt. Az Európai Parlament szeptemberben tartotta azt az ünnepi ülést, amelyen megemlékezett a szerződés aláírásáról, annak jelentőségéről és mai állapotáról, valamint szó esett a jövőjéről is.

■ **KÖZÖS MŰVELETEK KOORDINÁCIÓS MECHANIZMUSA.** Az elmúlt években megnőtt azon rendészeti jellegű szervezetek, illetve együttműködési platformok száma, amelyek nemzetközi szintű közös műveletek kidolgozásával és végrehajtásával kívánnak valamely területen előrelépést, eredményeket elérni. Tekintettel arra, hogy az ilyen, több ország részvételét igénylő műveletek száma folyamatos növekedést mutat, az érintett tagállami hatóságok leterheltsége is jelentősen emelkedett. Sajnos ezzel párhuzamosan az is számos esetben előfordul, hogy a kezdeményezett műveletek egymással valamely szempontból átfedést vagy egyezőséget mutatnak. Ezért újból felvetődött, hogy most már mindenképpen szükség lenne legalább uniós szinten egy olyan koordinációs mechanizmus létrehozására, amely képes ezt a helyzetet kezelni. Ez a törekvés 2007 óta már többször is felvetődött, de a lisszaboni szerződés hatálybalépése mindenképpen indokolta teszi a helyzet megoldását. A COSI legutóbbi ülésén megvitatta a koordinációs mechanizmus felállítására vonatkozó javaslatot. Ennek értelmében sor kerülne egy kontaktponti hálózat kialakítására, amelyben a vám-együttműködési munkacsoport (CCWP), a törvényvégrehajítási munkacsoport (LEWP) elnökei, illetőleg a Frontex és az Európai képviselői vesznek részt. A koordinációs mechanizmus adminisztratív és operatív szinten is működne.

Összeállította: Asztalos Erika és Szabó Adrienn

Ára: 430 Ft

